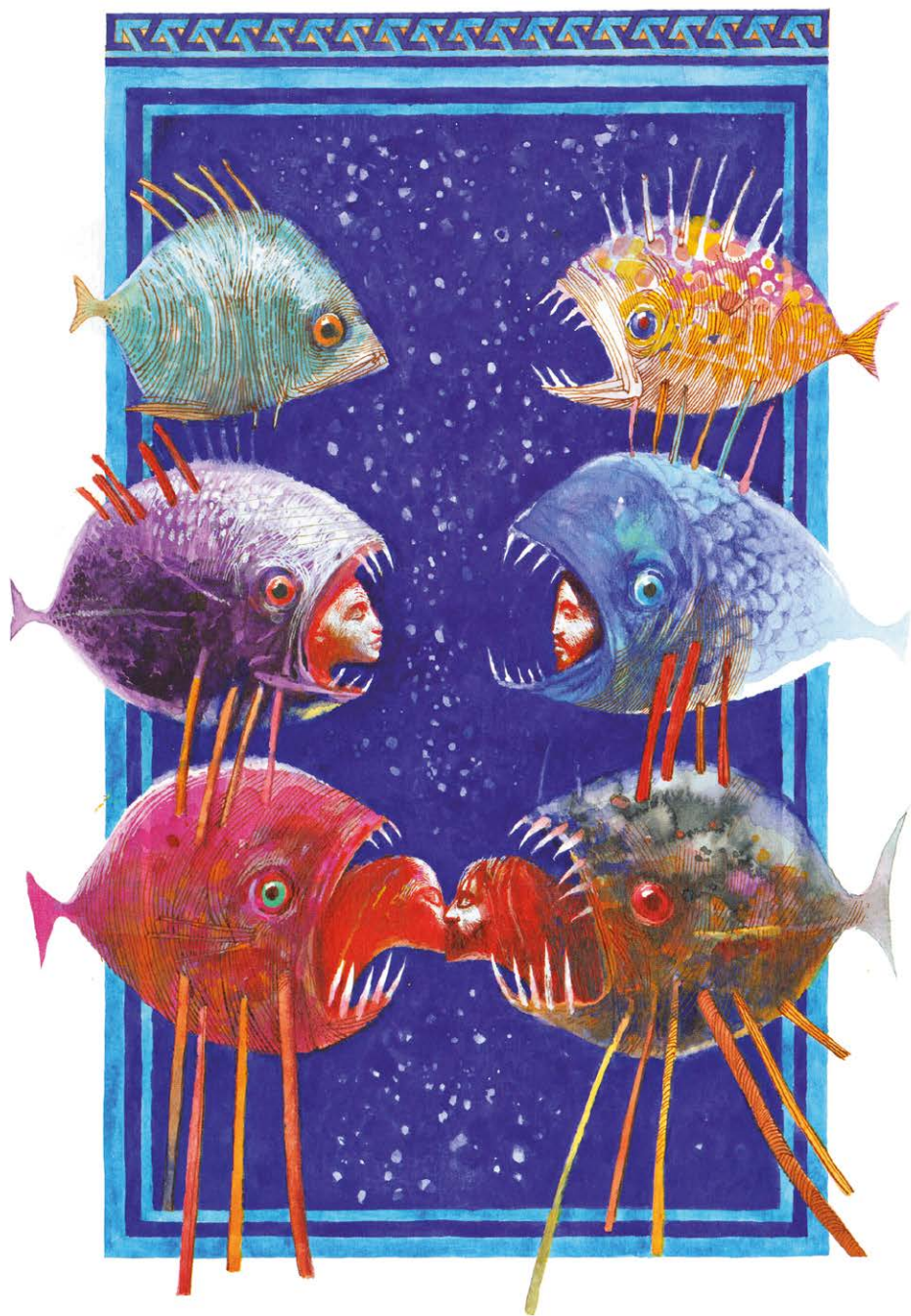

BIBLIANA

revue o umění pro děti a mládež

XXX. ročník
Cena / 0,70 €

2023 / **1**

obsah

Zuzana Stanislavová
PRINC (VÖBEC NIE MALÝ) / 1

Timotea Vráblová
TROJRUŽA 2022 / 11

Viera Anoškinová
CENA LUDOVÍTA FULLU 2022 / 15

Zuzana Čížiková
DETSKÝ FIKTÍVNY ČITATEL
(V prózach slovenských vojvodinských autorov
pre deti) / 18

Bibiána Hlebová
ODIŠIEL DO KRAJINY SLNKA
(Za Deziderom Bangom) / 28

Ondrej Sliacky
JA SOM KVIETOK FIALÔČKA,
AKÉ NEBO TAKÉ OČKA
(Na poctu Kristy Bendovej) / 30

Beata Panáková
KVETY OD KVETY
(Za Kvetou Slobodníkovou) / 40

Marta Žilková
VIANOČNÝ DARČEK NIELEN PRE UŠI,
ALE AJ DUŠU DIEŤA / 44

Dávid Dziak
BILANČNÉ HODNOTENIA – ČO ĎALEJ S NIMI? / 48

Milena Šubrtová
ROMÁNY, KTERÉ BYSTE NEMĚLI MINOUT / 52

Dominika Horváthová
Z BIBIANY AŽ DO AMERIKY / 56

RECENZIE / 58
Zuzana Stanislavová: Mária Lazárová, Líška s dúhovými
očami; **Ján Gallik:** Beata Panáková, Pygmalión a Galatea,
Bellerofontés a Filinóe; **Peter Naščák:** Stanislav Repaský,
Kristínka a svet fantázie; **Milena Šubrtová:** Marek Toman
– Jan Blažek, Odsunutí deti; **Svatava Urbanová:** Alena
Mornštajnová, Kapka Ája

Gabriela MIKULČÍKOVÁ
VEĽKÉ ŠŤAHOVANIE OPÍC Z POLICE DO BIBIANY
(Dni Kristy Bendovej pripomenuli kultúru detskú
spisovateľku) / 69

VÝSTAVY V BIBIANE / 72

titráž

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY
Jazyková redaktorka Gabriela Mikulčíková
Revue Bibiana je orgánom Slovenskej sekcie IBBY v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti
Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti
Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR

Vedecká rada časopisu:

Predseda: Mgr. Dávid Dziak, PhD., Prešovská univerzita v Prešove, Prešov
doc. Mgr. Markéta Andričíková, PhD., Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Košice
Členovia: Mgr. art. Lenka Dzadiková, ArtD., Divadelný ústav, Bratislava
doc. PaedDr. Bibiána Hlebová, PhD., Prešovská univerzita v Prešove, Prešov
prof. Dr. Jarmila Hodoličová, Nový Sad, Srbsko
Mgr. Peter Naščák, PhD., ZŠ Lehota
Mgr. Eva Pršová, PhD., Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica
doc. PhDr. Milena Šubrtová, Ph.D., Masarykova univerzita, Brno, Česká republika
prof. PhDr. Svatava Urbanová, CSc., Ostravská univerzita, Ostrava, Česká republika
prof. PaedDr. Eva Vitězová, PhD., Trnavská univerzita v Trnave, Trnava
Mgr. et Mgr. Juraj Žembera, PhD., Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica
prof. PhDr. Marta Žilková, PhD., Nitra

Tajomníčka: Mgr. Eva Cíferová, BIBIANA
Vedecké štúdie časopisu sú recenzované.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 02/54 41 84 88; IČO: 00 682 357

Obálka a typografická úprava: Finist

Tlač Commercium, spol. s r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Elektrárnská 12091, 831 04 Bratislava
bezplatná linka 0800 14 19 11

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pošt č. J-243/94-P do dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Číslo vyšlo v marci 2023

Dominantným autorom ilustrácií v revue 1/2023 je Peter Pollág.

Autorkou ilustrácií na str. 33 a str. 37 je Božena Plocháčková

ISSN 1335-7263

Princ (vôbec nie malý)

... modernej slovenskej literatúry pre deti.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Pôvodná autorská rozprávka na Slovensku sa určite nemôže sťažovať na nedostatok autorov a autoriek. Jej umelecký profil cizelujú a košatia počnúc Jozefom Cígerom Hronským a je skutočne zaujímavé sledovať premeny poetiky, noetiky či hodnotového profilu tohto (slovami Brigity Šimonovej, 1993) „žánru v pohybe“. Osobitý hlas v predmetnom kontexte patrí už viac než dve desaťročia Petrovi Karpinskému.

Pozoruhodným rozprávkovým počinom bol už jeho debut v tvorbe pre deti – rozprávková kniha *Ako sme s Ľukčekom ľukčekovali* (2001). Naradne i literárnoumelecky kultivované príbehy vysielajú posolstvo o potrebe blízkej bytosti a komunikácie, tolerancie a porozumenia medzi ľuďmi, ale aj o tom, aký vie byť svet zaujímavý, ak si ho dokážeme ozvlášťňovať iným uhlom pohľadu. Preto je svet jeho príbehov vytváraný bezstarostne nekomplikovaným (detským) princípom konfrontovaným s rozvážnym a zvažujúcim (dospelostným) princípom. Jeden je reprezentovaný rozprávačom, druhý zasa imaginárnou postavou Ľukčekom, akéhosi bytového

škriatka, v mnohom pripomínajúceho zvedavé, naivné a hravé dieťa. Priamy rozprávač prejavuje porozumenie k svojráznej detinskej logike Ľukčeka a k nekonvenčnému detskému svetu, ba z triezvej, pokojnej narácie sála až potešenie z tejto nekonvenčnosti; rozprávač sa ňou vďačne necháva inšpirovať, stáva sa spoluúčastníkom takto vymodelovaného sveta, ale aj nenápadným facilitátorom elementárnych ľudských hodnôt stvárných aj s pomocou intelektualizovanej sujetovej i jazykovej hry, ktorá rozprávanie vtipne nadľahčuje. Ľukček je v tomto rozprávkovom svete zárukou eliminovania stereotypov a ozvláštnenia života, tak ako je ňou v reálnom živote dieťa; a tak rozprávač a Ľukček predstavujú konfrontáciu a zdravú súvzťažnosť pevných pravidiel a slobodnej spontánnosti. Kľúč k interpretácii prózy ako k výpovedi o zázračnosti detstva a jeho životodarnom vplyve na dospelosť ponúka dedikácia knihy *„Ľukčekom, bez ktorých by život bol málo pestrý“*.

Karpinského rozprávková prvotina signalizovala príchod talentovaného prozaika s vyvinutým zmyslom pre

optimálne spojenie civilnosti a poetickosti, hravosti a zmysluplnosti textu.

Druhá knižka autora *Rozprávky z Múzea záhad a tajomstiev* (2007) potvrdila, že do slovenskej prózy pre deti pribudol jeden z najtalentovanejších rozprávkárov posledných rokov. Jeho rozprávky majú všetky príznaky čitateľsky príťažlivej a zároveň významovým poslanstvom naplnenej prózy pre deti: sú príbehové, ale nie povrchné dejové; sú úsmevné a vtipné, ale nie triviálne, pretože vtipnosť textu je výsledkom originálnych nápadov, sujetových postupov, funkčnej jazykovej komiky; majú potrebnú dávku napätia a tajomnosti, ale neutiekajú sa k lacnej akčnosti; predkladajú čitateľovi záhady, ale k ich riešeniu mu zároveň ponúkajú indicie, takže čitateľ má dobrý pocit z vlastnej úspešnosti. Deje jednotlivých epizód, podávaných svojráznym správcom múzea a milovníkom záhad Radoslavom Šalamúnom, sú motivované vynaliezavo vymyslenými čudesnými až absurdnými exponátmi: je tu stolička, ktorá kope a napokon zvíťazí na konských dostihoch, rýchlik, ktorý sa bojí myši v tuneli, perina, ktorá cvičí, lebo chce byť štíhla, duch, ktorý sa bojí, bosorka, ktorá vďaka svojej skleróze spôsobí starosti ľuďom z mestečka, socha, ktorá sa hanbí pred ľudskými pohľadmi a pod. Na takýchto paradoxoch dokázal Karpinský vytvoriť rozprávanie, z ktorého cítiť potešenie autora z tvorby textu, zo slobodnej fantázie a samozrejme aj z dobromyselnej, k humoru i zamysleniu smerujúcej mystifikácie čitateľa. Zážitok a pôžitok z rozprávok zároveň v čitateľovi nenápadne utvrdzujú pozitívne etické hodnoty.

Od samého začiatku pôsobenia v literatúre pre deti bola v rozpráv-

kovo-fantazijných príbehoch Petra Karpinského ako nehmatateľné fluidum prítomná latentná neha. V pocitoch prašiškriatka Celestína ju tematizoval v rozprávke *Sedem dní v pivnici* (2011). Putovanie protagonistu Celestína za strateným šťastím, ktoré preňho predstavuje harmonická a úplná rodina ako spoločenstvo bytostí navzájom spojených láskou, oddanosťou a starostlivosťou, autor stvárnil na báze (vtipne parodovaného) sujetového a etického pôdorysu hrdinskej rozprávky. Sedemdnové putovanie prašiškriatka po pivnici s cieľom nájsť a oslobodiť svojich rodičov, unesených švábmi, sa začína až existenciálnym pocitom samoty a pokračuje dobrodružnými zážitkami hrdinu a jeho druhov, Mole a Pavúka. Cesta sa končí šťastným vyslobodením rodičov a všetkých tých, ktorí sa stali väzňami zla zosobneného švábmi. Z triviálneho a svojou podstatou „nízkeho“ prostredia pivnice autor vytvoril vzrušujúco prízračný, exotický priestor, v ktorom putujúci Celestín zažije mnohé napínavé i nebezpečné situácie, stretne priateľov i nepriateľov a v ktorom musí na ceste za splnením svojho poslania mnohokrát prekonať sám seba. Dobrodružný príbeh autor naplnil vysokými hodnotami, spomedzi ktorých najvyššie stoja láska (vďaka nej protagonista znova a znova prekonáva svoju nehrdinskosť), priateľstvo a nezištná pomoc. Nepatetický humanizmus tohto, svojou podstatou iniciálneho príbehu, ktorému nechýba ani citlivo využitý zmysel pre humor a ktorý možno zaradiť k najlepším rozprávkovým dielam posledných desaťročí, spočíva v poslanstve o sile lásky, oddanosti, obetavosti a súdržnosti,

Peter Karpinský

S hercami z predstavenia "Hľa, tvoja matka" v Spišskej Novej Vsi, o živote Albertíny Štefánikovej

ktorá prekoná všetky ťažkosti a nebezpečenstvá.

Dobrosrdečný humor, intelektuálny primerane veku adresáta, a hravosť, ktoré boli súčasťou Karpinského poetiky od samého začiatku jeho prítomnosti v detskej literatúre, sa naplno uplatnili v rozprávčkovej knihe pre najmenších *Teta Agáta a jej mačacia sedmička* (2017). Komika tu vyrastá zo sujetu a veselých situácií vynaliezavo využívajúcich charakteristické znaky mačacieho sveta, z pomenovania jednotlivých mačiek a kocúrov podľa dní v týždni, aj z vtipnej individualizácie rovnako animálnych, ako aj ľudských postáv. Pre deti môžu byť príbehy príťažlivé i vďaka tomu, že vo vzájomných vzťahoch postáv a v charakteroch mačiek je zašifrovaný kus z charakteristík detského sveta. Patrí k tomu pre autora typický prítmený personifikačný princíp vhodne korešpondujúci s ukotvenosťou príbehov v hravo modelovanej epickej realite.

Nenápadný duchovný rozmer svojich rozprávok Peter Karpinský originálne tematizoval v príbehu *Med z ľadových kvetov* (2019). Stvárnenie vzťahov medzi dvomi bratmi, ktorí spolu s otcom cestujú na vianočné prázdniny k dedovi na samotu do hôr, v úvodnej kapitole navodzuje očakávanie, že príbeh sa bude odvíjať podľa žánrových pravidiel spoločenskej prózy; pubescentnú nadradenosť staršieho v konfrontácii s detským pocitom krivdy mladšieho súrodenca autor totiž modeluje veľmi presvedčivo a realisticky. V súrodeneckom vzťahu sa mieša hašterivosť s ochranárstvom: starší sa nazdáva, že mu prislúcha rozhodovať a mladší sa zasa nechce uspokojiť s tým, že má počúvať len preto, lebo je mladší. Tento vzťah pretrváva ako jedna zo sujetových línií v celom príbehu a často vyjavuje konfliktné momenty deja. Napätia medzi bratmi napokon vyrieši až ich existenciálne ohrozenie; vtedy si obaja uvedomia, ako veľmi im

na tom druhom záleží. Hlavnú dejovú líniu však tvorí dobrodružstvo, na začiatku ktorého stojí ich spoločný objav škriatka Cinderlindera na povale dedovho domu a s ním súvisiace predčasné vypustenie Vianočnej hviezdy, ktorú mal škriatok strážiť. Odlet Vianočnej hviezdy dva dni pred Vianocami bude mať, ako sa chlapci dozvedia od Snežného motýľa, neblahé následky: Vianoce, a teda ani vianočné dieťa neprídu a tým sa uvoľní cesta zlu na svet. Nasleduje dobrodružné putovanie chlapcov a škriatka na krídlach Snežného motýľa za Vianočnou hviezdou, aby sa pokúsili vrátiť ju do nasledujúceho rána späť do starodávnej truhlice. Dostávajú sa do nebezpečných situácií, stretávajú sa s podivnými bytosťami, reprezentantmi dobra, zla i večnosti a nekonečna, aj s postavami-symbolmi spojenými s legendou o narodení Krista. V podtexte príbehu je prítomný symbolicky stvárnený kresťanský výklad zmyslu Vianoc v jeho prepojení na dialektiku dobra a zla vo svete, ale aj v prepojení na zápas dobra so zlom ako na sujetové podložie tradičného rozprávkového sujetu. Poetická imaginatívnosť príbehu sa teda spája s akčnou dobrodružnosťou a s obrazom reálne stvárnených medziľudských vzťahov. Jemný lyrický soundtrack textu zvyrazňujú krátke lyrické básne-intermezzá uvádzajúce jednotlivé kapitoly a vytvárajúce rámec celého príbehu. Peter Karpinský sa v nich prezentoval aj ako zdatný a citlivý básnik.

Okrem originálnej poetiky je pre tohto autora charakteristické aj to, že prostredníctvom tvorby pre deti reaguje na aktuálne až nekonvenčné témy. Takto v rozprávke *O Malom kozmonautovi* (2021) tematizoval problém

zápasu predčasne narodeného dieťaťa o prežitie a dozretie. Pri umeleckom spracovaní takejto neobyčajnej témy sa spoľahol na diskrétny jazyk symbolov a metafor, ktorý práve vďaka svojej nejednoznačnosti umožnil najautentickejšie vyjadriť krehkosť a tajomnosť zrodu ľudskej bytosti. Metaforický rozmer má už postavička Malého kozmonauta a priestor vesmíru, pričom denotáty týchto symbolov sú pre deti prirodzene prítlačlivé, dostatočne konkrétne a zároveň vzrušujúco tajomné. Vesmír tu symbolizuje počiatok všetkého, neznámo, z ktorého rozprávková postavička, Malý kozmonaut, prichádza, v ktorom sa pohybuje a do ktorého sa môže aj predčasne vrátiť. Postava Malého kozmonauta je dojímavá svojou bezmocnosťou, ktorá je ešte zvýraznená prirovnávaním protagonistu k miniatúrnym predmetom, ale je to postava zároveň silná a nepoddajná na svojej ceste nekonečným priestorom, chránená teplom lásky, ktoré symbolizuje tajomné slovo domov. Cesta Malého kozmonauta vesmírom je naplnená stretnutiami i nebezpečenstvami, vyjadrenými symbolmi mnohého, čo súvisí s predčasne narodeným dieťaťom v realite, protagonista sa stretáva s metaforami problémov, s akými sa organizmus predčasne narodených detí musí skutočne vyrovnávať. Postavy príbehu majú v tomto rozprávkovom svete presne vymedzený priestor podľa toho, či patria do ľudského alebo nie-ľudského sveta; a tak nekonečný vesmírny priestor je obývaný bytosťami, ktoré nepatria medzi ľudské (hviezdy, kométy, hviezdokopy a pod.), resp. bytosťami, ktoré si musia miesto medzi ľuďmi vybojovať dlhou iniciačnou cestou (Malý kozmonaut), pričom

táto cesta sa môže skončiť aj odchodom „na opačnú stranu“ – možno do iného „vesmíru“ (Malá kozmonautka). Druhý, ľudský priestor je priestorom tepla a tajomných láskavých slov a je prítomný iba v náznakoch. Až v závere príbehu sa stáva explicitne pomenovaným a zaludneným priestorom domova. Pod dobrodružnou líniou deja bude v tejto neobyčajnej rozprávke aj detský čitateľ tušiť čosi hlboké, znepokojujúce a veľmi dôležité.

Peter Karpinský je mnohostranný a mnohotvárný autor modernej rozprávky. Aspoň náznakom však pripomeňme aj oblasť autorských podaní folklórnej rozprávky (v jeho tvorbe vôbec nie marginálne prítomnej – odkážme na početné divadelné predstavenia, ktoré každoročne realizuje scenáristicky, režijne a aj herecky na hrade v Staršej Ľubovni). Knižne sa prezentoval vlastným autorským spracovaním ľudových rozprávok v knihe *Kde asi rozprávka býva* (2013). Tradičné adaptáčnne postupy textu vynaliezavo využil na modifikovanie folklórneho modelu rozprávky, určitým spôsobom odpovedajúc na otázku položenú v titule: býva rozprávka v ríši humoru (v tom zmysle parodoval drakobijskú rozprávku *Princezná pre draka*)? Alebo azda v ríši lásky (rozprávkoivo modifikoval etiologickú povesť *Diablova skala*)? Či azda v ríši divadla (Dobšinského rozprávku *O troch zlatých vlasoch Deda Vševeda* transformoval do podoby divadelnej hry pre deti)? Kultivované rozprávačské pretlmočenie dostal v jeho podaní aj príbeh *O dvanástich mesiačikoch* (2019). V porovnaní so známymi literárnymi prerozprávami (asi najznámejším je podanie Márie Ďuričkovej) zjednodušil deskriptívne pasáže príbe-

hu, očistil rozprávanie od niektorých expresívnych výrazov a zintenzívil tak prirodzenú emocionalitu a imaginatívnosť príbehu. No a siahol aj po povesti a historickej próze: dielo *Skala útočiska. Povesti a príbehy zo Spišskej Novej Vsi a okolia* (2013) je knihou regionálnych príbehov, v ktorých zliterárnil historické fakty a udalosti regiónu od vzniku mesta až po koniec 18. storočia.

Úspešne a tematicky objavne si počiná aj v spoločenskej próze *Adela, ani to neskúšaj!* (2016), v ktorej reagoval na vôbec nie bezproblémový život mnohých súčasných detí. Protagonistkou je dievča žijúce spolu s dvomi mladšími bratmi v azylovom dome. Osudy a zážitky detí z tohto sociálneho zariadenia umožnili autorovi dotknúť sa mnohých páľčivých sociálnych problémov sveta dospelých, ktoré nežiaduco poznamenávajú svet detí. Napriek tomu je to príbeh optimistický, miestami úsmevný, miestami vážny, ale vždy smerujúci k vtípnemu zvýrazneniu ľudskej statočnosti a nepoddajnosti. Zásluhu na tom má zaiste protagonistka, dievča s chlapčenskými spôsobmi (nedorozumenia s nespratníkmi rieši bitkou) a záujmami (najradšej hrá futbal a odmieta nosiť sukne), s vyvinutým zmyslom pre spravodlivosť a férovosť, v ktorej sa spája tvrdosť a drsnosť (motivovaná tým, že život sa s ňou zahral dosť tvrdo) so statočnosťou a detským optimizmom. Pri modelovaní detských postáv a vzťahov medzi nimi autor zužitkoval dôvernú znalosť súčasného detstva, detskej duše, detského správania a vyjadrovania, detských trampôt i hier a radostí. Aj preto príbeh napriek vážnej téme vôbec nie je traumatizujúci; vďaka koncepcii hrdinky a prirodzeného detského optimizmu zacho-

Z predstavenia Kocúr je kráľ! na hrade Lubovňa

váva si vyvážený podiel tieňov i svetla. Vážne problémy sú nadľahčené šťastným spojením imaginatívno-emočného princípu s racionálno-realistickým, opierajúcim sa o pôvab detského spôsobu uvažovania, konania a vyjadrovania. A tak detstvo ani v atypických podmienkach, keď absencia láskavého rodinného zázemia bolí zvlášť intenzívne, nestráca čaro.

V príbehoch Petra Karpinského pre deti sa od samého začiatku prelína fantastika a fantazijnosť s realitou a realizmom. Pravdaže, niekedy preváži jedno, inokedy druhé, ale jednota oboch je v jeho tvorbe neodškriepiteľná. Naposledy vynaliezavo spojil do jedného knižného tvaru prvky faktualnej (historickej a biografickej) tvorby s dobrodružnosťou a rozprávkovou fantastikou až trilerom v diele *Lebka s dvoma zámkami* (2022). Okrem žánrovej synkrétnosti je publikácia zaujímavá aj

formálne: organickým spojením prozaickej epickej narácie s komiksovou formou výpovede. Vznikol tak knižný útvar, ktorý v synergickom obraze ponúka mladému čitateľovi napínavú fantastickú fikciu a výtvarne realizované faktické životopisné informácie (v tomto prípade o osobnosti posledného slovenského polyhistora Andreja Kmeťa a jeho prínose do vedy a kultúry) a ako pridanú hodnotu s tým súvisiace historické informácie (o kultúrnych inštitúciách na Slovensku v poslednej tretine 19. a začiatku 20. storočia), ba nechá mladého čitateľa nahliadnúť aj do osobitostí historických podôb slovenčiny (citátovo prítomné fragmenty historických písomných dokumentov). Ak bolo zámerom autora sprostredkovať mladému čitateľovi osobnosť Andreja Kmeťa čo najpríťažlivejšie, zvolil si na to ten najlepší spôsob. Pretože, ako upozorňuje psychológia literatúry

(Štubňa 2017, s. 77), „ľudská povaha prejavuje väčšiu náchylnosť akceptovať predkladané informácie ako fakty, keď je naladená naratívne, než keď k nim pristupuje na základe racionálnej analýzy.“ A Peter Karpinský ako znalec teórie komiksu vie presne, o čom hovorí, keď konštatuje, že mimoriadne vhodnou formou na tento účel môže byť práve komiks, pretože „je zložený z viacerých parciálnych (často typovo odlišných) znakov, ktoré však nejestvujú ako oddelené, samostatné javy, ale vytvárajú medzi sebou organizované systémy, tvoriac tak naratívnu jednotu“ (Karpinský 2020, s. 47).

Synergický efekt tematickej a žánrovej rôznorodosti predmetnej knihy dosiahol autor aj kompozičnou stratégiou: pravidelným (rytmickým) striedaním troch naratívnych línií, z ktorých každá má svoje umelecké špecifiká. Prvá línia tematizuje pohyb tínedžera Michala a tajomnej dievčiny Nie po Slovenskom národnom múzeu v Martine. Nia je svojrázny model toho, čo nazývame génius loci (keďže autor dal tomuto javu ženskú podobu, logicky má prechýlený tvar génia loci; familiárne meno z toho odvodené má teda tvar Nia). Predmetná postava má dôležitú funkciu zo sujetového hľadiska: ako sprievodkyňa po múzeu sui generis; ako prostredník pohybu v čase; ako zásobnica informácií; napokon aj ako dievčenský protipól (krása) dospievajúceho chlapca (sila) a možný objekt jeho citovej angažovanosti.

Hybnou silou celého konceptu knihy je zmiznutie ľudskej čelustnej kosti s dvoma primontovanými zámkami spomedzi exponátov múzea. Cesta za vypátraním exponátu znamená zistiť, komu bol potrebný, odkiaľ sa vzali

zámky na čelusti, či ten, komu patrila, nebol náhodou upírom. Počas pátrania dvojice v priestoroch múzea a v historických dokumentoch sa príbeh postupne prechýľuje od detektívneho žánru k trilero. Paralelne s tým sa postupne vynárajú pojmy z jednotlivých oblastí vedeckého a kulturologického pôsobenia Andreja Kmeťa a motivujú vstup druhej, biografickej naratívnej línie do diela, t. j. komiksovo realizované rozprávanie o jeho osobnosti a význame ako archeológa (záchrana kostry mamuta objavenej v Beši roku 1902), zakladateľa slovenského múzejníctva (komiks stvárňuje jeho zásluhy o založenie národopisného múzea v Martine), etnografa a folkloristu (komiksový príbeh hovorí o jeho záujme o ľudové čipky a kroje, o podiele na ich zviditeľnení vo svete), geológa a botanika (objaviteľa okolo 40 druhov rastlín, okrem iného nového druhu ruže). Emblémovým pojmom týchto dvoch línií rozprávania je pojem „poklad“. Pátranie mladej dvojice po tom, čo pod týmto pojmom Kmeť rozumel, nenápadne upozorňuje čitateľa na fakt, že našim národným pokladom je vlastne všetko, čo tento polyhistor zo slovenskej kultúry a prírody objavil a zachránil. Pre sujet diela sú rozhodujúce kľúčové pojmy: kosť (mamutia, čelustná) a múzeum (tajomná história, upíri) – prostredníctvom stratenej zvláštnej čeluste sa rozprávanie dostáva k upírom; čipka – prostredníctvom čipky dvojica odкрýva kód tajomstva; ruža a Sitno – alúzia na Kmeťov herbár s počtom asi 6 000 ruží, na súvislosť medzi ružovými trňami a bojom proti upírom, ale aj na Kmeťovo dielo Veleba Sitna a na známu povesť o sitnianskych rytieroch.

Tretia tematická línia umocňuje motív upírov v príbehu a moment tajomnosti prítomný v celom diele posúva k trileru. V tejto naračnej línii je zaujímavá vizuálna štylizácia textu (historizujúce kaligrafické písmo a papier vzbudzujúci dojem starých zažltnutých dokumentov) a štylizácia rozprávača. Rozprávačom je totiž tajomný, čoraz zlovestnejšie pôsobiaci ON – nezbadaný pozorovateľ a prenasledovateľ dvojice pátračov, hovoriaci o sebe v tretej osobe ako o „omege tohto sveta“, zahŕňajúci sa s oboma mladými ľuďmi a čakajúci na rozlúštenie Kmetovho odkazu, aby ich potom usmrtil. Ako sa postupne ukáže, je to hlavný upír, symbol zla na svete. Vyvrcholenie príbehu, v ktorom sa všetky tri línie spája, a zápas mladých ľudí so silami zla je vyobrazený komiksovou formou, prebieha v priestoroch Sitna a vyrieši sa s účasťou sitnianskych rytierov a s pomocou ruže a jej úlohy pri eliminovaní upírov v zmysle dávných povier, ale aj ako symbolu dobra a krásy. Posledná kapitola dopovedá príbeh a vracia Michala späť do časopriestoru, v ktorom sa nachádzal na začiatku. Happy end je však relativizovaný záverečnou replikou hlavného upíra, ktorá predstavuje memento o nezničiteľnosti zla vo svete, o nebezpečenstve jeho prítomnosti aj vtedy, ak sa zdá byť porazené. A to je autorovo poslanstvo opierajúce sa o životné krédo Andreja Kmeťa.

Ani toto dielo Petra Karpinského nevybočuje z dominantného rozprávkového profilu jeho tvorby. Ibaže rozprávkovosť sa v tomto tvorivom stvárnení stáva zložitejšou: preberá už nielen prvky detektívneho pátrania (prítomné v mnohých predchádzajúcich autorových rozprávkach), ale aj

hororu a trileru; svedčí o tom akčnosť deja, prítomnosť antagonistu a jeho nemorálneho konania, nevyhnutnosť premôcť ho v mene záchrany pozitívnych hodnôt. Zároveň to všetko vstupuje do služieb vecného poznania, prehľbovania povedomia o kultúrnom a duchovnom bohatstve nášho národa a o jeho významných osobnostiach, ktoré si nezaslúžia upadnúť do zabudnutia. Vzhľadom na spracovanú tému i komplikovanejšiu kompozíciu si toto dielo žiada pozornejšie, sústredenejšie čítanie a pravdaže, zrelšieho čitateľa než predchádzajúce autorove príbehy.

NA ZÁVER sa pokúsme aspoň približne vymedziť, čo charakterizuje tvorbu Petra Karpinského pre deti. Predovšetkým je to triezvy naratívny štýl, ktorým nepodlieza čitateľovi, ale fascinuje ho metaforickou presnosťou a zároveň prirodzenosťou, ba až akousi samozrejmosťou výpovede. Takáto výpoveď je presvedčivá, vzbudzuje v čitateľovi dôveru, akoby sa rozprával s niekým, komu bezvýhradne dôveruje, akoby vnímal hodnoty, ktorým rozumie a s ktorými sa stotožňuje. Aj toto zrejme tvorí fundament jeho partnerstva s detským čitateľom (evidentné už v diele *Ako sme s Ťuktukom tuktukovali*). Karpinského príbehy sú nasýtené emocionalitou: nesentimentálnou, civilnou, a predsa mimoriadne pôsobivou a presvedčivou, takou, ktorá čitateľa nenápadne kultivuje a humanizuje, lebo v ňom upevňuje vedomie toho, že dobro, ochota pomáhať, ústretovosť voči druhým sú normálne a prirodzené prejavy ľudskosti (zvlášť čitateľné v diele *Sedem dní v pivnici*). Prózy Petra Karpinského sa neodvolávajú na Boha a kresťanstvo, a predsa majú v sebe neobyčajne silný náboj duchovna,

ktoré nenápadne presvitá znútra príbehu a postáv (*Med z ľadových kvetov*). Jeho príbehy nepotrebujú okázalý happy end; dobro a šťastie sú zaslúžené statočnosťou postáv. Autoro ve prózy sú vtipné a dôvtipné; ide o inteligentný rozmer príbehov vytváraný s citom pre estetickú mieru (*Rozprávky z Múzea záhad a tajomstiev*). Rozprávkovým príbehom Karpinského nechýba napätie až dobrodružnosť, ale nikdy nie sú samoučelné, vypočítané na prázdny efekt. Svoje poslanstvo autor tlmočí symbolicko-metaforickým, pritom však zrozumiteľným jazykom (*O Malom kozmonautovi*). A tak, ako dokáže udržiavať estetickú mieru v stavbe komického princípu, dokáže sa dotýkať aj boľavých stránok detskej duše (*Adela, ani to neskúšaj*). Vynaliezavosť napokon prejavuje i v kompozičnej oblasti, nesprenveriac sa funkčnosti kompozičného riešenia diela (*Lebka s dvoma zámkami*).

Ak si v duchu premietneme skutočne výrazné a originálne osobnosti modernej slovenskej autorskej rozprávky po roku 1960, jej kráľom bezpochyby doposiaľ zostáva Ľubomír Feldek. Po jeho boku však výrazne pôsobia dvaja starší „kráľoviči“: Daniel Hevier a Ján Uličiansky. Po roku 2000 sa do tohto rozprávkového súhvezdia priradil princ najmladší – Peter Karpinský. Princ vôbec nie malý. ■

PRAMENE

- KARPINSKÝ, P., 2001. *Ako sme s Ťukťukom ťukťukovali*. Il. Svetozár Mydlo. Bratislava: Mladé letá.
- KARPINSKÝ, P., 2007. *Rozprávky z Múzea záhad a tajomstiev*. Il. Ľubomír Guman. Bratislava: Mladé letá.

- KARPINSKÝ, P., 2011. *Sedem dní v pivnici*. Il. Zuzana BočKayová. Bratislava: Perfekt.
- KARPINSKÝ, P., 2013. *Kde asi rozprávka býva*. Il. Alexandra Hriňová. Bratislava: Perfekt.
- KARPINSKÝ, P., 2013. *Skala útočiska. Povesti a príbehy zo Spišskej Novej Vsi a okolia*. Il. Jozef Spáčil. Spišská Nová Ves: FAMA art.
- KARPINSKÝ, P., 2016. *Adela, ani to neskúšaj!* Il. Ľuboslav Paľo. Bratislava: Perfekt.
- KARPINSKÝ, P., 2017. *Teta Agáta a jej mačacia sedmička*. Il. Peter Uchnár Bruncková. Bratislava: Perfekt.
- KARPINSKÝ, P., 2019. *Med z ľadových kvetov*. Il. Zuzana BočKayová Bruncková. Bratislava: Perfekt.
- KARPINSKÝ, P., 2019. *O dvanástich mesiačikoch*. Il. Peter Uchnár. Bratislava: Perfekt.
- KARPINSKÝ, P., 2021. *O Malom kozmonautovi*. Il. Michal Souček. Bratislava: Perfekt.
- KARPINSKÝ, P., 2022. *Lebka s dvoma zámkami*. Il. Juraj Martiška. Bratislava: AlleGro plus.

LITERATÚRA

- KARPINSKÝ, P., 2020. Komiks ako znakový systém (Vybrané kompozičné aspekty semiotiky komiksu). In: Jazyk a kultúra. Roč. 11, č. 41 – 42, s. 46 – 54.
- ŠIMONOVÁ, B., 1994. Žáner v pohybe: reflexie o rozprávke. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta.
- ŠTUBŇA, Pavol, 2017. *Psychológia literatúry*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-4317-6.

Poznámka: Štúdia je čiastkovým výstupom grantového projektu KEGA č. 005PU-4/2021 *Zlatý fond literatúry pre deti a mládež (100 plus 1 najlepších kníh pre deti – 100 plus 1 najlepších kníh pre nástročných)*.

Trojruža 2022

TIMOTEA VRÁBLOVÁ

Literárny fond, Slovenská sekcia IBBY a BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udeľujú cenu Trojruža 2022 Jurajovi Šebestovi za novátorské postupy v prozaickej tvorbe pre dospelých čitateľov.

Juraj Šebesta patrí k tzv. dvojdomým literárnym autorom. Usídlil sa v tvorbe aj pre dospelých, aj pre mládež. Nemožno byť dvojdomý bez toho, aby sa obe kultúrne postate akosi neovplyvňovali. A u tohto autora sa to prejavilo v pnutí o literárny jazyk, ktorý by postihoval realitu v kóde apelatívnom pre dospelých a dospievajúcich v zmenených spoločenských podmienkach. Boj o odovzdanie generačného posolstva je vecou stavovskej cti pre autorov, ktorí tvoria pre deti a mládež. A z tohto pohľadu možno vysloviť uznanie aj Šebestovmu autorskému hľadaniu.

Svoj pohľad zamerl na osobnosť človeka uprostred meniaceho sa sveta. Zrkadlí ju cez filter generačného odstupu. Tak sa na scéne objavujú dospelí i dospievajúci. Ich svet sa v tomto spektre mrví, poskakuje, tancuje na hrane príznačnej pre generačný dialóg.

V 60. rokoch 20. storočia sa v poetike osobnosti v slovenskej realistickej próze etabloval spôsob, v ktorom

sa kládol väčší dôraz na vlastné, jedinečné, subjektívne. U nás aj vďaka spisovateľke Kláre Jarunkovej. V tomto období sa v našej i svetovej literatúre hľadal výraz pre silnú individualitu človeka. Hrdinovia sa stávali aktérmi i rozprávačmi príbehov. Ich pohľad na vec bol poznačený autopsiou zážitku. Bol možno na prvý pohľad menej objektívny, no vtahoval čitateľa do vnútorného diania, a zároveň mu umožňoval vytvárať si miesto pre odstúpenie, nadhľad v príbehu.

O tento nadhľad, odstúpenie sa pokúša aj Juraj Šebesta. No hľadá už iný výraz pre čitateľa. Ten jeho hrdina totiž žije v iných kultúrnych i hodnotových dimenziách. Šebesta súznie s adresátom, ktorý sa ocitol uprostred rozhybanej reality relativizmu. Nejednoznačný kontakt so svetom sa preniesol aj do autorského jazyka postáv. Vhodným prostriedkom na zachytenie reality je skôr komentár, než argument. S prídychom humoru. Naznačuje to už názov románu *Keď sa pes smeje* (2008). Kniha vzbudila pozornosť.

Vyšla v opakovaných vydaniach (2009, 2013, Juga, Edition Ryba), získala zápis na Čestnú listinu IBBY (International Board On Books for Young People) za rok 2010, patrila k finalistom súťaže Anasoft litera (2009), získala Zlatého gunára, Cenu Stana Radiča – Objav roka, Kremnické gagy 2009; bola Najlepšou detskou knihou zimy 2008, BIBIANA a SK IBBY. Internationale Jugendbibliothek v Mníchove knihu vybrala do katalógu White Ravens 2010. Český preklad bol zaradený do série 2 x 101 knih pro děti a mládež (2013), v Slovinsku sa stala najlepšou prekladovou knihou pre mládež za rok 2019.

Šebestovi hrdinovia vidia svet skôr fragmentarizovane. Napokon aj komiksový román *Venussha (Ťažký týždeň)* pre tínedžerov a ich poľutovaniahodných rodičov je už žánrovo príkladom tohto spretŕhaného či rozlámaného obrazu. Dospelí nevedia sceliť svet, ktorý je plný rozporov z minulosti a nastupujúcej súčasnosti. A mladí ešte nedokážu svoje vnímanie integrovať do zmysluplného celku. Kniha získala ocenenie Najkrajšia a najlepšia detská kniha jesene 2011, BIBIANA a Slovenská sekcia IBBY; Zlatý gunár v kategórii literárnych a žurnalistických diel, Kremnické gagy 2012, ako aj Cenu Klubu nezávislých spisovateľov za rok 2012. *Venussha* bola vybraná do katalógu White Ravens 2013 mníchovskej Internationale Jugendbibliothek, kde je medzi desiatimi titulmi, ktoré získali ocenenie „Special Mention“ – kniha, ktorá si zaslúži osobitnú pozornosť.

Pozornosť si zaslúži aj Šebestova zbierka *Bájky 1*, vydala Asociácia Corpus (2017). Bájky sú kráľovským žánrom. A už od najstarších čias sú

v kultúre skúškou autorského dôvtipu presne a analyticky postrehnúť správanie jednotlivcov i skupín, zložité sociálne vzorce, konštruktívne i deštruktívne modely správania. Juraj Šebesta pritom prichádza s inovatívnym zámerom. Nie v zmysle toho, ako podá, pre-rozpráva tradičnejší materiál z ezopského či z iných bájkarských fondov, ale v tom, že hľadá výrazové dimenzie bájky: v modernom svete a v jeho symptomatickom prostredí s modelmi správania hrdinov a s udalosťami, ktoré príznakovo odkazujú aj na súčasný svet. Kľúčom k čítaniu nie sú vždy len vzorce správania postáv, ale aj nečakaný stret udalostí. Nie osudovo nečakaný, pri ktorom by sme rozmýšľali nad metafyzickým významom náhody či nenáhody. Skôr neočakávaný pre neschopnosť hrdinov reflektovať situáciu a prekuknúť stereotypy a životné vzorce; či už širšie spoločenské alebo ich vlastné. Príkladom je aj bájka *O kobyľke* na priechode pre chodcov uprostred mestskej premávky. Bežné miesto sa stáva dejiskom vážneho životného stretu. Kobyľke síce správne zastaví kanec v kabriolete, no napokon ju predsa zrazí kôň, ktorý sa učí jazdiť na kolieskových korčuľiach. Čitateľ si pritom môže všimnúť, že skutočnou zápletkou nie je otázka logiky v pravidlách „zvládania“ priechodu. Ale čosi hlbšie, symbolické za celou situáciou: povrchné „prechádzanie“ životným priestorom, predvádzavosť, sebaaprezentácia či bezduchá koke-téria.

Viacere postavy z tradičného bájkarského fondu dáva Šebesta do nových problémových súvislostí. Konflikt líšky a havrana sa rozpracováva v novom príbehovom rámci. Autor

Juraj Šebesta

prítom v rozprávání využíva osvedčený literárny adaptačný model rozširovania a prenášania symbolického významu. Súboj o sústo na obživu sa dostáva do širšieho problémového kontextu. Odkazuje na boj o moc v zvieracej ríši. Do uvažovania nad udalosťou tak autor vkladá významný prvok: je boj o moc, o vodcovstvo otázkou vízií a schopností viesť? Alebo je postavený nízko, pudovo – na zneužívaní základnej potreby uživiť sa? Výber kandidáta je symptomatický. Nie je ním ani lev, orol ani sova. Je ním sup. Príznaková neschopnosť hrdinov vyznať sa v probléme má v tomto prípade širší dosah – týka sa fungovania celého zvieracieho spoločenstva; komunity zvierat i jej hlavných protagonistov. „Zdá sa, že sup sa nepoučil z príbehu o havranovi“, zdanlivo „poučene“ zhodnotí situáciu líška, keď jej sup pustí chutný kus mäsa. Prehliadla však nové „poriadky“. Veď ríša sa zmenila na supie teritórium.

So supmi chodia hyeny, „bratrančí“ sa s nimi havran. Mäso bolo len podhodnou návnadou na líšku. Šebesta s priznaným sarkazmom necháva bajke dva konce. V tom jemnejšom pre deti sa líška predsa ešte z jamy dostane. V dospeláckej verzii však biedne zahynie a stáva sa článkom potravinového reťazca požíračov mŕtvol. Nuž a sup je zvrchovaným kráľom, síce len v kráľovstve supov a havranov, ale veď to mu stačí.

Nadhľad, odstúpenie od života, aby človek nadobudol aspoň v niečom celistvý obraz. Šebestov hrdina vedie s adresátom opatrný dialóg. Necháva ho balansovať, skúmať, pátrať, a pritom ho s úsmevným komentárom nabáda k tomu, aby vytrval a hľadal.

Šebestove inovatívne prístupy v próze pre dospievajúcich ocenila porota cenou Trojruže. Autorovi blahoželám. A čitateľom želim, aby sa v nich prebudilo srdce úprimných hľadačov. ■

Cena Ľudovíta Fullu 2022

VIERA ANOŠKINOVÁ

Fond výtvarných umení, Slovenská sekcia IBBY a BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udeľujú Cenu Ľudovíta Fullu 2022 Petrovi Pollágovi za fantazijno-realistickú ilustračnú tvorbu pre deti, ktorá podnecuje detskú predstavivosť a vedie ich k pozitívnemu vnímaniu výtvarného umenia.

Peter Pollág sa narodil roku 1958 v Levoči. Študoval na strednej umeleckopriemyselnej škole v Košiciach. Následne v rokoch 1977 – 1983 študoval maľbu na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave (doc. František Stoklas). Štúdium si dopĺňal konzultáciami na oddelení grafiky prof. Albína Brunovského. Zaujímal ho

i monumentálna maľba a hlavne technológia v školských dielňach u doc. Jána Matejku. V rokoch

1980 – 1988 si

doplnil štúdium

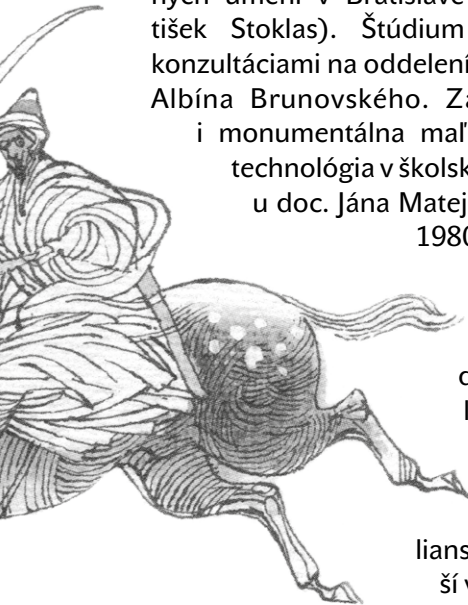
na Accademia di belle arti Pietro

Vannucci v Perugia (Taliansko). Najväč-

ší vplyv na jeho tvorbu mali vý-

znamní slovenskí umelci ako Ján Želibský, Vincent Hložník a Albín Brunovský. Neskôr ako asistent na vysokej škole absolvoval pracovné stáže v Paríži, v San Fernando a iných mestách. Vzdelanie si doplnil doktorandským štúdiom na Akadémii výtvarných umení v Prahe (1984 – 1989, prof. Radomír Kolář). Dôležité pre neho boli aj študijno-pracovné pobyty v rôznych krajinách – Grécko, Taliansko, Holandsko, Zimbabwe, Zambia a Čína. To som možno ani nevymenovala všetko...

Peter Pollág získal množstvo cien, okrem iných napríklad Premio Alla Punta Assisi (1981, Taliansko), Cenu Martina Benku (1983), Cenu Grand Prix "Corida Piedestre Internationale" v Paríži (1986, Francúzsko). Tiež získal Čestné uznanie na 8. Medzinárodnom bienále maľby v Košiciach (1986). Má za sebou niekoľko desiatok individuálnych a viac ako stovku kolektívnych výstav na Slovensku

a v zahraničí. Jeho diela sú zastúpené vo verejných i súkromných zbierkach rôznych krajín.

Peter Pollág patrí k profilovým postavám súčasného slovenského maliarstva. Škála jeho námetov siaha od mytologických metafor, cez novú interpretáciu biblických motívov, historických a literárnych príbehov. Často cestuje, aby vstrebal podnety nielen z domácich ale aj mimoeurópskych kultúrnych tradícií, najmä z Číny a Afriky. Je predstaviteľom toho najlepšieho, čo dnes v slovenskej maľbe môžeme nájsť. Jeho meno je dobre známe nielen v slovenskom, ale aj európskom kontexte. Človek, ktorý precestoval skoro celý svet, pretavil zažitú a videnú do vizuálnej podoby svojich obrazov a zázračne pritom zostal sám sebou.

Vo svojej tvorbe sa sústreďuje na človeka – nielen ako na figúru zobrazenú na obraze či ilustrácii, ale aj na človeka ako vnímateľa umenia. V jeho tvorbe, môžem to nazvať aj ako reč maľby, môžeme nájsť množstvo metafor a podobenstiev, ktoré isto vychádzajú z jeho cestovateľských skú-

seností. V ilustráciách aj voľnej tvorbe vidíme bravúrne narábanie s farbami. Strieda rôzne techniky a kombinuje materiály. V jeho dielach môžeme nájsť viacero významových vrstiev.

Ilustroval množstvo kníh, napríklad *Perseus a Andromeda* z roku 2020, ktorú vytvoril technikou mozaiky, aby sa čo najviac prispôbil antickej mytológii. Ilustrácie k *Švédskym rozprávkam* z roku 2017 vytvoril technikou sépie a akvarelu, aby sa prispôbil pochmúrnej atmosfére daných príbehov. A nesmieme zabudnúť na 3. diel *Tisíc a jednej noci*, kde využil pocity zo svojich ciest a pretavil ich do originálnych ilustrácií. V nich zachytáva typickú orientálnu atmosféru aj farebnosť.

Peter Pollág žije v Bratislave, venuje sa maľbe, kresbe, grafike, ilustrácii, sklenenej aj kamennej mozaike, tvorbe vitráží, aj monumentálnym sochárskym realizáciám. Jeho obrazy sú expresívne aj imaginatívne, dynamické i tajomné, plné pohybu i života. Jeho meno rezonuje nielen doma, ale aj v európskom kontexte. ■

Diplomy Čestnej listiny IBBY

Nominácie na Čestnú listinu IBBY navrhuje výbor Slovenskej sekcie IBBY z produkcie kníh pre deti a mládež vydaných na Slovensku za ostatné dva roky. Diplomy udeľuje IBBY (Medzinárodná únia pre detskú knihu) autorovi, ilustrátorovi, prekladateľovi a vydavateľovi. V roku 2022 ocenenie získali:

Ondrej Sliacky za knihu *Turecká studnička*, Vydavateľstvo Matice Slovenskej, s. r. o.

Peter Pollág za ilustrácie knihy *Perseus a Andromeda*, Perfekt, a. s.

Daniela Lozanová za preklad knihy od Davide Caliho: *Predajca šťastia*, Slniečkovo, o. z. ■

Peter Pollág

ZUZANA ČÍŽIKOVÁ

Detský fiktívny čitateľ

...v prózach slovenských vojvodinských autorov pre deti.

Približne v poslednej štvrtine 20. storočia sa v literárnovedných výskumoch väčšia pozornosť venovala procesu recepcie, resp. príjemcovi umeleckej informácie, čomu v širších svetových rámcoch prispela aj dnes už povestná hláška Rolanda Barthesa o smrti autora. Naznačovalo to presun literárnovedného záujmu z textu na adresáta a v dôsledku toho aj na rovnomernejšie zastúpenie viacerých literárnovedných prístupov ku skúmaniu všeobecne ujatej trojčlennej schémy literárnej komunikácie: autor – text – príjemca. Z úsilia (z)meniť, resp. usmerniť pozornosť na dovtedy menej reflektované zretele sa aj výskum literárnej komunikácie vo väčšej miere koncentruje na problematiku čitateľa (napr. recepčná estetika, naratológia, sociológia literatúry a i.).

Výskum čitateľa, resp. detského čitateľa sa môže odvíjať od viacerých koncepcií a teórií (Jauß, Gadamer, Iser a Jaus, čiže kostnická škola, Nitrianska škola), ale stále sa bude pohybovať medzi fluidným, mnohoznačným a objektívnym, presným pólom (Rakús 1993), lebo je „výrazne entropickou zložkou komunikačného proce-

su“ (tamže, s. 29). Keďže je konkrétny čitateľ a jeho zážitok z čítaného ťažko uchopiteľný a je predmetom predovšetkým interdisciplinárnych výskumov (napr. čitateľstva, psychológie a sociológie čítania), v literárnovednej reflexii sa spravidla pátra po stopách príjemcu v literárnom texte. Najčastejšie sa vychádza z analýzy a interpretácie štruktúry umeleckého textu ako predpokladu jeho pôsobenia (napr. známa je teória Wolfganga Isera a jeho termín prázdnych miest, ktoré príjemca má doplniť). Apelatívna štruktúra textu, známa ako implicitný čitateľ, riadi (aj usmerňuje či obmedzuje) aktivitu čitateľa v jeho významovom uchopení. „*Implicitný čitateľ nie je ani existujúci v reálnom svete a ani označený nikde v texte. Je len (transcendentnou) súčasťou vnútornej textovej štruktúry – časťou, ktorá pripravuje, organizuje príjem – čitateľskú recepciu textu*“ (Lešková 2017, s. 7a). Najviditeľnejšie sa to prejavuje, okrem miest nedourčenosti, ktoré aktivujú skúsenostné zázemie príjemcu, v priamych apelatívnych a kontaktoých jazykových prostriedkoch, ktorými sa oslovuje reálny či-

tateľ. Čím zjavnejšie sú signály, ktoré umožňujú textovo uchopiť fiktívneho čitateľa, tým viac sa typ adresáta približuje k explicitnému fiktívnemu adresátovi (Nünning 2006, s. 111). Okrem pojmu implicitný čitateľ sa teda v interpretácii naratívnych textov stretávame aj s označením virtuálny, resp. fiktívny čitateľ (adresát) (pozri napr. Stanislavová 2022, s. 33). Reálny detský čitateľ sa v recepcii umeleckého textu s kategóriou fiktívneho (viac alebo menej implicitného) čitateľa stretáva v podobe textových inštrukcií (návodov na čítanie), teda roly, ktorú text naznačuje alebo k čomu čitateľa pozýva (Rusňák 2017, s. 98).

V našom príspevku budeme pátrať po tých stopách fiktívneho adresáta v prózach slovenských vojvodinských spisovateľov uverejnených po roku 2000, s krátkym exkurzom do minulosti. Zameriame sa na diela, kde sú tie signály explicitnej prítomnosti adresáta zreteľnejšie a sú to predovšetkým komunikačné a kontaktové prostriedky, ako sú oslovenia, rôzne inštrukcie, výzvy, otázky a pod., s cieľom odpovedať na ich funkčnosť a opodstatnenosť v prozaickom texte.

**Od odstupu medzi autorom
a detským príjemcom
k partnerskému vzťahu**

Aj pri tvorbe pre deti a mládež sa analogicky so striedaním slohovo-umeleckých a štýlových formácií¹ mení aj vnútrotextová štruktúra diel. V slovenskej literatúre sa tým významným predelom chápe generácia detského aspektu, ktorá v literatúre pre deti, okrem iného, zdôrazňovala partnerský vzťah

dospelého (autora) a dieťaťa (príjemcu). Obdobná generácia modernistickej a inovačne zameraných autorov sa v 60. rokoch formovala aj v slovenskej vojvodinskej literatúre pre deti. Prvenstvo v tomto mali predovšetkým kľúčoví inovátori v tvorbe pre deti Juraj Tušiak (1935 – 1986) a Michal Babinka (1927 – 1974), na ktorých v ďalších dvoch desaťročiach nadviazala mladšia generácia prozaikov (Miroslav Demák, Zoroslav Spevák Jesenský, Tomáš Čelovský). V nadväznosti na realistický model prózy ich prozaický výraz popieral odstup medzi autorom a detským príjemcom a nástojil budovať partnerský vzťah s ním. Aj Tušiak aj Babinka si uvedomovali špecifickosť detského sveta a preferovali fantazijné, hravé, humorné a nonsensové prvky a často do toho imaginárneho sveta zaťahovali aj čitateľov. Na ilustráciu sme si zvolili, podľa viacerých literárnych historikov a kritikov, prelomovú knihu *Ako rástol Igorko* (1970) M. Babinku, v ktorej sa, aj keď ešte stále z pozície pozorovateľa detského sveta, dospelý snaží vybudovať láskavý a dôverný vzťah s dieťaťom. Babinka zmenil postoj k znázorňovaniu malého hrdinu; snaží sa dostať do jeho zážitkového sveta a to bez jedinej výpovede hrdinu; detskú perspektívu sprítomňuje predovšetkým expresívnym jazykovým výrazom a láskavým postojom k dieťaťu. Neraz sa s ním

1 Termín štýlovej formácie chorvátskeho teoretika Aleksandra Flakera nechápeme ako smer alebo hnutie, ale ako identickosť štruktúrnych elementov vo väčšom počte literárnych diel (Flaker 2011, s. 108), ako sa nám to javí napr. aj v dielach autorov detského aspektu v 60. rokoch 20. storočia.

pohráva a doberá si ho a v tomto hľadá spojenca v čitateľovi, pars pro toto uvedieme úryvok z poviedky *V parku*; Igor sa čuduje a hľadá odpoveď, prečo ryby nerozprávajú: „*Ja vám ju prezradím a vy to neskoršie Igorovi pošepnete. Veru, veru, ryby vedia rozprávať. Lenže nie ústami a jazykom, ale chvostíkmi. [...] Ostatne, skúste to i sami: keď budete vidieť rybičky chvostíkmi mávať, pohodte im dajakú omrvinku. Uvidíte, že vás celkom dobre pochopia*“ (Babinka 1970, s. 35).

V 80. rokoch 20. storočia mladší autori nielenže pokračovali v intenciách tvorby svojich predchodcov, ale priniesli do prózy pre deti celý rad moderných a aj postmoderných prvkov a podnetov. Napríklad aj príbehy zo života detí prechádzajú u niektorých autorov zložitým procesom kontaminácie s inými žánrovými oblasťami, najčastej-

šie ide o prienik rozprávkových a fantastických prvkov (v tvorbe T. Čelovského, Z. Speváka Jesenského), prvkov dobrodružnej literatúry alebo o absorbovanie žánrových charakteristík populárnych žánrov (dobrodružný román, komiks, western). V poetike začína prevládať humorno-hravý a recesno-rozmarný princíp, do ktorého vo veľkej miere autori zabudujú komunikačný zámer – s detským čitateľom uzavierajú svojráznu dohodu o hravom a „sprisahaneckom“ kóde komunikácie. Ako príklad zo sledovaného obdobia môžeme uviesť recesnú autorskú rozprávku Miroslava Demáka (1948) *Štastena, Moiry, Miluška a Štefan* alebo „*Prípád ŠMMS bez ponaučenia na konci*“ bohatú na intertextuálne odkazy a alúzie na ľudové rozprávky a diela našich autorov, metareferenčné a autoreferenčné narážky, subvezív-

nosť rozprávania a rozhovor s fiktívnym čitateľom, ktorý (akože) vplýva na priebeh deja. Rozprávka hovorí o sudičke Štastene, ktorá Miluške umožní mať všetko, čo si zažiada a urobí ju večne šťastnou, ale jej kamarát Štefan odmietne to šťastie si s ňou neustále deliť. Na konci s latentným ironickým odkazom na didaktizujúcu prózu čítame „každý mal svoj spôsob ako bude najšťastnejším dieťaťom. Štefan bol najšťastnejším, keď mohol po niečom túžiť a Miluška, keď sa jej mohli priať v tej istej chvíli splniť.

(No, počkaj, počkaj spisovateľko! Aké je to zakončenie. Veci treba vyriešiť. Miluška si má uvedomiť, že je Štefanovi lepšie!?)

Ale nie! Nezmenili sa ani jeden ani druhý. Prečo by sa menili, keď im vyhovovalo šťastie na iný spôsob. Štefan bol naozaj veľmi spokojný, ale Miluška nebola o nič spokojnejšia. Dohovárať môžete len preto, že nechcete uznať, že aj medzi vami sú takí, ako Miluška, ale Štastena viac v dohľadnej dobe úradovať nebude. Končíme diskusiu, končíme poviedku.“ (Demák 1984, s. 7) Dokonca sa čitateľovi pripisujú komentáre na účet rozprávačového tempa: „Pisateľ, vari chceš napísať román? Trochu švihnu do toho!“ alebo: „Nepreháňáš teraz s tým rýchlym spádom?“ či množstva príkladov: „Vari stačí, čo povieš?“ (tamže)

Od textu k autorovi a čitateľovi

Autori pri produkcii textov pre deti vedome pracujú s poznaním detských percepčných a vedomostných limitov. Často je do toho zapojené aj pohrá-

vanie sa s viacerými verziami príbehu a jeho začiatku. Už spomínaný Miroslav Demák, po jeho relatívne klasicky štylizovaných autorských rozprávkach zo 70. rokov a obdobia recesie v ďalšom desaťročí, v najnovšej knihe *Láskovičky* (2018) zasa siaha po tomto postupe. Poviedka *Lastovičky Lenka a Lado* o osudovej láske nielen lastovičiek, ale i historických osobností Lenke Dundjerskej a veľkého srbského básnika Lazu Kostića začína takto: „Malá lastovička rozbila zobáčikom škrupinu a vytlačila z vajička malú hlavičku. Práve boli Vianoce. Obloha nad ňou sa až neuveriteľne modrela a slnko úžasne páľilo“ (2018, s. 14). Od druhej vety autorský rozprávač vedie dialóg s fiktívnym čitateľom, „skúša“ jeho detskú vnímavosť a jeho vedomostnú úroveň. Štruktúrou textu (kontaktné slová, otázky, častice, vedľajšie vety) vyvoláva reakciu prijímateľa a následne ju aj textovo artikuluje:

„Prosím?

Že hovorím nezmysly?

Že lastovičky sa neliahnu na Vianoce?

Že tu vôbec nie sú? A kde, prosím pekne? Aha, u nás? Samozrejme, že u nás nie sú. Ja som ani nehovoril, že to bolo u nás. To vy ste netrpezliví a hneď si myslíte, že keď niečo nie je u nás, nie je vôbec“ (tamže). Funkcia tohto úvodu sa nevyčerpáva iba v hre s čitateľom – aktivuje príjemcu a pohráva sa s jeho horizontom očakávania (poznatie, že lastovičky hniezdia na severnej hemisfére v letnom období), ktoré (častočne) napĺňa v druhom začiatku: „Tak podme ešte raz od samého začiatku, a nech to bude tak, ako si prajete. Na ďalekom juhu Afriky, v malej chalúpkke pestovateľa dobytky v krajine Botswana malá lastovička

rozbila zobáčikom škrupinu a vytlačila z vajička malú hlavičku. Boli práve Vianoce. Obloha nad ňou sa až neuveriteľne modrala a slnko úžasne páľilo" (tamže). Po tomto sa autor/rozprávač v texte objaví ešte dvakrát: „Ale... Hovoríte, že vždy príde nejaké ale. Áno, príde, lenže tu neprišlo. Bolo tu stále, len sme o tom ešte nehovorili" (tamže, s. 19) a na záver: „Čo vám mám ďalej hovoriť. Nikdy nad Lugom nebolo toľko malých lastovičiek, koľko po svadbe Lenky a Lada" (tamže, s. 21).

V inscenácii fiktívneho dialógu s čitateľom, ktorého repliky sú čiastočne obsiahnuté v rozprávačových otázkach, sa v druhom pláne objaví aj noetický, humanistický a aj poetický rozmer rozprávania. Aj napriek zjavnému sprítomňovaniu sa autora/rozprávača cez hore uvedené kontaktné segmenty, v ostatných častiach sa autor z príbehu takmer vytratí, zostane tam iba stopa v podobe novotvaru láskovička, ktorú vymyslí jedno dievčatko a podelí sa s tým s dedom (Demákom). „Smrť" autora umožňuje textu cez jeho intertextuálnu nadväznosť na dielo L. Kostíca a jeho ľudský osud nadobudnúť nové významové rozmery; text ožíva v čitateľskej konkretizácii nielen ako ošúchaný motív o návrate lastovičiek, ale i ako univerzálny ľúbostný príbeh podaný cez prizmu skúsenostného zázemia malého čitateľa. Autor, povedané slovami S. Rakúsa, prerazil bariéru medzi látkovou skutočnosťou a textom (2010, s. 105). Demák ako invenčný, lucídny a vynaliezavý rozprávač vie zaujať malých čitateľov nielen dynamickým príbehom, ale i zašifrovaným posolstvom a nie na poslednom mieste i aktívnym vzťahom s adresátmi svojich textov. Jeho výzva na kon-

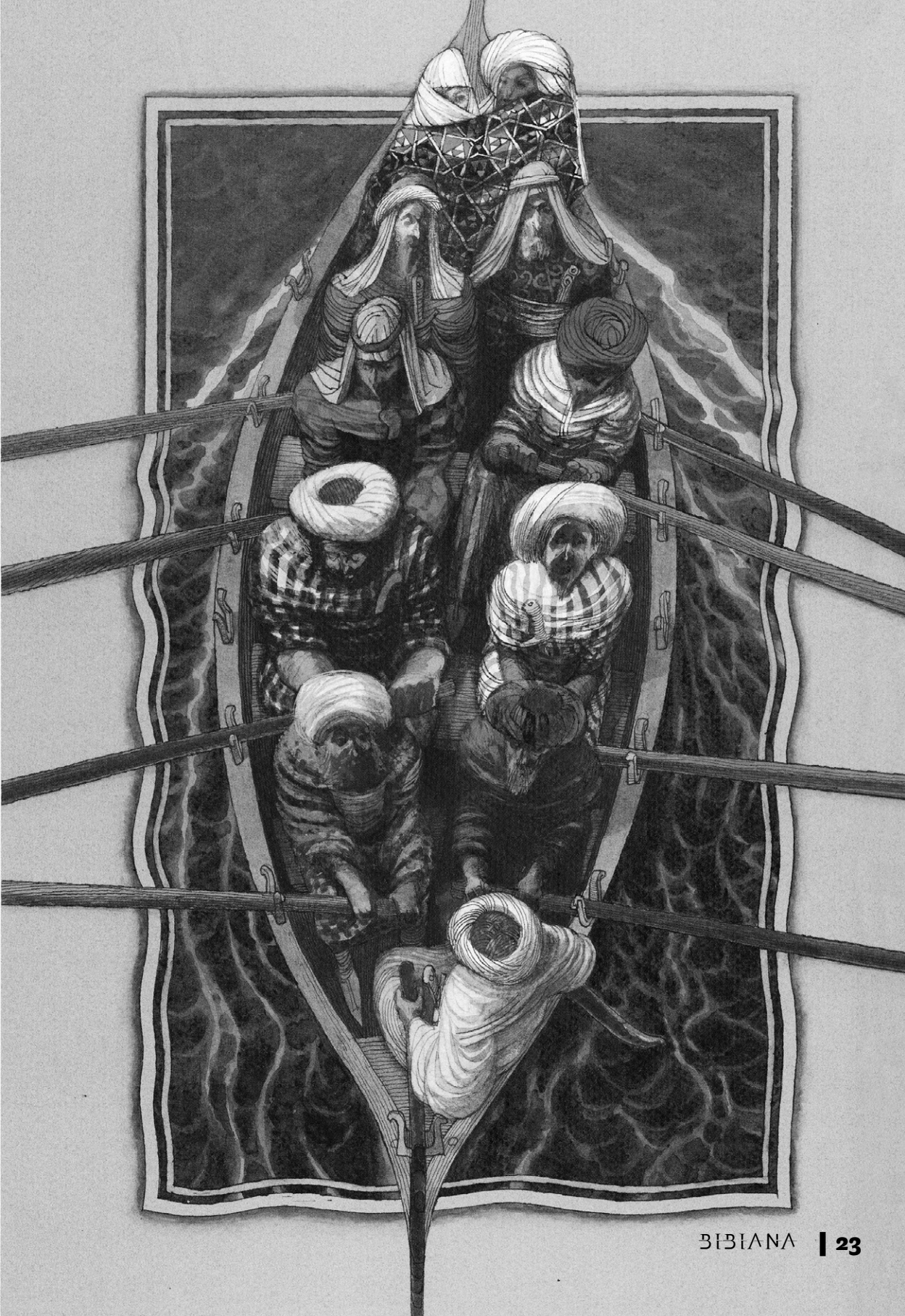
ci jednej poviedky: „Kto sa tam s nami ide pozrieť?" (Demák 2018, s. 28) je ukázkový príklad pozvania dieťaťa do deja, ktorého fikcia má aj reálny predobraz.

Čitateľ súčasnej prózy

Viacerí súčasní slovenskí vojvodinskí spisovatelia pre deti vo svojich novších knihách vedome zdôrazňujú zameranosť na fiktívneho čitateľa, jedným je to podpora v budovaní detského aspektu rozprávačky a protagonistky príbehu (napr. Mária Kotvášová-Jonášová), iným štruktúrne dôležitý prvok v texte určenom pre viaceré komunikačné kanály ako sú televízia, internet alebo kniha (Ján Žolnaj), resp. vo funkcionálnom (edukačnom, zábavnom, poznávacom) rozmere prózy (prípady Moniky Necpalovej). Intenčné zameranie sa spravidla prejavuje už v úvodnom dôvernom oslovení detského čitateľa, spravidla v druhej osobe plurálu, napr.: „Vítajte v Čaroslovníku" (Žolnaj 2019, s. 7), „Milí kamaráti" (Necpalová 2018, s. 6), eventuálne aj v úvodnom aj záverečnom príhovore: „Milí malí čitateľa, pred vami je malá milá knižka. Aspoň dúfam. Keď ju otvoríte, na vás sa budú usmievať dve postavy Andrej a Mária" (Kotvášová-Jonášová 2020, s. 3), resp.: „Milí malí čitateľa, dočítali ste si tieto príbehy? Zistili ste, čo sa stalo na konci? Svadba. A po svadbe? Čo býva po svadbe? Netrápte si tie vaše hlavičky. To sa dozviete, keď príde čas" (tamže, s. 49).

Česká teoretička Jana Segi Lukavská, keď uvažuje nad detským čitateľom, spomína i Kopálom ustanovený detský aspekt, ktorý jej pripomína

implicitného čitateľa, ide o autorovu anticipáciu detského príjemcu zakódovaného v texte, s tým že: „[o]proti pojmu implicitného čtenáře (jenž zdůrazňuje vztah textu a jeho textem podmíněné recepce) tedy dětský aspekt nenápadně akcentuje stránku produkční a zároveň vnětextovou“ (Segi Lukavská 2017, s. 93). Tenzia v komunikácii medzi dospelým autorom a detským príjemcom je spôsobená asymetriou ich skúsenostného komplexu; aj Radoslav Rusňák v tom asymetrickom modeli autora dáva do súvisu aj s kategóriou implicitného čitateľa (2017, s. 97 – 101). Kotvášová-Jonášová v úvodných osloveniach čitateľov zo strany protagonistky, v románoch *Mať pätnásť je také ťažké* alebo *Striptíz* (2007), *Višňový lekvár* (2013) používa slovo "predstavte si" nie v zmysle vytvorenia určitého obrazu, skôr v snahe aktivovať a vtiahnuť čitateľa do príbehu, dať mu „rolu“ poslucháča: „Neviete si ani predstaviť, ako veľmi trpím. Tuším, moje dospievanie nie je normálne. [...] Predstavte si, počula som, že už aj tá mrcha Zuza, čo nevie ani cez cestu prejsť, predvčerom sa bozkávala s chlapcom!“ (2007, s. 5). Napomáhajú k tomu i hovorové vsuvky (však, naozaj, viete, no, a teraz? a i.), jazykové apelatívne prvky alebo oslovenie na začiatku rozprávania, čo má funkciu nadväzovania blízkosti s príjemcom: „Nazdar. Ahoj. Čao. Chcem sa vám predstaviť. Prečo? Neviem presne prečo, ale asi len tak. Volám sa Tomáška Tomášová. Predstavte si: To – máš – ka!“ (2013, s. 7). Keďže sa v ďalšom texte tohto románu takéto priame obracanie na čitateľa takmer nevyskytuje, okrem jednej poučky zo strany protagonistky: „Viete, čo je to blamáč? Keď

urobíte niečo hnusné, ako ja včera, a potom sa za to hanbíte. Čítala som o tom v akejsi knihe.“ (tamže, s. 53), vnímame ho iba ako naračnú „barličku“ pre kompozičné stmelenie príbehov s jednou hlavnou protagonistkou. Inokedy sa obracám na príjemcu približuje ich skúsenostný komplex, napr. poviedka *Ako utajiť slabú známku pred rodičmi*: „Niektorí žiaci (dúfam, že k nim nepatríte) to majú naozaj ťažké. [...] Ak by ste chceli odpovedať na otázku z názvu poviedky, odpoveď jednoznačne znie a to aj Tara už vie: Ni-jako! [...] Neprevertejte. Už je preverené“ (Kotvášová-Jonášová 2010, s. 31), alebo zjemňuje bod napätia v príbehu: „Bojí sa Mirka. Bojí sa pes. Milí moji, je to vážne, vážne vážna chvíľa“ (Kotvášová-Jonášová 2017, s. 41).

Priamu interakciu s čitateľom vo veľkej miere používa Ján Žolnaj vo svojej prvotine *Čaroslovník* (2019). Sú to texty na pomedzí rozprávok a príbehovej prózy, formálne podobné slovníkovým heslám, najčastejšie pomenovaných podľa cudzích slov, ako sú *Absurdnosť*, *Baobab*, *Čivava*, *Chameleón* a i. V úvode sa najprv vysvetlí daný pojem a potom sa to názorne ilustruje na dobrodružných príbehoch dvoch chlapčenských hrdinov Miša a Paľa. Vysoká miera interakcie s čitateľom pravdepodobne pramení z primárneho média, pre ktorý boli tieto texty písané. Ide totiž o rovnomennú televíznu reláciu, kde autor figuroval aj ako herec. Nakoniec z toho vznikol multimediálny projekt a vnímame ho ako pokus o prekročenie rámca klasickej detskej knihy, napr. na internetovej stránke časopisu *Zornička* ponúka interaktívne čítanie svojich zatiaľ len troch próz.² Žolnaj vedome pra-

cuje s fiktívnym čitateľom, oslovuje ho a pobáda na akciu, zalieča sa mu: „Ak by sa Vás niekto opýtal, či jestvuje čarodejníctvo, strigónstvo a mágia, ako by znela Vaša odpoveď? Samozrejme, že existuje. Treba iba poznať čarodejné slová: abrakadabra, hokus-pokus, čáry-máry a už je aj z Vás opravdivý čarodejník! Kde vyhľadať také slová? Samozrejme – v Čaroslovníku! Ajhľa, tu je! Aj to ten najčaroslovníkovejší! Nech sa páči...” (2019, s. 7). Viacero z tridsaťjeden textov sa začína oslovením: „Viete, kto sú detektívi?” (tamže, s. 16), „Poznáte chameleónov?” (tamže, s. 30), „Počuli ste už niekedy slovo ilustrácia?” (tamže, s. 32) a ani otázky vnútri textu nie sú zriedkavé: „Poznáte tú knihu?” (tamže, s. 32), „Čo si počat? Ako zistiť, kedy voda tuhne a mení sa na ľad?” (tamže, s. 12). Aj koniec je v duchu záhady: „Vyzývame Vás na čarodejnícky súboj! Vedeli by ste odpovedať na nasledujúcu čaroslovnú otázku? Kto vyčaril Čaroslovník? [...] Ak sa Vám ich mágia páči, môžete im písať na čaroslovný email: caroslovník@mail.com” (tamže, s. 70).

Inštruovanie čitateľa

Pri tzv. inštruktívnej literatúre, ktorú vnímame v duchu definovania autorov knihy [K]rok za [k]rokom ako literatúru „s prioritným zámerom sprostredkovať tichý alebo hlasný návod na určité konanie, správanie sa” (Stanislavová, Klimovič a Dziač 2021, s. 234), je zreteľ na čitateľa a jeho aktívne ovplyvňovanie jedným z jej primárnych cieľov. Pri knihách Moniky Necpalovej s „muzickým” zacielením *Motúzy múzy Zuzy* (2016) a *Dvojbodka* (2018) môžeme

hovoríť aj o symbióze inštruktívnosti s poznávacími a estetickými (muzickými) princípmi. Hlavné hrdinky týchto dvoch kníh múza Zuza a Baba Jaga vedú čitateľa príbehmi umenia, resp. rozličnými oblasťami spoločenského života. Nielen kompozičnými, ale i tematicko-motivickými a výrazovými prvkami sú tieto texty zamerané na príjemcu, napr. hneď v úvode obidve rozprávačky dôverne a ústretovo oslovujú čitateľov ako kamarátov (ale i zvedavcov, šikovníkov, umných počtárov a pod.) a následne motivujú a animujú na „vstup” do príbehov: „Máte sa na čo tešiť, kamaráti: Dozviete sa voľačo o divoch divadla, o režisérovi, dobrom architektovi a slávnom kresliarovi, ale aj o slečne speváčke, navštívite operu i knižnicu, hádam aj tanečnú školu, a do ruky vezmete ceruzu i foťák” (Necpalová 2016, s. 7), a anticipujú spôsob budúcej spolupráce: „Milí kamaráti, [...] Úlohy, ktoré sú vo vrecúšku, budú pre vás, kamaráti, nepochybne zábavou, ale aj previerkou vašej pozornosti a vedomostí. Návrhy a úlohy, ktoré sú v kapsičke, dajte prečítať dospelákom. [...] V kapsičke nájdete nápady, ako sa spoločne s vami porozprávať o prečítaných príbehoch” (Necpalová 2016, s. 7). Kým vo výklade múzy Zuzy o jednotlivých umeniach otázky adresované fiktívnemu čitateľovi nemajú vplyv na ďalší priebeh

- 2 Dostupné z: <https://www.zornicka.com/hry/pribehy-na-klikanie>. Hlavným nedostatkom týchto príbehov je, podľa nás, práve to, čo sa u nich chcelo zdôrazniť, a to interakcia s virtuálnym čitateľom, ktorá zostala na úrovni klasických knižných príbehov.

rozprávania, v *Dvojbodke* je ich funkcia zásadnejšia; motivujú príjemcov na fyzickú: „Skúste si na papier nakresliť medovníkové srdce a druhou ceruzkou ho vyzdobiť“ (Necpalová 2018, s. 13) či mentálnu aktivitu: „Kamaráti, viete, aký dar nesie Maruška do kráľovstva svojho otca? Mohla by ho Baba Jaga pridať do cesta na medovníčky?

– Môj dar je darom zeme a je vzácnejší ako zlato, – odpovedala Maruška a nasypala do dlane Baby Jagy biele kryštáliky.

Čo myslíte, akú chuť mali tieto kryštáliky?“ (tamže, s. 15).

Knihe na atraktivite pridáva i jej vizuálne riešenie; vlastný text rozprávky je vytlačený čiernym, dôležité poznatky, ktoré si

treba zapamätať, sú hrubým písmom,

otázky, v ktorých sa obracia na čitateľa o radu, pomoc, informáciu a pod., sú červené (podobne ako aj otázky určené deťom) a zelenou farbou sú návody na aktivitu a interaktívne hry pre dospelých (vychovávateľov, lektorov, učiteľov, rodičov). Obe knihy majú teda edukačné a zábavné zameranie, môže sa s nimi pracovať i v scénickom zmysle.

Záver

Manifestáciou fiktívneho čitateľa v texte (rôzne inštrukcie, oslovenia, výzvy, otázky a pod.) sa upozorňuje na tretí, nie menej dôležitý prvok literárnej komunikácie, ktorý v interakcii s autorovým zámerom má potenciál animovať detského čitateľa. Parciálna analýza výskytu signálov detského fiktívneho čitateľa v novších vybraných prozaických textoch slovenských vojvodinských autorov pre deti a mládež, predovšetkým ako interakcia medzi textom/autorom/rozprávačom a čitateľom ukázala,

že nie vždy ide o produktívnu stratégiu v naratívnom texte. Obracanie

sa na čitateľa a vedenie fiktívneho rozhovoru s ním má niekedy len kompozičnú

a stmelovaciu úlohu (najčastejšie u M. Kotvášovej-Jonášovej), inokedy ako

u M. Demáka aktivuje detskú vnímavosť, predstavivosť a poznanie; umocňuje tým zacielenie na recesnú a rozmarnú zložku umeleckej literatúry a jej estetickú funkciu. U J. Žolnaja

je zase interakcia s čitateľom v literárnom texte pozostatkom zmeny komu-

nikačného média. Iba M. Necpalová s kategóriou čitateľa pracuje zámerne a dôsledne, ako s partnerom v budovaní príbehu v zmysle jeho explicitnej prítomnosti. Môžeme však uzavrieť, že analyzované prózy aktualizáciou príjemcu pôsobia osviežujúco a inovačne v prevažne tradičnom rozprávaní (s výnimkou imaginatívnej príbehovej prózy Zoroslava Speváka), aké dominuje v súčasnej slovenskej vojvodinskej próze pre deti. ■

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

PRAMENE

- BABINKA, M., 1970. *Ako rástol Igorko*. Nový Sad: Obzor.
- DEMÁK, M., 1984. Štastena, Moiry, Miluška a Štefan alebo „Prípád ŠMMŠ bez ponaučenia na konci“. In: *Pionieri*. Roč. 14 (XL), č. 5. s. 5 – 7.
- DEMÁK, M., 2018. *Láskovičky*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.
- KOTVÁŠOVÁ-JONÁŠOVÁ, M., 2007. *Mať pätnásť je také ťažké alebo Striptíz*. Nový Sad: Hlas ľudu.
- KOTVÁŠOVÁ-JONÁŠOVÁ, M., 2010. *Sú to vážne veci*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.
- KOTVÁŠOVÁ-JONÁŠOVÁ, M., 2013. *Višňový lekvár*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.
- KOTVÁŠOVÁ-JONÁŠOVÁ, M., 2020. *Keď príde čas*. Nový Sad: Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny.
- NECPALOVÁ, M., 2016. *Motúzy múzy Zuzy*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.
- NECPALOVÁ, M., 2018. *Dvojbodka*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum.
- ŽOLNAJ, J., 2019. *Čaroslovník*. Nový Sad: Komár Kovačica.

LITERATÚRA

- FLAKER, A., 2011. *Period, stil, žanr – književnoteorijski pojmovnik*. Beograd: Službeni glasnik.
- LEŠKOVÁ, D., 2017. *Interpretácia umeleckého textu. Interpretáčn é b[lú]denie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- NÜNNING, A., ed., 2006. *Lexikon theorie literatury a kultury*. Brno: Host.
- RAKÚS, S., 1993. *Medzi mnohoznačnosťou a presnosťou*. Levoča: Modrý Peter.
- RAKÚS, S., 2010. *Hovoríť niečím iným (Päťdesiat literárnych i neliterárnych úvah)*. Levoča: Modrý Peter a literárnyklub.sk.
- RUSŇÁK, R., 2017. *(Ne)samozrejmé kapitoly z literatúry pre deti a mládež*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta.
- SEGI LUKAVSKÁ, J., 2017. Dětský implicitní čtenář jako klíč k literatuře pro děti. [online] In: *Česká literatura*. Roč. 65, č. 1, s. 90 – 107. [cit. 3. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=540570>
- STANISLAVOVÁ, Z., 2022. Fikčný svet súčasného rozprávkového naratívu. In: *Bibiana: revue o umení pre deti a mládež*. Roč. 29, č. 3, s. 32 – 20.
- STANISLAVOVÁ, Z., KLIMOVIČ, M. a D. DZIAK, 2021. *(K)rok za (k)rokom v slovenskej literatúre pre deti a mládež. Hodnotové aspekty pôvodnej poézie a prózy v rokoch 1990 – 2020*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

KONTAKT

Prof. Zuzana Čížiková, Dr.

Katedra slavistiky

Univerzita v Belehrade, Filologická fakulta
Studentski trg 3, 11 000 Beograd, Srbsko
z.cizikova@fil.bg.ac.rs

Za Deziderom Bangom
(24. august 1939 – 23. november 2022)

BIBIÁNA HLEBOVÁ

Odišiel do krajiny slnka

Dňa 23. novembra 2022 odišiel „do krajiny slnka“ veľmi skromný človek, významný predstaviteľ rómskej literatúry na Slovensku – Dezider Banga, ktorého celoživotné poznanie vyjadruje jeho výrok: „Nič na svete nemá zmysel bez vzdelania.“

Dezider Banga sa narodil dňa 24. augusta 1939 v malej slovenskej obci Hradište v okrese Poltár v Banskobystrickom kraji ako siedme z ôsmich detí. Svoje detstvo strávil uprostred malebnej prírody Veporských vrchov v chudobnej rodine dedinského kováča. Vtedy ešte nikto netušil, že z nezbedného rómskeho chlapčata sa stane obľúbený spisovateľ kníh nielen pre deti a mládež, ale aj pre dospelých.

Dezider Banga bol vďačný svojim rodičom, najmä otcovi, že po skončení základnej školy v neďalekej obci Uhorské mohol študovať na Pedagogickej škole v Krupine, ktorú ukončil maturitou a získal učiteľské vzdelanie. Už v tomto období Banga veľa čítal, jeho obľúbeným autorom sa stal španielsky básnik a dramatik Federico García Lorca – Róm, ktorý písal básne o Rómoch. Po maturite Banga pokračuje v štúdiu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, kde si vybral odbor slovenský jazyk a dejepis. Mladý študent publikuje reportáže zo

života Rómov – *Prišli sme z krajiny slnka*, v ktorých preukázal neobvyčajný literárny talent. Prvé básne pre dospelých čitateľov publikoval v časopisoch *Mladá fronta*, *Krok*, ako aj v zborníku *Dúfam, že nevyrušujem, Eva*.

Po skončení štúdia (1958 – 1963) sa začína nová etapa v jeho živote, spojená najmä s jeho profesijnou kariérou stredoškolského profesora v Trebišove (1963 – 1969). Popri pedagogickej práci sa Banga venuje aj vlastnej literárnej činnosti – vychádza jeho preklad 42 rómskych ľudových piesní pod názvom *Pieseň nad vetrom* a básnická zbierka *Záružlie a leknó*.

Po šiestich rokoch pôsobenia v Trebišove sa Banga rozhodol odísť do Košíc. Jeho novým medzníkom v živote sa stala práca dramaturga v Československej televízii (1969 – 1978). Pripravoval rómske pesničky, scenáre rómskych rozprávok a televízne hry pre rôzne televízne relácie s rómskou tematikou. Nezabúdaval pritom ani na detských čitateľov, pre ktorých napísal niekoľko televíznych rozprávok: *Epaš*, *Buroviarko*, *Barborkin pavúk*, *Čierny vlas*, *Rozprávky z dlane*, *Tehliar a kráľ*, *Slimáček bubienok*, *Dievča s ružami v šlapajach*, *Rozprávky z lúky*. Súčasne vydáva ďalšiu zbierku básní *Rozhovory*

Foto: Pravda Ľuboš Pilc

s *nocou*, ktorá mu v roku 1970 priniesla prvé ocenenie – cenu vydavateľstva Smena, a zbierku *Modrá búrka*.

V roku 1979 po desiatich rokoch opúšťa miesto dramaturga a s novými veľkými očakávaniami odchádza z Košíc do Bratislavy, ktorá sa natrvalo stala jeho novým domovom. Obdobie rokov 1979 – 1990 je naplnené prácou redaktora, neskôr šéfredaktora spoločenského mesačníka *Nová cesta*. Zároveň vydáva knihy pre deti – *Rozprávky z lúky*, *Čierny vlas*, *Cigánske rozprávky*, antológiu rómskych ľudových rozprávok *Paramisa*, *Antológia rómskej rozprávky*, rómsky šlabikár *Rómsky šlabikár/Romano hangoro*, *Geni Barica*. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ a obrázkový slovník *Malovaná rómčina/Farbindi romani čhib*. Za ďalšiu básnickú zbierku *Horiaca višňa* dostal cenu vydavateľstva Slovenský spisovateľ. Potom nasledovali dva výbery z autorovej poézie – *Magnólie zhasínajú* a *Lyrika*, antológia rómskej autorskej poézie *Verše z vr-*

biny, dve nové zbierky básní *Sľnečný vánok* a *Agáty neumierajú*. Medzi posledné vydania patrí výber z autorskej poézie v rómčine a slovenčine *Le Khamoreskore Čhavora/Slniečkove deti*, básnické zbierky *Krčiažky so živou vodou*, *Láska je srdcom vesmírneho zvona*, *Láska k zlatučkému nebičku*, *Trio*.

Dezider Banga bol vždy hrdý na svoj pôvod, po celý život sa venoval problematike rómskeho etnika, veľa cestoval po Slovensku a zbieral rómsku ľudovú slovesnosť, najmä rozprávky a piesne, ktoré aj prekladal do slovenského jazyka. Založil občianske združenie *Romani kultura*, pod jeho vedením vychádzal osvetový časopis *Roma* a pre najmenšie rómske deti mesačník *Luludí*.

Dezider Banga bol nositeľom významného štátneho vyznamenania – Radu Ľudovíta Štúra III. triedy za mimoriadne zásluhy v oblasti kultúry, osobitne rómskej literatúry.

Všetko najlepšie v krajine slnka, Majstre! ■

Na poctu Kristy Bendovej
a zakladateľskej generácii jej interpretov,
ktorí sa už vytrácajú z našej pamäti.

ONDREJ SLIACKY

Ja som kvietok fialôčka, aké nebo, také očká

Vo vývine novodobej slovenskej literatúry pre deti má Krista Bendová (1923 – 1988) výnimočné postavenie. Častou svojho diela uzatvára fázu klasickej detskej literatúry, pričom jej básnický priestor rozširuje o humoristicko-satirický rozmer, súčasne svojimi najlepšimi prozaickými textami podieľa sa na inaurgovaní modernej detskej beletristiky.

Prvé verše publikovala už počas štúdií na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity (odbor slovenčina – ruština) a na Dramatickej akadémii. Knižne debutovala roku 1948 zbierkou *Listy milému*. Zhrnula v nej ľubostno-reflexívnu lyriku z rokov 1942 – 1945, prezentujúcu lásku v nekonvenčnej podobe. Zbierkou *Milenec smútok* (1948) reagovala na svoju životnú situáciu podmienenú ťažkou chorobou, avšak už v nasledujúcej zbierke *Ruky* (1948) smútok a kľúčnosť z blízkosti smrti prekonala aktivizá-

ciou vnútorných síl a viery v zmysluplnosť ľudského údely. Po zbierke *Krajina šťastia* (1950), apoteóze komunistického systému, v zbierke *O tú pieseň* (1950) sa opäť vrátila k reflektovaniu ľubostného vzťahu muža a ženy. Tento motív variovala aj v nasledujúcich zbierkach, a hoci sa usilovala o jeho hlbšie vyjadrenie, tradičnejší básnický výraz a celková rétorickosť s vývinovým trendom dobovej poézie (Rúfus, Válek) už nekorešpondovali.

Vo svojej prvej básnickej zbierke pre deti *Čačky-hračky* (1949) vytvorila rečňovankové alúzie na veršovanú tvorbu Ludmily Podjavorinskej a Márie Rázusovej-Martákovkej. Objektívnym faktom však ostáva, že do zbierky zaradila niekoľko básnických miniatúr, ktoré v desaťročnom predstihu signalizovali novú poetiku, charakteristickú prítomnosťou detského subjektu. Jednou z nich je ikonická *Hruška*:

*Spadla hruška zelená,
obila si kolená.
Teraz plače na zemi:
„Dobré lieky dajte mi!“
„Ty si, hruška, nezbedník,
nepomôže ti už nik.
Ved' si dobre vedela,
že si ešte nezrelá.“*

„Prítomnosť detského elementu priamo v básnickej štruktúre tejto riekanky,“ konštatoval Stanislav Šmatlák v eseji *Básnik a dieťa, alebo o lyrickom subjekte v detskej poézii*, „je až školsky názorná, pretože básnik akoby detskými očami vníma a akoby detskou skúsenosťou komentuje, čiže básnicky pomenúva určitú objektívnu skutočnosť“ (*Básnik a dieťa*, Mladé letá, 1963, s. 48). Na základe tohto zistenia literárny vedec, ktorý ako prvý objavil v Čačkách-hračkách možný zdroj vývinovej energie, mohol dospieť k zisteniu, že na rozdiel od tradičného typu umeleckého básnického textu v riekanke Bendovej „detský hrdina stáva sa prostriedkom i mierou lyrickej výpovede básnika o skutočnosti“, pričom tejto koncepcnej zmene zodpovedala i zmena poetologických prostriedkov. Kým v prevažnej časti riekaniek Bendová pracuje s tradičnou tematickou personifikáciou, v jedinečnej miniatúre o ježovi (*Ježo, ježo ježatý, / čo ti treba na šaty? / „Mne sú treba iba ihly, / aby ste sa na ne pichli“*) narába už personifikáciou kvalitatívne náročnejšou, pretože založenou na významovej hre.

Na rozdiel od prevažnej časti rečovaniiek, ktorými Bendová naplnila primárne poslanie tohto archetypálneho slovesného útvaru ako základného prostriedku formovania jazyko-

vého a literárneho povedomia dieťaťa predčitateľského obdobia, rečovanka o ježovi bola výnimočná tým, že disponovala aj funkciou poznávacou s adekvátnym poetickým vyjadrením. V dobovom básnickom kontexte bol to jav originálny. V analýzach podôb lyrického subjektu v detskej poézii to potvrdil aj Stanislav Šmatlák, ktorý dospel k poznaniu, že práve „gnozeologický a výrazový moment patrí k najvlastnejším zdrojom poetičnosti v tomto žánri básnickej tvorby. Bez akceptovania tohto momentu totiž ťažko možno hovoriť o inom ako o prostých povedačkách či veršovačkách, ktoré zaiste môžu spĺňať určitú úžitkovú funkciu, no sotva im možno pripisovať aj kvalitu umeleckého, t.j. obrazného odrazu skutočnosti“ (c.d., s. 51).

V dobovom kontexte niekoľko originálnych básnických rečovaniiek Kristy Bendovej však podobné úvahy nevyvoľávalo. Ich umelecká iniciatíva zostala nepovšimnutá a až retrospektívne analýzy odhalili ich vývinovú potenciú. Napokon literatúra pre deti na začiatku 50. rokov 20. st. sa začala uberať úplne odlišným smerom, než aký sa mohol odvíjať od Bendovej rečovankových vízií nového básnického kánonu. Paradoxné pritom je, že predstaviteľkou tohto regresívneho obratu, popierajúceho všetky dovtedajšie zisky estetizujúceho typu básnickej tvorby, sa stala samotná Krista Bendová.

Dôkazom toho je jej zbierka veršov *Pioniersky pochod* (1952). Ignorujúc podjavorinsko-martákovský kánon detskej poézie sústredila sa na formovanie nového spoločenského vedomia dieťaťa, čo v dobovom propagandistickom chápaní neznamenal nič iné než fabrikovanie/produkovanie malých

stúpencov totalitnej ideológie. V rovne tematickej išlo o verše oslavujúce vodcov komunistického režimu, pioniersku organizáciu, novú, socialistickú školu. Výsledkom bola absolútna negácia detského fenoménu, dovedená do hrubej zvlgarizovanej podoby. Podobný ráz mala aj zbierka *Priamy smer do Tatier*, ktorú vydala roku 1953 spolu s Jánom Kostrom pod spoločným pseudonymom Kristián Benko *Priamy smer do Tatier*. Bol to pokus o „novú“ vecno-náučnú poéziu, ktorá nebola ani poéziou ani náučno-vzdelávacou knižkou. Bola to otvorená diskreditácia autorky, ktorá sa vedome či dobrovoľne vzdala vlastných umeleckých ambícií a dala sa do služieb ideologického didaktizmu.

V prelomovej zbierke *Bola raz jedna trieda* (1956) Bendová v podobnom trende nepokračovala. Na rozdiel od prozaikov, ktorí sa návratmi do plebejského detstva, objavením prírodnej a historicko-biografickej témy (Mária Jančová v *Rozprávkach starej matere*) pokúsili v polovici 50. rokov uniknúť z priestoru zdiskreditovanej schematickej spoločenskej prózy zo života dieťaťa, naďalej pokračuje v básnickom tematizovaní súčasného detstva. Tentoraz však nepostupuje v intenciách schematickej konštrukcie zameranej na ideologizáciu spoločenského vedomia dieťaťa, ale vytvára verše na spôsob veselej pedagogiky, ktorá sa o výchovný zámer pokúšala jeho humoristickým nadľahčením. Zdanlivo teda Bendovej zbierka nepredstavovala vývinovú iniciatívu, pretože extrémne mentorujúci model detskej literatúry len vymenila za relatívne prijateľnejší typ tradičného poučania s obligátnym repertoárom (žiacka lenivosť, neposlušnosť, klebet-

níctvo, vystatovačnosť, výhovorky, detské klamstvá). Z vývinového hľadiska bolo však dôležité, že tradičný moralizátorský repertoár sa autorka pokúsila vyjadriť satirickým spôsobom, ktorý už vývinovú iniciatívu predstavoval, pretože bol novým javom v poetologickom inventári básnickej tvorby pre deti, významnejší o to viac, že po období odťažitých, nekomunikatívnych kníh vzniklo dielo, ktoré vyvolávalo spontánny záujem detských čitateľov. V tomto prípade ho podmieňovala skutočnosť, že satirický tón Bendová dokázala vyjadriť cez humoristickú situáciu, ktorá vyvolávala smiech dieťaťa, čím sa vlastne mentorujúci sujet relativizoval. „Aj tu je totiž smiech prejavom prevahy smejúceho sa nad tým, čomu sa smeje,“ vysvetlil Stanislav Šmatlák, „čiže v tomto prípade prejavom intelektuálnej a morálnej prevahy dieťaťa, ktoré sa smeje situácii alebo ´hrdinovi´, postihnutému satirickým zobrazením“ (c.d., s. 121).

Ako takmer každé dielo Kristy Bendovej aj zbierka *Bola raz jedna trieda* je súborom kvalitatívne rôznorodých textov. A práve texty, v ktorých absentuje humor, predstavujú podstatnú časť zbierky. V tých niekoľkých básnických číslach, v ktorých ironizujúcim nosičom je humoristická situácia (*Keby som bol vtáčkom, Prekážka*), podporená fantazijnou invenciou, Bendová však dosiahla výkon vývinovej hodnoty. Evidentné je to už z úvodu básne *Keby* mala rozum stonožka:

*Keby mala rozum stonožka,
ináč by si život zariadila:
dvoma nôžkami by prala, dvoma šila,
dvoma obed navarila,
dvoma hrala futbal, dvoma há-
džanú,*

Krista Bendová:
Osmijankove rozprávky.
II. Božena Plocháčňová,
2014

*dvoma útok, dvoma obranu,
dvoma by zas mohla kosiť trávku,
dvoma dojiť pánbožkovu kravičku,
slovom – možností by bolo nemálo,
prekrásne by všetko klapalo,
keby...
Keby mala rozum stonožka.*

Aj v tejto básni je prítomný morali-
zujúci plán – zosobňuje ho nespôsob-
ný chlapec, ktorý využíva svoje nohy
na samé neplechý –, avšak posunom
do humoristickej polohy autorka jeho
výchovnú účelovosť stlmila. Estetic-
ký efekt dosiahla predovšetkým úvod-
ným a sčasti aj záverečným humoristic-
kým nonsensom, ktorým sa dostala až

do blízkosti detského aspektu, to jest
k schopnosti dieťaťa výmyslom a fan-
tazijnosťou ozvláštňovať reálnu skutoč-
nosť.

Túto autorskú iniciatívu potvrdila
aj vo svojej najpopulárnejšej básničke
Prekážka. Na rozdiel od iných veršov
nie je v nej predmetom satirického zá-
ujmu banálny žiacky priestupok, ale
svojrázny prejav chlapčenskej lásky, čo
však ešte samo osebe hodnotovú úro-
veň básne nepredstavuje. Tú Bendová
vytvorila tak, že na spôsob neopätova-
ných lások dospelých predstavila typic-
ký detský akt, pričom originalnosť jej
autorského činu spočíva v spolení naiv-
ného detského pohľadu s ironizujúcim

dospelostným nadhľadom, z čoho zas vyplynula celková humoristická atmosféra básne:

*Chodí Tonko ako obarený.
Tajne vzdychá: „Och, tie ženy,
ženy...!“
Prezradím vám ale,
že sa učí stále,
aby zdolal gramatickú prekážku.
Čo nespraví človek
pre lásku?*

Básne *Keby mala rozum stonožka, Prekážka, Bola raz jedna trieda* svojim originálnym nápadom presiahli konvenčnú úroveň dobového básnenia pre deti. Ako dokazujú nasledujúce Bendovej zbierky, ich vznik bol – podobne ako v Čačkách-hračkách – len ojedinelým prejavom autorkinej invenčnosti. Nebol to akt, ktorý by bol znamenal koncepčný zvrät v dobovej básnickej tvorbe pre deti. Napriek tomu zbierka, ktorú možno charakterizovať ako pokus o estetizáciu didaktickej utilitárnosti, zohrala vo vývine poézie pre deti pozitívnu rolu; jednak tým, že položila základy humoristicko-satirického typu detskej básne, ktorý neskôr významovo i poetologicky rozvinul Ľubomír Feldek, Tomáš Janovic, v 90. rokoch Daniel Hevier, po ňom Štefan Moravčík, František Rojček a najnovšie Valentín Ševčík.

V humoristickom trende Bendová pokračovala v zbierke štvorverší *Cirkus Hopsasa* (1957) a vo veršovaných leporelách *Ako Jožko Pletko poplietol si všetko* (1955) a ako *Jožko Pletko upratať chcel všetko* (1959). Ani tentoraz však nedokázala humoristický efekt dosiahnuť aktivizáciou intelektu dieťaťa a originálnejšími sujetovými nápadmi,

ale vypomohla si triviálnymi rekvizitami situačnej komiky. Niekoľko invenčnejších nápadov z dvoch ďalších knižiek leporel vyznelo síce originálnejšie, ich rutinérsku úroveň však skorigovať nemohlo.

Kvalitatívna nevyváženosť je príznačná aj pre epické básne v knihe *Čiernobiela rozprávka* (1962). „Vedľa básní vynikajúcich,“ konštatuje Stanislav Šmatlák v eseji *Čomu sa deti smejú, „nájdeme tu aj básne spoliehajúce sa na rutinu a najmä básne, kde sa vtipný nápad stratil za ideovou konštrukciou, ktorá sa nevtelila naplno do poézie a ponechala príliš voľné pole pre priamočiare poučovanie“* (Básnik a dieťa, 2. vyd., s. 119). Hodnotová nesúrodosť, vyjadrená konvenčnou poetikou a jej rutinérskou realizáciou na jednej strane a ojedinelým básnickým vzopätím na strane druhej, je teda signifikantná pre Bendovej básnickú tvorbu aj v 60. rokoch. V Čiernobielej rozprávke rutinu predstavuje situačný humor (*Trubačská rozprávka*), parodická alúzia na ľudovú rozprávku (*Poučná rozprávka*) a ideologický didaktizmus (*Hradná rozprávka, Raketová rozprávka*). Vyššiu hodnotu predstavuje *Čiernobiela rozprávka a Oblačná rozprávka*. Paradoxné je, že situačný humor a alúzia na ľudovú rozprávku sú prítomné aj v týchto kvalitnejších textoch, tentoraz ich však autorka vyjadrila tvorivejšie, s väčšou invenciou a poetickejšie, no najmä s väčším fantazijným nasadením blízky detskej predstavivosti. V nasledujúcich básnických knižných miniatúrach, napospol adresovaných deťom predškolského a mladšieho školského veku, Bendová neprekázala tvorivejšie ambície a v podstate už len rutinérskym spôsobom spracovala rôzne utili-

tárne námety a vydavateľské podnety. Posledná básnická zbierka *Básničky maličkým* (1986) obsahujúca veršiky s rôznymi detskými menami a doplnená výberom zo zošitkov *Zázračné cvičky* a *Tryskom na ihrisko*, túto klesajúcu úroveň neskorigovala, naopak, s definitívnou platnosťou potvrdila vývinovú neproduktívnosť Bendovej básnickej tvorby v jej záverečnom štádiu.

V prozaickej tvorbe pre deti Bendová debutovala zbierkou siedmich poviedkových miniatúr *Nezábudky* (1955). Zamerala sa v nej na záznam drobných detských príhod dieťaťa predškolského a mladšieho školského veku. Záznam, aj keď vykazuje určitú psychologickú autenticnosť, nekoncepovala však tak, aby ním zdôraznila detskú identitu, ale na spôsob didaktickej beletristiky ako mentorskú ilustráciu. Bendová svojou prvou prozaickou knižkou nezasiahla do vývinu detskej beletristiky, v súvislosti s jej vlastným vývinom možno sa však stotožniť s dobovým hodnotením Zlatka Klátika, že *Nezábudky* predstavujú prechodný stupeň od ideologických postulátov k väčšej životnosti a konkrétosti.

V próze *Prvé kroky* (1959) sa Bendová prezentovala evokáciou sociálne determinovaného detstva. Na rozdiel od prevažnej časti autorov „literatúry návratov do detstva“ neinšpirovala sa vlastnou životnou skúsenosťou, ale zbeletrizovala životný príbeh Ireny Blühovej, ľavicovo orientovanej medzivojnovnej intelektuálky. Ideovo – podobne ako Ľudo Zúbek v próze Murársky chlieb – sa usilovala rekonštruovať detstvo a názorové dozrievanie svojej mladej hrdinky na pozadí historiko-spoločenského kontextu. V interpretácii dobovej kritiky (Zlatko Klátik)

bol takýto počin pochopiteľný, pretože predchádzajúce evokácie sociálneho detstva boli síce subjektívne presvedčivé, ale absentovala v nich širšia spoločenská platnosť a historická konkrétnosť. Po slubných prvých častiach, v ktorých sa Bendová pohybovala „na pôde detského vnímania a prežívania skutočnosti“ (J. Poliak: *Literatúra, mládež a súčasnosť*. Bratislava, *Mladé letá*, 1963, s. 67), v ďalších „historickú konkrétnosť“ akcentovala natoľko, že subjektívizácia osudov ambiciózneho židovského dievčaťa sa stala len jej ideologickou ilustráciou. „Jej rozprávanie,“ uznáva kritik, „sa čoraz viac podobalo beletrizovanému referátu o dobe s tenkou niťou ľudského príbehu“. Pokus o objektívizáciu návratov do detstva stroskotal na podcenení práve tohto faktora, ktorý rozhodol o estetickú trvácnosť Rozprávok starej matere Márie Jančovej a Chlapčekovho leta Márie Rázusovej-Martákovkej, pričom z historického odstupu sa Bendovej pokus o objektívizáciu „historickej konkrétnosti“ ukázal ako neobjektívny, len popularizujúci výklad zideologizovanej historiografie.

Neúspešný pokus o spoločenskú prózu Kristu Bendovú presvedčil, že jej tvorivé dispozície nie sú spojené s realistickým žánrom, pretože už nasledujúcou prózou *Kde bolo, tam nebolo* (1966) – a po nej všetky ostatné – koncepovala v intenciách humoristicko-satirického žánru, ktorým v zbierke *Bola* raz jedna trieda objavila nielen svoj tvorivý potenciál, ale zasiahla ním aj do vývinového kontextu. Originálny námet predstaviť deťom svet bez jeho neodmysliteľných súčastí (lodí, nádob, hodín, učiteľov, písmena „a“) prekvapivo však nespracovala beletristickým,

ale publicistickým štýlom, čo v hodnotení Zlatka Klátika (Zlatko Klátik: Problémy s humorom. Zlatý máj, 10, 1966, č. 9, s. 510-511) neprineslo pozitívny efekt. Predmetom jeho výhrad bola najmä funkcia rozprávača, ktorý sa podľa jeho názoru zmenil na nudného informátora, vysvetľovača a poučovateľa. Spracovanie jedného z nápadov (čo by bolo, keby nebolo písmena „a“) bolo skutočne suverénne, avšak ani pokus o zmocnenie sa „náučnej“ témy publicistickým štýlom nemožno hodnotiť negatívne. Bendová totiž v pozícii rozprávača komunikovala s detským percipientom na partnerskom princípe a už s náznakom tej humoristicko-výmyselníckej nadsádzky a paródie, ktorá vo funkcii tvorivého princípu podnietila jej vrcholné tvorivé výkony v próze Opice z našej police a v sérii brilantných autorských rozprávok o Osmijankovi.

Významové podložie „opičieho románu“ Opice z našej police (1966), spočívajúce v strete dvoch životných štýlov, detského a dospelého, Bendová odhalila už v expozícii diela:

„Toto je chuligánstvo! Čo si to dovoľuješ, ty fafrnok, prirovnávať starého otca k šimpanzovi...“

Naša rodina sa ešte viac smiala a Samko povedal:

„On nevyzerá ako náš dedko, ale ako Starý otec...!“

Teta sa ešte viac rozčúlila a zakričala:

„Vy ste matka?! Vy dovoľíte, aby taký chalan urážal starých ľudí a prirovnával ich k šimpanzom?!“

„Ale veď on nehovorí o starých ľuďoch, on hovorí o Starom otcovi!“

Teta na našej strane povedala:

„Fuj!“ a potom ešte raz: „Fuj!“ a potom odišla.

Naša rodina jej vôbec nemohla vysvetliť, že neurážame starých ľudí.

Preto treba napísať opičí román. Aby ľudia vedeli, že nie je všetko také, ako na prvý pohľad vyzerá...“

Nasledujúce tri „diely“ prózy majú byť teda vysvetlením úvodného nedorozumenia medzi svojráznou rodinou a expozičnou postavou predstavujúcou spoločenskú konvenčnosť. V skutočnosti rozprávanie o bravúrnej detskej hre s poľudšťovaním plyšových opičiek nadobudlo charakter adorácie detstva a jeho fenoménu hravosti, čím sa v interpretácii dobového literárneho vedca Jána Kopála autorke vytvorila „príležitosť na konkrétnom živote detí ukázať zástancom meravých pedagogických názorov, že s chovaním detí to nie je naozaj také zlé, ako sa na prvý pohľad zdá...“ (Ján Kopál: Próza a poézia pre mládež (Teória a poetológia). Nitra: Enigma, 1977, s. 129.) Prvoplánovo skutočne možno humoristickú feériu bratov Jožka, Ferka a Samka s plyšovými opičkami Frickom a Jupkom, ku ktorým postupne pribudne ďalších trinásť opičiek, vysvetliť aj takto účelovo, najmä ak na to expozičnou epizódou navádza samotná autorka. Avšak od okamihu, keď sú do hry už zainteresovaní aj dospelí a keď dokonca z pozície pasívnych účastníkov prejdú do vzťahu partnerského (mama, starí rodičia, príbuzní, susedia), Bendovej text získava širšiu významovú dimenziu. Detská hra ako metaforické označenie detskej optiky, mravného štatútu dieťaťa, stáva sa totiž od tejto chvíle kvalifikátorom sveta dospelých, ich konania, prostriedkom, ktorý nielen ozvláštňuje konvenčnosť

a stereotypnosť, ale predovšetkým nadobúda charakter regeneračného atribútu mravného potenciálu dospelých. Takémuto významovému posolstvu zodpovedá aj autorkin poetologický aparát. Zdanlivo ho síce reprezentuje situačný a jazykový humor, v skutočnosti je jeho podstata založená na využití poetiky detského aspektu. Zdrojom humoristickej atmosféry Bendovej diela nie je tak situačná hra s poľudšťovaním plyšových opičiek, ale spôsob vnímania a vyhodnocovania reality, ktorý u detského percipienta vyvoláva úsmev svojou humornou fantazijnosťou a dospelého zas očarí naivnosťou založenou na priamosti a úprimnosti detskej optiky. Prózou Opice z našej police Krista Bendová tak vytvorila dielo, ktorým prekonala svoju dovtedajšiu jednorozmernú intencionálnu orientovanosť a zaradila sa k autorom, ktorí prostriedkami tzv. detskej literatúry začali vypovedať aj o stave dobového sveta dospelých.

*Krista Bendová:
Osmijankove rozprávky.
Il. Božena Plocháňová,
2014*

K tejto pozícii Krista Bendová dospela aj v najlepších číslach cyklu autorských rozprávok *Osmijanko*. Výnimočné dielo slovenskej literatúry pre deti vzniklo v polovici 60. rokov minulého storočia z iniciatívy dramaturgičky rozhlasových rozprávok Anny Klímovej a v jedinečnej interpretácii Ctibora Filčíka, jednej z najvýznamnejších osobností slovenského divadla, stalo sa najpopulárnejším dobovým rozhlasovým dielom pre deti. A nielen pre ne. Na vysielanie *Osmijanka* čakalo pred rádiodoprijímačmi celé Slovensko.

Ústrednou postavou *Osmijanka* bola osmička animovaná do ľudskej podoby, pričom číselný motív sa stal architektonickým základom aj knižnej

podoby celého rozsiahleho cyklu: každú z ôsmich kníh tvorí osem rozprávok (*o zvieratkách, zázračných krajinách, princeznách, detektívoch, vtáčikoch, rozprávky podvodné, sladké a lesné*). Ich súborné vydanie vyšlo pod názvom Osmijankove rozprávky roku 1972. Posluchácky aj čitateľský úspech, ktorý cyklus vyvolal, podnietil Bendovú vytvoriť novú osmijankovskú sériu. Jej knižné vydanie vyšlo roku 1971 pod názvom *Osmijanko rozpráva 8 x 8 = 64 nových rozprávok* a je osnované na totožnom číselnom princípe ako predchádzajúci zväzok (*Osmijanko rozpráva osem rozprávok hudobných, prasiatkovských, nočných, štefanských, školských, porekadlových, prekážkových a dračích*). Aj keď východiskový nápad s číselným princípom a najmä s jeho animovaným ozvláštnením bol skutočne invenčný, hodnotovú úroveň cyklu Bendová dosiahla tým, že pokračovala v konkretizácii poetiky detského aspektu aj v priestore autorskej rozprávky. Osmijankovským cyklom si teda rozšírila svoj dovtedajší diapazón o nový formát, podstatne však jej nový tvar poskytol možnosť uplatniť svoje tvorivé humoristicko-parodizačné dispozície. V interpretácii Zlatka Klátika parodizovanie rozprávky bolo pre Bendovú „prostriedkom na rozšírenie a obohatenie jej doterajšieho obrazu sveta ako veselej, bezstarostnej skutočnosti detstva“ (Z. Klátik: Slovo, kľúč k detstvu. Bratislava: Mladé letá, 1975, s. 137 – 138). Postupne tento východiskový materiál rozširovala o ďalšie tematické nápady, avšak humoristická parodizácia zostala naďalej jej základným poetologickým prostriedkom. Súčasne však nadobudla aj charakter poznávacieho atribútu, pretože vý-

sledkom jej parodizačnej hyperboly bolo úsilie aktivovať detského percipienta k vnímaniu viacrozmernej skutočnosti.

Moderná autorská stratégia je prítomná v každom cykle osmijankovských rozprávok, ak napriek tomu výsledný tvar nie je vždy optimálny, je to spôsobené nedostatočnou potenciou autorského nápadu či jeho netvorivým obmieňaním. Napriek tomu, že po originálnom nástupe nasledovali jeho variácie a brisky humor neraz skĺzol do rutínérstva a verbalizmu, „faktom ostáva, že od čias Hronského seriálov sotvako pripravil deťom také pobavenie“ (J. Poliak: Literatúra, mládež, súčasnosť, Bratislava, Mladé letá 1963).

Zabaviť detského čitateľa/poslucháča sa Bendová podujala aj v animovanej autorskej rozprávke *Dobrodružstvá Samka Klamka* (1974). Hrdinom jej príbehu je oživená postavička, ktorá sa tentoraz zrodila z postupnej detskej kresby nôh, nohavičiek, trička, rúk a fúzatej a bradatej hlavy. Objavenie sa čudného tvora (dospelá hlava na detskom telíčku) vyvolá v úvode rozprávania medzi dospelými rad humorných nedorozumení, ktoré v skutočnosti vyplynuli zo stretu naivnej detskej logiky so životnou stereotypnosťou a fantazijnou vyprahnutosťou dospelých:

„Šaty mám len také, v akých ma dali na svet. Ved' aj tamto, hľa, bežká si malý občianko v čudných šatočkách, a po štyroch. Keď vám to nie je na prekážku, prečo vám prekáža moje oblečenie?“

Ludia pozreli na občianka, ktorého som im ukazoval, a teraz už neskríkli, ale priam zúrivo zatrúbili a chceli ma biť:

„Ty lotor, ty skaderuka-skadenoha, akýže je ti to občan? Ved' je to kocúr, a ty si človek, aj keď v trenírkach!“

Kým jedni sa pohoršovali, druhí (cirkusový krotiteľ a princípálova žena-ozruta) sa rozhodli na čudnom tvorovi vytĺkať peniaze. Samko Klamko z cirku su utiekol a vypustil na slobodu všetky zvieratá. Jeho „detský“ zmysel pre spravodlivosť mu však nedovolil, aby za jeho čin trpel väznieľ. Rozhodol sa preto odísť do Afriky a priviesť nové zvieratá. Ponuku honobiť touto činnosťou zlato však odmietol a radšej sa vrátil na svoj plot:

„... nenakreslili ma dobre pre tento svet. Možno je nanič ten svet, a možno som nanič ja sám. Nevieľ, neviem. Možno mi predsa len mali dať inú hlavu. S takou, akú mám, patríľ iba sem. Tu mi bude najlepšie...“

Rezignácia na život v ľudskom svete plnom morálnych anomálií bola zaiste závažným posolstvom, ktoré Bendová vložila do autorskej rozprávky. Invenčný nápad, ktorý mal ťažiť zo stretnutí konvenčného a nekonvenčného, po začiatočnom humoristicko-satirickom rozohraní zrelativizovala tým, že skĺzla do schémy zastaranej dobrodružno-situačnej rozprávky, v ktorej humor a satira napokon absentovali.

Hodnotová disproporčnosť charakterizuje aj *Rozprávky z Dúbravky* (1981), mestskej časti Bratislavy, poslednom autorkinom bydlisku. Úvodná autorská rozprávka („Pri vymýšľaní týchto rozprávok pomáhali prváci a druháci zo ZDŠ na Pekníkovej ulici a zo ZDŠ na Nejedlého ulici v Bratislave Dúbravke v školskom roku

1977/78“) avizovala, že Bendová mala v úmysle vytvoriť knižku na princípe „hry v hre“. V skutočnosti tento zaujímavý nápad zostal len v deklarovanej polohe. Podobne ako v Dobrodružstvách Samka Klamka ani tu autorka nepokračovala v rozvíjaní umelecky nosného detského pohľadu, ale dala prednosť konvenčnému typu zábavného textu založenému na situačnej komike.

V knižočke *Šťastný pes* (1988) o malom bielom psíkovi, ktorý si našiel svoju paničku a panička si našla jeho, Bendová zbeletrizovala svoj povestný láskavo-adoptívny vzťah k zvieratám. Absencia tvorivého nápadu však zapríčinila, že jej rozprávanie nebolo koncipované tak, aby vzťah medzi zvieratom a človekom bol indikátorom mravného stavu spoločnosti či poeticko-úsmevným vyjadrením jedného z večných atribútov detstva. *Brumlíčkove rozprávky* (1994), vydané z autorkinej pozostalosti, dôstojným spôsobom uzavreli Bendovej štyridsaťročné pôsobenie v literatúre pre deti. Založené sú na parodizácii najmä folklórnej rozprávky, a hoci neobsahujú symbolický plán, ktorý by dokázal osloviť aj dospelého príjemcu, dieťa si získavali tým, že mu umožnili stať sa autorkiným partnerom pri vytváraní novej rozprávkovej reality.

Reedičné vydania Bendovej kníh pre deti, ktoré od polovice 90. rokov pripravovalo Vydavateľstvo BUVIK, sú dôkazom, že dielo tejto autorky, napriek svojim anomáliám je stále živou hodnotou. Jeho schopnosť úsmevno-parodizačným spôsobom zintenzívňovať dieťaťu radostné vnímanie sveta je dostatočným dôvodom, aby aj v inej spoločenskej a literárnej situácii, aká bola v čase jeho vzniku, si zaslúžilo našu úctu. ■

Za Kvetou Slobodníkovou
(11. 7. 1939 – 31. 1. 2023)

BEATA PANÁKOVÁ

Kvety od Kvety

Prvého februára, smutná správa. Zomrela Kveta Slobodníková. Najprv pocit prázdna, ktoré postupne zaplňa smútok, spomienky... Kedy sme sa naposledy videli? O čom sme sa zhovárali? Vyzerala výborne, elegantne, decentne, ako vždy... Až hodnú chvíľu po tom, ako som odložila telefón, som si uvedomila, že som sa profesora Sliackeho, šéfredaktora Bibiany, ktorý ma vecným hlasom požiadal, aby som napísala nekrológ, ani neopýtala, kedy bude rozlúčka. Nechcela som mu už volať, vedela som, že tá vecnosť ho musela stáť veľa síl, s Kvetou boli mnoho-roční priatelia. Ondrej Sliacky ako autor často spolupracoval s rozhlasom, najmä s redakciou pre deti a mládež. Kveta Slobodníková bola popri svojom rozhlasovom pôsobení (vedúca redaktorka, zástupkyňa šéfredaktora a šéfredaktorka mládežníckej redakcie a námestníčka ústredného riaditeľa) dlhé roky jazykovou redaktorkou Slniečka aj revue Bibiana. Zatelefonovala som do rozhlasu. Nie, v hale nie je nijaké parte, dozvedela som sa. Telefonovala som Kvetinej dcére dr. Alici Bortlíkovej a tá mi povedala, že je to tak v poriadku, neželajú si publicitu, ani oficiálnosti. Rozlúčka bude v rodinnom a pri-

ateľskom kruhu. V Kvetinom duchu. Predsa sa však v Ružinove stretlo aj pár „rozhlasákov“ – najbližších kolegov, priateľov, pamätníkov. Boli sme tam traja s tridsaťročnými spoločnými spomienkami. Na to, ako nám Kveta šefovala, ako s nami spolupracovala, ako sme sa spriatelili, za čo všetko jej vďačíme. Keď som v roku 1983 nastúpila do rozhlasu, do Hlavnej redakcie pre deti a mládež, Kveta Slobodníková bola zástupkyňou šéfredaktora. Predtým bola vedúca redakcie a ešte predtým redaktorka vzdelávacieho vysielania. Perfektne teda poznala prácu a pracovníkov, ktorých riadila, a rada sa k redaktorskej práci kedykoľvek vracala. V rozhlasovom archíve sú stovky relácií, ktoré vytvorila, vzdelávacích, publicistických, literárnych, dramatických. A popri tom čítala – a keď bolo treba, redigovala – všetky scenáre „svojich“ redaktorov a redaktoriek, počúvala všetky relácie „svojej“ redakcie. Nepotrebovala nijaké výkazy, či audity, presne vedela, kto, čo a ako robí.

Osobná spomienka spred štyroch desaťročí: Ako dvadsaťpäťročná élvka s neotesaným egom som odovzdala hodinovú reláciu, reportáž z festivalu v Šibeniku. Kveta Slobodníková si ju,

Kveta Slobodníková

samozrejme, pred vysielaním vypočula. „Je to v poriadku, len sprievodný text ste načítali príliš rýchlo,“ zhodnotila. „Je to v poriadku,“ znamenalo, že je s reláciou spokojná, že sa jej páči, že sa môže vysielat. Ale kritická poznámka mi zostala trčať ako trň v päte. Do premiéry ešte zostávalo pár dní, objednala som si termín v štúdiu, prelomila som nevôľu zvukára (ved' načo, keď nemusíš) a sprievodné slovo som znova načítala. Po odvysielaní sme sa stretli na chodbe. „Vy ste tú reláciu prerobili,“ podotkla šéfka prekvapene, s typickým, sotva postrehnuteľným úsmevom. O nejaký čas som mala narodeniny, alebo meniny, už sa nepamätám. Ráno ma na stole v redakcii čakali kvety. „To máš od Kvety,“ povedala kolegyňa. Ten pocit sa mi aj teraz v spomienke vrátil. Prekvapenie a zadosťučí-

nenie. Kveta kvitovala, že som využila možnosť opraviť chybu, vylepšiť veci...

Hľadám v rozhlasovom archíve, našla som jedinú reláciu, v ktorej je Kveta Slobodníková, autorka množstva rozhovorov s rôznymi osobnosťami literárneho života, sama respondentkou. Rozhovor s ňou v roku 2001 viedla naša spoločná kolegyňa, Gabika Horečná. Je to svojím spôsobom portrét a parkúr profesionálnym životom. Najdlhšie obdobie patrilo – dnes by sme povedali – pôsobeniu v manažérskych pozíciách. No Kveta Slobodníková to videla po svojom, celkom triezvo. Počujem príjemný, vyrovnaný hlas, uvážlivý temporytmus.

K. Slobodníková: „Ja som mala to šťastie, že som pracovala v kolektíve ľudí, s ktorými som si veľmi dobre rozumela. Mali sme jeden cieľ a spoločne

sme hľadali spôsob, prostriedky, ako ten cieľ naplniť. Chceli sme robiť dobré vysielanie a v tomto sme si vždy porozumeli. Oni verili mne, ja som verila im, a keď sme vymýšľali nové vysielanie, tak sme to vždy robili spoločne. Každý prispel nejakým dobrým, novým nápadom, a potom, keď sme si rozdelili úlohy, tak samozrejme, každý pracoval individuálne. Navzájom sme sa povzbudzovali, niekedy až kruto sme sa hodnotili. Zdá sa mi, že sme mali viac času na skutočne tvorivé uvažovanie. Ja si pamätám časy, keď k nám do redakcie chodili spisovatelia, sadli si a vymýšľali sme spolu relácie. Posedeli sme dve-tri hodiny a vždy sme niečo vymysleli. Vôbec sme to nepovažovali za stratený čas. Radi to robili aj oni aj my. Toto mi v posledných rokoch trochu chýbalo, aj v mojej práci...”

„... Niekedy, keď bolo treba, som do scenárov vstupovala. Ja som slovenčiarka a mňa každá jazyková nekultúrnosť dosť vyrušovala. Tak som sa usilovala, aby sme cez naše vysielanie aj jazyk trochu kultivovali. Nedalo sa dosiahnuť, aby všetci vo vysielaní hovorili spisovne, v publicistike to nie je možné. Ale od redaktora sa vyžaduje, aby materinský jazyk ovládal, najmä v prípade, že si vopred môže text napísať. Kto, nakoniec, bude náš jazyk kultivovať, ak nie verejnoprávny rozhlas... a niekedy som chcela dotiahnuť myšlienku, zjemniť slovo, upraviť vetu štylisticky...”

„... Keď som na začiatku (v 70-tych rokoch – pozn. autorky) robila vzdelávacie relácie, robila som ich veľmi rada. Prišla som čerstvo zo školy a zrazu som mala pocit, že učebnú látku môžem premeniť na niečo príťažlivé, na niečo, z čoho sa budú deti tešiť a čo budú rady počúvať. Potom som robila publicistic-

ké relácie, mám z toho veľmi pekne zážitky. Napríklad z cyklu relácií, ktoré som robila s dr. Brtáňom, a pochodili sme spolu celé Slovensko. Išli sme od fary k fare, na ktorých pôsobili štúrovci, na ktorých žili a tvorili. A boli to strašne zapadnuté dedinky. Ale to boli veľmi krásne okamihy, nad hrobmi, na povale, na fare, keď sme hľadali medzi starými knižkami. Pán doktor Brtáň bol vychýreným znalcom štúrovcov, vtedy sme nahrali asi 12 relácií, vždy z iného miesta na Slovensku. To je zážitok pre mňa na celý život. No najviac sa mi páčila práca, ktorú som robila posledných päť rokov v rozhlase, a to bola dramaturgia rozprávkových hier. Tam som si prišla na svoje, tam som sa zrazu cítila ako dieťa, ktoré našlo poklad. A na to si veľmi dobre pamätám, že raz som taký poklad našla. Bolo to u starej mamy, ja som vyliezla na senník, našla som tam na povale dva ročníky starého Slniečka a jednu knihu rozprávok, ktoré boli písané všetky v pôvodnom nárečí. A ja som celé leto strávila na tomto senníku, čítaním tohto Slniečka a týchto rozprávok. Ten zážitok v mojej pamäti zostal... Môj návrat k rozprávke ako dramaturgička rozprávkových hier, to bolo niečo prekrásne. Zo začiatku som sa toho trochu bála, lebo som si myslela, že rozprávka je predsa veľmi krehký materiál, a či budem vedieť s ním pracovať tak jemne a opatrne, ako si rozprávka zaslúži. Ale mala som dobrú školu, pretože predou mnou bola v rozhlase dramaturgička pani Emília Drugová, ktorá urobila množstvo krásnych rozprávok, a ja som ako šéfredaktorka prečítala každú jednu rozprávkovú hru, aj každú hru, ktorá bola vytvorená v dramaturgii pre deti a mládež, a to sa mi v tejto situácii ohromne zišlo. S veľkým pote-

šením som študovala celý rozprávkový archív, trvalo mi asi rok, kým som sa s ním zoznámila, pretože ho tvorí viac než 700 rozprávkových hier, len rozprávkových hier (lebo máme ešte aj večerné rozprávky). To boli hodiny a hodiny strávené pri rozprávkach. Viete si predstaviť krajšie hodiny?”

„...: Myslím, že dosť mnou lomcujú city, ale mám dosť rozumu na to, aby som ich vedela držať na uzde. To si myslím ja o sebe. Mám taký dojem, že sa viem rozčúliť na drobnostiach, ale keď ide o zásadnejšie veci, tak vtedy som pokojná. Traumy dosť hlboko prežívam, priznám sa, ale vždy sa s nimi nakoniec viem vyrovnáť. Vždy si hovorím, že čas prinesie nové problémy, prekryje tie staré, a že čas nakoniec aj zahojí tú bolesť. Človek to musí brať ako inšpiráciu pre budúcnosť a potom možno nebude taký sklamaný. Keď ma niečo trápi, vtedy si hľadám prácu. Nie-

len takú, ktorá zamestná moje ruky, ale aj myseľ. To sa mi v živote veľmi osvedčilo.“

„... Nie, nikdy som nechcela napísať rozprávkovú knihu. Viem, presne, že na to nemám dostatok talentu. Viem to asi preto, že som študovala slovenčinu, literatúru. Viem, čo je dobré literárne dielo, viem, ako taká rozprávka, poviedka, román má vyzeráť. Nikdy by som sa neodvážila ich písať, lebo nemám to, čo je dôležité: talent.“

Kveta Slobodníková však nesporne oplývala talentom redaktorským, editorským, dramaturgickým, a k tomu manažérskymi schopnosťami – aj keď je dnes toto slovo azda zdiskreditované, lebo málokto si pod týmto pojmom predstaví spoľahlivosť, čestnosť, férovosť, priamosť, taktnosť, dôveryhodnosť, kolegiálnosť, veľkorysosť... Pre ňu to bola samozrejmosť. ■

MARTA ŽILKOVÁ

*Na prvý pohľad sa zdá,
že vytvoriť rozhlasovú rozprávku
je oveľa ľahšie ako televíznu.*

Vianočný darček nielen pre uši, ale aj dušu dieťaťa

Netreba vytvárať exteriéry, navrhovať a šiť kostýmy, vyrábať dekorácie. Stačí dobrý text, herci, prípadne hudobná zložka... Tento zjednodušený pohľad na rozhlasovú tvorbu má veľa poslucháčov. Pritom si málokto uvedomuje, že rozhlasová tvorba, hlavne dramatická, vyžaduje oveľa viac práce, no následne poskytuje množstvo motivácií na rozvoj ľudskej predstavivosti a fantázie, čo je dôležité hlavne v detskom veku, keď sa vytvára a rozvíja vzťah k umeniu a skutočným umeleckým hodnotám. Kým vizuálne umenie ponúka všetko hotové a nenúti príjemcu dopĺňať a domýšľať konkrétne umelecké stránky mediálneho diela, audiálne dielo disponuje tzv. doplnkovou vlastnosťou, ktorá ponecháva široké pole pôsobnosti ľudskej fantázii. Práve táto stránka rozhlasového dramatického umenia núti tvorcov k veľkej opatrnosti a dôslednosti pri výbere textov a ich následnej realizácii. Ľudský hlas je v rozhlase rovnako dôležitý, ba aj dôležitejší ako vizáž herca. Hlas „oblieka“ postavu, vytvára dramatické si-

tuácie, dokresluje predstavu priestoru, v ktorom sa dej odohráva.

Uvedené skutočnosti sú vo všeobecnosti známe, ale keďže opakovanie je matkou múdrosti, pokladali sme to za vhodný úvod k vianočnému rozhlasovému programu, ktorý sledujú deti aj dospelí. Ponuka bola skutočne bohatá a košatá. Jedna jej časť oslovovala deti v najchúlостivejšom veku od 8 do 12 rokov.

Bratislavský rozhlas, regionálne vysielanie Regina, podľa slov „tímlíderky“ Odboru literárno-dramatickej výroby Slovenského rozhlasu Zuzany Kolmosovej pripravil *unikátny projekt – cyklus 8 pôvodných rozhlasových príbehov pre deti*. Ide o skutočne unikátny projekt nielen čo do počtu odvysielaných hier, ale aj obsahu, ktorý bol premyslený a presne cielený na konkrétneho detského príjemcu. Autori sa snažili zachytiť svet, v ktorom dnešné deti žijú, čím ich ohrozuje, resp. čo im dáva. Niektoré konkrétne javy či odpozerané okolnosti súčasného života zakomponovali do rôznych žánrových

podôb – od rozprávky cez krimi až po realistický príbeh. Autormi jednotlivých hier sú buď rozhlasoví režiséri, resp. známi autori, niekedy sa striedajú, iba v prípade E. Boruševičovej je autorka i režisérkou.

Pozrime sa na svet videný rozhlasovými očami, ktorý by mohol detský poslucháč prijať, pokiaľ ešte nie je celkom pokazený vizuálnymi médiami. Dôležitým znakom uvedených rozhlasových hier je ich rodinný charakter, o ktorý sa mediálne diela veľmi často snažia. Aj v danom prípade samotné príbehy majú detského poslucháča predovšetkým zabávať (nedajbože vychovávať, to je v súčasnosti neprístupné nielen v umení, ale ani v reálnom živote!) a dospelého upozorniť na úskalie, na ktoré môže jeho dieťa naraziť. Tak napríklad v rozprávково ladených príbehoch (Barbora Kardošová: *Činčila a mesačný pes*; Toňa Revajová: *Kto je na mňa zvedavý?* Michaela Materáková: *Neboj, Ester...*), kde tak deti, ako aj zvieratá sú obdarené nezvyčajnými vlastnosťami, dominuje detská osamelosť v rozličných podobách a s rozličnými následkami. Na jej odstránenie si autori privolávajú na pomoc zvieratká. Na osamelosť sa často viaže strach a obavy detí z ľudí, čo si rodičia často neuvedomujú. A to je práve línia

hier, ktorá má dospelých upozorniť na hroziace nebezpečenstvo.

Celkom odlišným odkazom disponuje rozprávka Juraja Raýmana *Prázdnotiny s Pipom* v réžii skúsenej režisérky Mileny Lukáčovej, kde je chlapec tiež sám. Vývoj hry ho vedie k poznaniu lásky nielen k zvieratú, ale aj k starému otcovi a ostatným dospelým. Toto roztomilé rozprávanie o stretnutí dvoch generácií veľmi pripomína známe hry z minulosti, keď ešte platila zásada, že deti si lepšie rozumejú so starými ako s vlastnými rodičmi. Dnes sa staršia generácia podceňuje, lebo „nestíha“ tempo technických vymožeností a nemôže byť preto príkladom a poradcom detí, čím sa odôvodňuje generačná odcudzenosť v rodinách a strata autority.

Najčastejšou odpoveďou dnešných detí na otázku, čo robíš, je – nudím sa. A to je téma viacerých hier – veľmi potrebná a užitočná, lebo odкрýva príčinu nudy detí a zároveň ponúka recept na jej odstránenie. Pre samotné

deti najlepším spôsobom odstránenia nudy je mobil. Tak je to aj v prípade Ondreja a jeho priateľov v hre Zuzany Líškovej *Introman*. Mobil a televízia v tomto prípade hrajú pozitívnu úlohu, lebo ponúknu deťom predstavu, že sú superhrdinovia, teda majú riešiť nejaké „zapeklité nezrovnalosti“. A tie sú na dennom poriadku, pretože bývajú v paneláku a susedské vzťahy vždy prinášajú potrebu ich riešenia. Ešte výraznejšia je otázka nudy a naviazanosť detí na sociálne siete zobrazená v hre Mirky Martákovskej *Kto sa bojí pani Makovickej?* Aktuálna, súčasná problematika yotuberstva a počítačov je napísaná napínavo, zábavne, využíva súčasný slovník s anglickými termínmi (hoverboard). Hoci riešenie je jednoduché, ako vzor môže poslúžiť pre deti aj rodičov. Vo výbornej a živej réžii Róberta Horňáka si zahrali známi dospelí herci, ale aj detskí, ktorí takto získavajú skúsenosti ako napr. Erik Koníček. Za vyvrcholenie pertraktovanej problematiky možno pokladať hru Radka Bachratého *Megashow radosti*. V tomto prípade sa autor venuje nielen dvom po úspechu bažiacim teenagerkám, ale aj ich matke a manažérovi reality show. Hlavnú rolu zohrávajú sláva, peniaze, kšeft a spôsob, ako k tomu pristupujú všetky zúčastnené postavy. Autor dokáže pracovať nielen so zobrazením reality, ale aj s jej karikatúrou, čo dáva možnosti režisérke (Jana Strnisková) i hercom (Bibiána Ondřejková, Peter Marcin, Juraj Hrčka). Osobitne dôležitou súčasťou hry boli rozhovory s postihnutou vozíčkarkou Veronikou pre pripravovanú show. Zobrazujú bezcitnosť komerčného sveta s jediným cieľom, aby to „zabralo“ na diváka a prinieslo zisk.

Od ostatných hier sa odlišovalo *Dokonalé diéta* Evy Borušovičovej. Zaujímavý nápad svojím obsahom i formou (autorka bola aj režisérkou) oslovoval skôr rodičov ako ich deti, ktoré by sa možno bavili, keby príbeh nebol taký zdĺhavý.

Ale skutočnou vianočnou hrou bola dvojdielna rozprávka Juraja Raymana *Hon na tučniaka* (réžia Veronika Martinková). Keďže išlo o veselé zážitky chlapca Lea a jeho dobrodružstvo s ukrytým tučniakom, režisérka obsadila do všetkých úloh hercov, ktorí sa v tomto žánri našli a zabávali nielen poslucháčov, ale aj samých seba (L. Latinák, M. Labuda, ml., V. Kobielsky, A. Pajtinková, P. Šimun a ďalší). Príbeh vpred posúvala postava rozprávača, čo sa už v súčasných hrách vyskytuje pomerne zriedkavo. Pri počúvaní hry mal poslucháč nutkanie zavrieť oči, predstaviť si miesto rozprávača kameramana a televízne detské krimi by bolo na svete. Možno sme napovedali autorovi, ako by mohol daný text zužitkovať po druhýkrát, ale v kratšej podobe. Celkom stačí jeden diel.

Na záver tejto kapitoly treba uviesť, že autorkou projektu a dramaturgičkou uvedených hier bola Zuzana Kolmosová, ktorá vytýčila konkrétny cieľ pre všetkých autorov a tematicky zjednotila rozličné námety aj ich spracovanie. Detskí poslucháči sa teda počas sviatkov nielen pobavili, ale aj poučili a zvykli si na hovorené slovo, ak ich rodičia k nemu priviedli. Rozhodne sa tu stretli s umeleckými hodnotami, akými televízia, žiaľ, už dlhú dobu nedisponuje.

A na koniec hier pre deti to najlepšie. Niežeby predchádzajúce práce boli zlé, ale obsahom i formou najvyššiu úroveň dosiahla hra Petra Karpin-

ského *Požierači*. Autor je známy nielen ako spisovateľ, ale aj ako jazykovedec a literárny vedec. Teoretické poznatky dokáže dokonale zužitkovať vo svojej beletrii i dramatickej tvorbe pre deti i dospelých. Výber postáv v hre *Požierači* je na prvý pohľad zábavný, no vo svojej podstate veľmi vážny (osamelý chlapec, čakajúci svojho otca na stanici, bezdomovci, prenasledovatelia-požierači atď.). Každá z uvedených i ďalších postáv je nositeľom iného žánru. Napríklad hovoriaci holub je rozprávkový prvok, bezdomovci reprezentujú sociálnu sféru, ich osudy zapríčinili klimatické zmeny, príbeh chlapca je psychologická dráma, požierači snov sú postavy z krimi príbehov, regionálny expres je REX, teda kráľ, vlak s fantáziou, ktorý nepotrebuje koľajnice atď. Všetky zúčastnené postavy napokon vytvárajú rozprávku s kriminálnym podtextom a víťazstvom dobra nad zlom (vtipný záver, keď požierači požerú samých seba!). Majstrovstvo autora tkvie v originálnom spájaní rozličných tematických a žánrových stôp bez poučania a predsa s pozitívnym záverom. Zakladá si na skúsenosti detského diváka, ktorý pozná bezdomovcov, osamelosť, rozprávky, kriminálne príbehy atď., ale v jednom tematickom celku mu prinášajú originálnu, novú a nečakanú informáciu. K pozitívnemu zážitku nesporne prispela aj realizácia. Dramaturgie a réžie sa ujala Hana Rodová, hudbu skomponovala Zuzana Eperješiová, účinkovali J. Úradník, L. Blaškovičová, M. Kolbašský a iní.

Aj vianočné programy pre najmenšieho poslucháča – večerníčky boli tematicky ladené, ale v inom duchu ako predchádzajúce rozhlasové hry pre deti. Dramaturgička Beáta Panáková

si zvolila duchovnú i prírodnú sféru Vianoc. A tak sa tam našlo miesto pre rozprávku o židovskej Chanuke od nositeľa Nobelovej ceny Issaca Bashevisa Singera *Papagáj menom Dreidel* (pôsobivo prečítaná F. Kovárom), rovnako ako vianočný príbeh z pera známeho autora biblických dejov Ondreja Sliackeho pod názvom *Príbeh z Betlehema* v podaní M. Slováka. Zimnú prírodu reprezentoval večerníček Viliama Klimáčka *Pravdivý príbeh vločky Vilhelminy*, rozprávajúci o kolobehu vody v prírode a atmosfére snehových zím (čítala Henrieta Koláriková). Timotea Vráblová v rozprávke *Noc zázrakov* pripomenula nielen pôsobenie sv. Františka z Assisi, ale aj 800-ročné tradície jeho živého Betlehema. Vyzdvihuje v ňom poslanie Vianoc, dobro a pohostinnosť. Išlo o dlhší dramatizovaný text. A napokon odznel večerníček Petra Karpinského *O Malom kozmonautovi* (čítala H. Krajčiová), apropos, veľmi pripomínal Exupéryho Malého princa. Autor na malej ploche niekoľkokomínútového textu dokázal pospájať rozprávku o vzniku nového života, s kozmonautikou, teda s letom vesmírom, so zážitkami malého kozmonauta i jeho poznaním matky a rodiny. Pekné metafory a pôsobivé opisy tvorili auru Karpinského textu a naplňali tichým blahom jeho poslucháča.

Odvysielané sviatočné večerníčky tvorili umne a citlivo vytvorený celok, ktorý detského poslucháča pripravil na uvítanie najkrajších sviatkov roka – Vianoc. Každý z autorov i účinkujúcich pristupoval k realizácii zodpovedne, uvedomujúc si dosah slov, ktoré majú zasiahnuť nielen rozum, ale aj dušu dieťaťa, aby ho prijalo ako darček pod vianočný stromček. ■

Funkcie a využitie bilančného hodnotenia tvorby.

DÁVID DZIAK

Bilančné hodnotenia – čo ďalej s nimi?

Bilančné hodnotenie v rámci literárnej vedy predstavuje zhodnotenie literatúry, napríklad uplynulého roka. Zväčša ho vypracováva literárny vedec, ktorý by sa mal snažiť o čo najobjektívnejšie zhodnotenie, hoci bilančné hodnotenie, tak ako recenzie, je objektívno-subjektívnym žánrom. Zhodnotiť celú literatúru daného roka jedným človekom nie je v súčasnosti pri tom množstve reálne, ani by to pravdepodobne nebolo kvalitné, keďže autor by sa musel vyznať vo všetkých žánroch. Preto sa to rozdeľuje medzi viacerých hodnotiteľov, ktorí sa špecifikujú na istú oblasť, čím hodnotenie nadobúda vyššiu hodnovernosť.

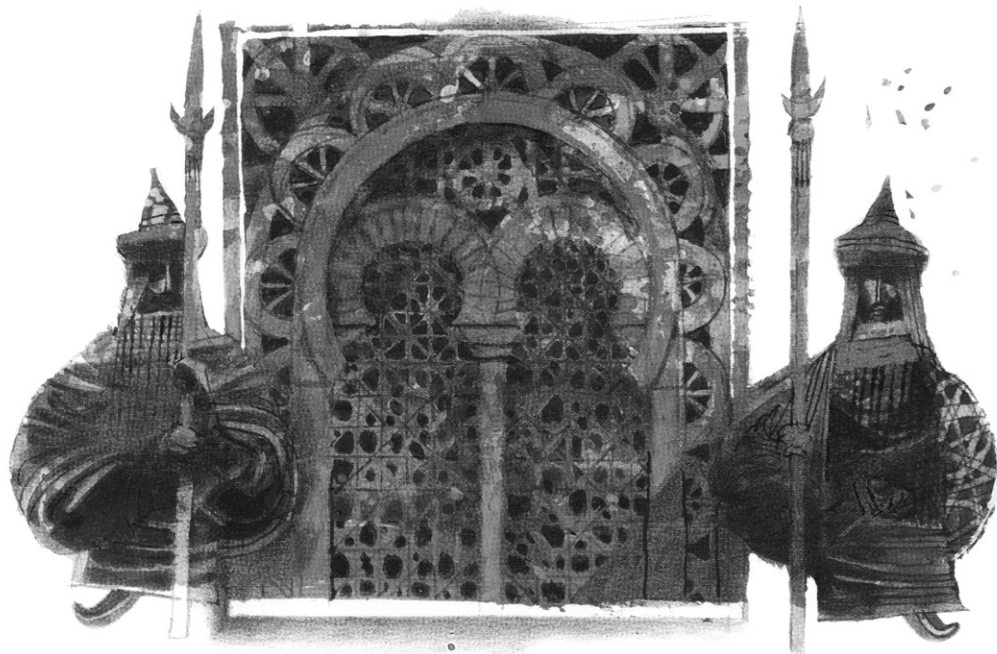
Bilančné hodnotenia každoročne zabezpečuje časopis *Knižná revue: mesačník o knihách*, „pod súborným názvom Slovenský knižný rok pôvodne vychádzali ako príloha (2008 – 2017) a neskôr v rámci letného dvojčísła (2018 – do súčasnosti)“ (Makara, 2021, s. 42). Pravidelne uverejňuje bilančné hodnotenia umenia pre deti a mládež časopis *Bibiana: revue o umení pre deti a mládež* (próza, poézia, ilustrácie, mediálna a divadel-

ná tvorba).¹ Keby ich zabezpečovali aj iné literárne časopisy, mohla by tak vzniknúť diskusia, keďže bilančné hodnotenie je, ako sa spomínalo, objektívno-subjektívneho charakteru. To by mohlo prispieť k potvrdeniu umeleckej hodnoty kníh.

V roku 2022 *Knižná revue* uverejnila v letnom dvojčíslu bilančné hodnotenie prózy (Tamara Janecová), poézie (Lenka Šafranová), literatúry faktu (Jana Kičura Sokolová), esejistiky (Martin Makara), literárnej vedy (Eva Palkovičová), detektívky (Juraj Búry), fantastiky (Kristína Jantiová), literatúry pre deti a mládež (Dávid Dziač) a rozprávok a povestí (Katarína Labudová). Časopis *Bibiana* v roku 2022 uverejnil v treťom čísle bilančné hodnotenie poézie (Dávid Dziač) a v štvrtom čísle prózy (Zuzana Stanislavová a Dávid Dziač) pre deti a mládež.

Funkcie bilančného hodnotenia

Bilančné hodnotenia sú určené širokému publiku, a to najmä literárnym vedcom, vydavateľom, knihovníkom,

kníhpredajcom, učiteľom, rodičom atď. Otázne je, či ich čítajú.

Vo vzťahu k širšiemu adresátovi plní bilančné hodnotenie viacerú funkcií, a to najmä orientačnú, asanačnú a formatívnu. Prostredníctvom bilančného hodnotenia sa čitateľ zorientuje v tvorbe uplynulého roka, na jednom mieste tak môže zistiť množstvo vydaných kníh, pomer vydavateľstiev, žánrovú pestrosť, kto-čo napísal.

Asanačná funkcia daného hodnotenia spočíva v tom, že autor hodnotí umeleckú kvalitu titulov, vďaka čomu sa literatúra triedi na umelecky hodnotnú, triviálnu, gýčovú a brakovú. To môže výrazne pomôcť knihovníkom, kníhpredajcom a učiteľom odporučiť

kvalitnú knihu (a rodičom kúpiť knihu pre deti).

Vo vzťahu k literárnej kompetencii sa uplatňuje formatívna funkcia, čitateľ bilančného hodnotenia sa (nepriamo) učí hodnotiť literatúru, prípadne môže konfrontovať svoje hodnotenie s hodnotením autora bilančnej state, čím sa mu precizuje literárna kompetencia.

Čo ďalej s bilančnými hodnoteniami? Návrhy

V rámci podporovania kvalitnej slovenskej literatúry možno s bilančnými hodnoteniami pracovať ďalej. Dané hodnotenia možno predstaviť publiku viacerými možnosťami:

- 1) Mohli by sa odprezentovať v skratenej forme s dôrazom na kvalitné tituly na verejnom podujatí (či konferencii, literárnom festivale), pričom súčasťou toho

1 Pozri bližšie heslá Bibiana a Knižná revue z Malého lexikónu slovenskej literárnej kultúry po roku 1989 (Prolegomena) od Jána Gavuru a kol. (2021).

by bola aj diskusia, napríklad po každom referáte. Takéto verejné podujatie by sa mohlo zrealizovať vo viacerých mestách.

- 2) Kvalitné knihy uplynulého roka by sa mohli predstaviť aj v školách a knižniciach.
- 3) Autori bilančných hodnotení by mohli vybrať najhodnotnejšie tituly a tie by sa uverejnili v (graficky modernej) brožúrke, ktorá by obsahovala obálku vybranej knihy a jej krátke zhodnotenie populárno-náučným štýlom. Brožúrky by sa následne rozposlali do škôl, knižníc a kníhkupectiev, zároveň by mohla byť dostupná online.²
- 4) Najkvalitnejšie tituly daného roka by sa mohli predstaviť verejnosti aj formou videí na YouTube, napríklad každému bilančnému hodnoteniu by zodpovedalo jedno video.

Kto by sa toho mohol ujať? Výzva

Kto by teda uvedené návrhy mohol organizačne zabezpečiť? Ponúka sa viacero možností: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky; Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky; Slovenské literárne centrum; za oblasť umenia pre deti a mládež – BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti; prípadne prostredníctvom Fondu na podporu umenia. ■

2 V Česku pravidelne vychádza výborný katalóg *Nejlepší knihy dětem*.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

PRAMENE

Bibiana, revue o umení pre deti a mládež.

Bratislava: Ministerstvo kultúry SR. ISSN 1335-7263. Dostupné aj online: <https://www.bibiana.sk/sk/archiv/digitalna-bibiana/revue-bibiana>

Knižná revue, mesačník o knihách. Bratislava: Slovenské literárne centrum. ISSN 1336-247X. Dostupné aj online: <https://www.litcentrum.sk/casopis/knizna-revue/vydania>

Nejlepší knihy dětem. Praha: Svaz českých knihkupců a nakladatelů. Dostupné aj online: <https://www.nejlepsiknihydetem.cz/>

LITERATÚRA

DZIAK, D., 2021. Bibiana, revue o umení pre deti a mládež [heslo]. In: J. Gavura a kol. *Malý lexikón slovenskej literárnej kultúry po roku 1989 (Prolegomena)*. Fintice: FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania v spolupráci s Filozofickou fakultou Prešovskej univerzity v Prešove, s. 27 – 28. ISBN 978-80-89763-80-1.

MAKARA, M., 2021. Knižná revue [heslo].

In: J. Gavura a kol. *Malý lexikón slovenskej literárnej kultúry po roku 1989 (Prolegomena)*. Fintice: FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania v spolupráci s Filozofickou fakultou Prešovskej univerzity v Prešove, s. 41 – 42. ISBN 978-80-89763-80-1.

Poznámka: Článok je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu KEGA č. 005PU-4/2021 *Zlatý fond literatúry pre deti a mládež (100 plus 1 najlepších kníh pre deti – 100 plus 1 najlepších kníh pre nástročných)*.

Nová společenská zkušenost ovplyvnila literaturu pro děti a mládež po roku 2020.

MILENA ŠUBRTOVÁ

Romány, které byste neměli minout...

Knížky pro děti a mládež, které se na českém knižním trhu objevily po roce 2020, vstoupily do kontextu poznamenaného novou společenskou zkušeností. Epidemie koronaviru totiž na pozadí vynucené sociální izolace a přesunu řady aktivit do virtuálního prostoru otevřela řadu dalších problémů týkajících se mezilidských vztahů, digitalizace společnosti, životního prostředí. Optimismus z překonání této situace vzápětí zkalil válečný konflikt na Ukrajině, který akcentoval otázky sounáležitosti, solidarity, ochrany základních lidských hodnot i jistot. Literatura pro děti a mládež na tato aktuální témata nereagovala přímočaře, ale prostřednictvím příběhů s různorodou poetikou. Mnohé z knih začaly vznikat ještě před těmito událostmi, nicméně dobový kontext akcentoval jejich význam a uměleckou hodnotu spočívající mimo jiné i v aktualizacích interpretačních možnostech.

V nakladatelství Baobab vyšly v uplynulých pěti letech dvě zajímavé románové trilogie. Jakkoliv se různí jejich tematická východiska i poetika, směřu-

jí pod slupkou dobrodružného děje k identickým nadčasovým významům, jejichž důležitost umocňuje současné dění. Obě volné trilogie se obracejí ke starším dětským čtenářům a mládeži a jejich jednotlivé díly zaujaly i literární kritiku, což našlo odraz v získání literárních ocenění i nominací na ně.

František Tichý završil románem *Rekrut 244* (Baobab, 2022) volnou trilogii předávající na pozadí tíživých společenských událostí optimistické poselství o síle lidského přátelství a důležitosti osobní zodpovědnosti v boji za obranu svobody.

František Tichý se díky své profesi pedagoga začal hlouběji zajímat o život terezínských dětí a jejich uměleckou tvorbu. Společná exkurze se studenty do Terezína ho inspirovala k faktografické publikaci *Princ se žlutou hvězdou* (Geum, 2014; Zlatá stuha 2015) o osudech talentovaného židovského chlapce Petra Ginzze. Petru Ginzovi, jehož životní pout se uzavřela v září roku 1944 v Osvětimi, věnoval rovněž román *Transport za věčnost* (Baobab, 2017; Magnesia

Litera 2018; nominace na Zlatou stuhu 2018). V něm umně skloubil dokumentární prvky s románovou fikcí tak, že přiznaná faktografická rovina nijak nenarušila emoční a estetický zážitek z četby. Příběh zasazený do svízelného protektorátního období nepotřebuje k rozehrání dobrodružné zápletky žádné kulisy, o ty se postará život sám, když literární hrdina Honza riskuje vlastní život při marném pokusu zachránit kamaráda Petra z terezínského ghetta. Navzdory nevyhnutelnému tragickému konci nevyznívá román depresivně, ale spíš aktivizačně: jako štafeta o hodnotě přátelství a svobody, jež je nutno neustále bránit, předaná do rukou dalším generacím.

Do Terezína se Tichý vrátil románem *Labyrint nedokončených setkání* (2020), který se odehrává ve dvou časových rovinách. Současní dospívající řeší vlastní osobní problémy a prostřednictvím návštěvy Terezína a objevu deníkových zápisků jsou konfrontováni s životem svých vrstevníků v terezínském ghettu. Stigmatizace vyplývající z židovského původu nalézá v románu do jisté míry pendant v sociálním vyloučení, romské identitě a tabuizované sexuální orientaci dnešních teenagerů.

Rekrut 244 odkazuje volně k ideově tematickému komplexu předchozích románů jen občasnými aluzemi a volbou vstupních citací z autentické korespondence autorova prastrýce, vězněného a umučeného nacisty za odbojovou činnost, a z románu Petra Ginze *Návštěva v pravěku*, který chlapec napsal ve svých dvanácti letech. Ginz stylizoval svůj text v duchu oblíbených verneovek, ovšem v závěru dobrodružného románu o uměle vy-

tvořené nestvůře účelově likvidující lidstvo ve prospěch koloniálních zájmů zaznívá téměř vizionářský hlas, jenž varuje před nebezpečím podobné vraždící mašinérie. Tento juvenilní literární počin vyšel péčí Ginzovy sestry, Chavy Pressburger, v roce 2007.

Děj dystopického *Rekruta 244* je zasazen do druhé poloviny 21. století. Společnost překonala hybridní válku spojenou s hackerskými a teroristickými útoky, dezinformacemi, bojem o mizící strategické suroviny a nezbytné životní zdroje, následovanou migračními vlnami vyvolanými klimatickou krizí. Evropa se opevnila Velkou bariérou a ve snaze zlepšit životní úroveň a zabránit klimatické katastrofě začala budovat Systém: dokonalé uspořádání společnosti založené na propojení informačních a komunikačních sítí. Systém má pod kontrolou vše, včetně lidských emocí. Čtrnáctiletý Jony vyrůstá pod kuratelou Systému a otázky o pravidlech jeho fungování i ceně, kterou každý platí za pocit bezpečí a jistoty, si uvědomuje až v okamžiku, kdy je vybrán pro tajnou armádní misi. Autentičnost Jonyho vypravěčské promluvy posiluje množství anglicismů, zatímco šroubovanost některých jazykových konstrukcí dokládá propojenost jazykových praktik s ideologií (např. užívání hyperkorektních výrazů „mužský rodič“, „ženský rodič“ ve školní komunikaci).

Tichý v románu nastoluje řadu palčivých otázek. Ty se týkají křehkých hranic mezi svobodou a plíživým zotročováním, mezi pozitivním přínosem vyspělých technologií a zničující závislostí na nich, mezi získáváním informací a manipulací, mezi loajální disciplinovaností a potřebou jednat podle

vlastního svědomí a v souladu s hodnotami vyznávanými rodinou a přáteli. Tyto otázky vedou k té nejdůležitější, která se ptá, co vlastně tvoří naši identitu, a právě ony propojují *Rekruta 244* s dvojicí předchozích autorových románů. Navenek je sjednocuje rovněž ilustrátorský přístup Stanislava Setinského.

Další volnou trilogii, tentokrát spjatou tématem čtenářství, knižní kultury a významem četby pro osobní život, představují romány Marka Toman *Cukrárna U Šilhavého Jima* (Baobab, 2018; Zlatá stuha 2019 v literární kategorii a nominace na Zlatou stuhu 2019 ve výtvarné kategorii), *Neskutečná dobrodružství Florentina Flowerse*, poctivého piráta ve službách madam L. (Baobab, 2019; nominace na Zlatou stuhu 2020 v literární kategorii a Zlatá stuha 2020 ve výtvarné kategorii) a *Nožička & Wohryzek* (Baobab, 2022). Toman je vypravěčem vynalézavým, přirozeně přepínajícím mezi různými stylovými vrstvami a originálně splétajícím meziliterární odkazy a dokumenty s vlastní fikcí.

První román zaujal neotřelým humorem a parodijními postupy při žánrovém mísení, moderní ilustrační doprovod vytvořila Františka Loubat. Autor dílo koncipoval jako hold knihovnické profesi a jeho neohroženou hrdinkou učinil obrýlenou knihovnici Boženku, jež svou misi šířit klasickou literaturu mezi desperáty na Divokém Západě bere smrtelně vážně a zodpovědně. Ačkoliv zápletku zdánlivě pointuje odkrytí vlastenecké motivace Boženčina působení od vzdáleného českého domova, tou skutečnou pointou je objev četby jako nástroje k porozumění sobě samotnému, ke sdílení zkušeností

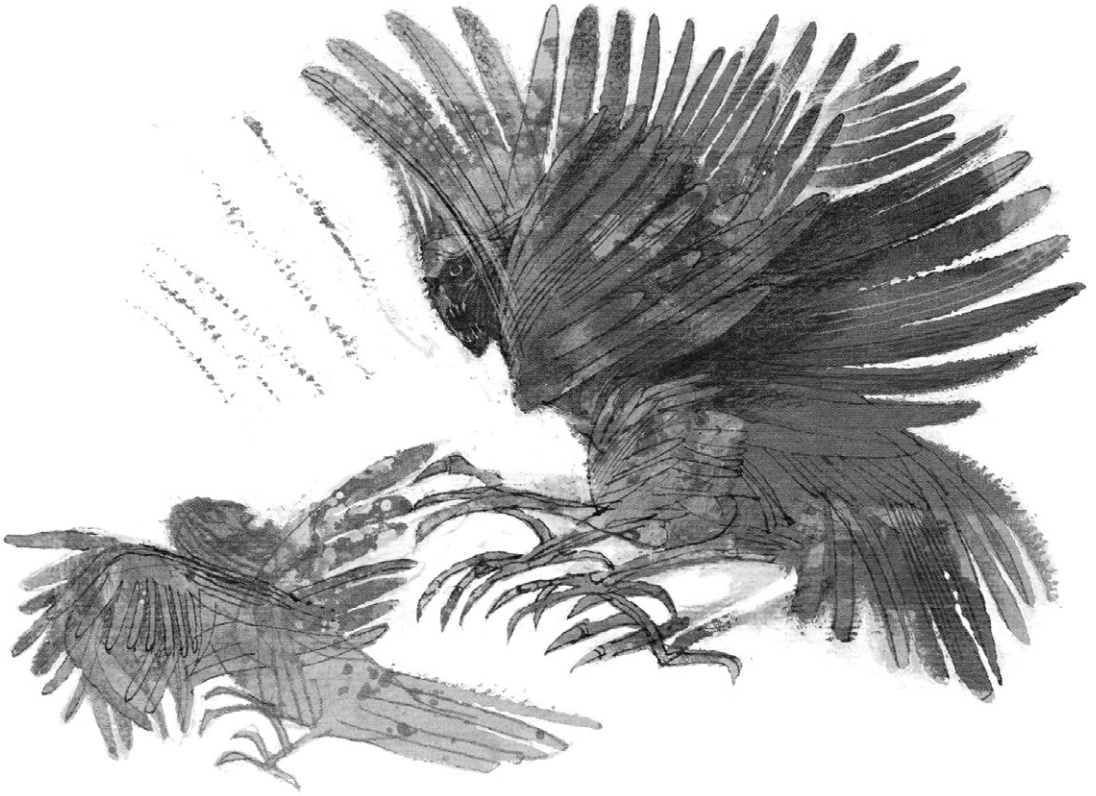
a emocí. Boženčiny literárně výchovné triky se staly inspirací pro řadu učitelů, knihovníků a organizátorů čtenářských dílen.

Druhý román se obrací spíše k mladším čtenářům, které okouzluje humorně vylíčeným prostředím netypické pirátské lodi. Zajatec pirátů – vzdělaný hoch ze spořádané rodiny – musí pro záchranu svého života plnit nezvyklé úkoly související s písemnictvím. I zde se za odhalení tajemné identity pirátského vůdce skrývá další překvapivý objev, jímž je pochopení obohacujícího významu četby a okouzlení knihou jako estetickým objektem. Ilustrace Magdaleny Rutové dokonale souznějí s poetikou textu.

Tomanovu volnou trilogii uzavřel loni vydaný román *Nožička & Wohryzek*. Toman jej tentokrát zasadil do prostředí Prahy těsně po vzniku Československa, exotický punc mu však dodala titulní postava Čechoameričana a exkurz do rodící se trampské subkultury (jež i po sto letech zůstává živým fenoménem). Typografická úprava a ilustrace Stanislava Setinského korespondují s rozvržením vypravěčských promluv.

Benjamin Wohryzek, syn emigranta, který v Americe vybudoval úspěšný podnik, přijíždí poprvé do své vlasti a konfrontuje její idealizovaný obraz s realitou. Objevování vlastních kořenů (včetně hledání dávno ztracené matky) se neuskutečňuje jen napínavým pátráním v Praze a okolí, při němž mu sekunduje a mnohdy dokonce iniciativu přebírá novinářka Laura Nožičková, ztělesňující prototyp odvážné emancipované ženy, ale také prostřednictvím literárních děl. Za literaturu tentokrát promlouvají sami spisovatelé, neboť

Toman do děje zakomponoval Jaroslava Haška, Franze Kafku a Karla Čapka. Prostřednictvím jejich životních osudů a literární tvorby zmnožuje perspektivu, jíž nahlíží i problémy řešené dvojicí protagonistů, Benjaminem a Laurou. Témata utváření identity osobní i národnostní, problematika jinakosti a její stigmatizace, emigrace a ztráty domova, vlastenectví, svobody, emancipace, etiky souvisejí s problematikou mezilidských vztahů a charakterů, které se násobí a zrcadlí v různých kombinacích. Ty odrážejí nejen vazby mezi postavami, ale také skutečné životní osudy zobrazených spisovatelů a témata jejich literárních děl. Kupříkladu láskyplný vztah prosycený respektem, který k sobě chovají otec a syn Wohryzkovi, má kontrast v otcovských posta-

vách Franze Kafky, inspirovaných skutečným autoritativním postojem Kafkova otce; dále pak vyniká na pozadí nezodpovědného rodičovského chování Jaromíra Haška i bezdětnosti Karla Čapka.

Romány z obou volných trilogií našly své čtenáře nejen mezi staršími dětmi a mládeží, ale i mezi dospělými. Těm posledně jmenovaným totiž nabízejí cesty, jak aktualizovat nadčasová témata a jak se o nich bavit s dospívajícími. Ve všech románech je rovněž tematizováno psaní a literatura, a to jako prostředek terapeutický (například konfesijní role deníků) pro pisatele i čtenáře, jako důležité svědectví i dokument a v neposlední řadě jako mezigenerační pojitko při sdílení emocí a estetických prožitků. ■

Bujará maňušková
putovačka so šťastným koncom.

DOMINIKA HORVÁTHOVÁ

Z BIBIANY až do Ameriky

Nemyslím si, že osobnosť či tvorbu slovenského spisovateľa Jozefa Cígera Hronského, patriaceho k najpoprednejším predstaviteľom slovenskej medzivojnovnej literatúry pre deti a dospelých, je potrebné čitateľskému svetu bližšie predstavovať. Predsa každý malý (a nemenej i veľký) jedinec musí poznať *Tri múdre kozliatka*, legendárnu zvieraciú avanturistickú rozprávku, prostredníctvom ktorej Jozef Cíger Hronský personifikoval príznačné vlastnosti šantivých detí do rohatých, ale nesúrodých drobných kozliatok (Všadebradu, Všadejamu a Všadekapustu) stále hľadajúcich milovaného Gazdu.

Dramatické texty písané pre bábkové divadlo na Slovensku značne absentujú, predovšetkým tie určené pre maňuškové divadlo, ktorých je doslova menej ako minimum. Režisér Michal Onduš siahol už po existujúcej dramaturgii z pera divadelníka a pedagóga Gejzu Dezorza pod názvom *Tri múdre kozliatka putujú do Ameriky* (Staré divadlo Nitra, 2002). Onduš však samotnú dramaturgiu textovo

upravil a vynechal veľmi dominantný motív amerických popkultúrnych hrdinov. Pre neho nebola zásadná Amerika, východiskovým bodom sa stala sila rodinného puta. Avšak ako samotný názov recenzie prezrádza, bujará maňušková putovačka so šťastným koncom to bola, ale bez hlbšieho emocionálneho zanietenia medzi Gazdom a kozliatkami. Tým, že ako študent zastrešoval dve podstatné pozície naraz – režiséra aj dramaturga, akoby sa tvorivý dialóg stratil a tým sa sčasti vytratila aj fundamentálna myšlienka a plynulosť deja. Zaujímavým osviežením bola implementácia artistických prvkov kočovného divadla (naživo reprodukováaná hudba a pohybové sekvencie). To udržovalo javiskové dielo živé. Rovnako ako striedanie priznaného vedenia bábok s činohernými pasážami a snové absurdné scény bez toho, aby zaniklo zvláštne čaro bábkového divadla.

Výtvarníčka Alica Mikócziová navrhla tradičné maňušky, ktoré predstavovali troch ústredných rohatých hrdinov. Tých sa usilovala medzi sebou čo

možno najviac odlišiť – fyziognómiou, farebnosťou i materiálom. Mikóczyová najmä pracovala s vlastnosťami prejavujúcimi sa v ich konaní (napr. Vša-dekapusta, pažravé kozliatko s milým výrazom v tvári, preto bol najnižší, za-gulatený a vždy mal pri sebe jeden kapustový list). Základným stavebným prvkom scény boli tri rôznorodo veľké drevené debničky pripomínajúce staré kufre s nálepkami z ciest. Išlo predsa o kočovných komediantov, ktorí prišli náhodnému publiku zahrať niečo zo svojho repertoáru. Variabilná scéna tak poskytla rýchle a hravé prestavby (horizontálne aj vertikálne) od chlieva, cez školu, loď až po ďalekú Ameriku. Ostatné postavy vystupujúce v inscenácii bolo nutné diferencovať kostýmovo. Výtvarníčka si zvolila skôr jemné zásahy ako pokrývky hláv a fúzy. Scénografické riešenie inscenácie bolo estetickým zážitkom, avšak pri slabšom nasvetení pôsobilo jednoliato a nevýrazne.

Vynikajúca bola hudobná zložka, ktorá mala dynamizujúcu a atmosférickú funkciu, ale bez zbytočnej podlízavosti, aká býva prítomná v bábkarských opusoch určených pre deti.

Nada Balacenková, Michaela Cingelová, Marek Gaj, Emma Kováčová

formovali humorný rozmer inscenácie. Študentky a študent museli v hlavovom a pohybovom prejave pracovať s rozvážnosťou, aby sa vedeli vhodne a funkčne odlišiť.

Hoci ku katarzii v samotnom závere nedošlo, inscenácia disponovala svojimi výtvarnými, režijnými, bábkoherckými a hereckými kvalitami. Absolventské dielo *Tri múdre kozliatka putujú do Ameriky* z VŠMU možno nie je provokatívne, náročné, nevybočuje z medzí, ale svoje publikum poteší. ■

Tri múdre kozliatka putujú do Ameriky

Autor: Jozef Cíger Hronský

Dramatizácia: Gejza Dezorz

Texty piesní: Jozef Mokoš

Réžia a dramaturgia: Michal Onduš

Scéna, bábky, kostýmy: Alica Mikóczyová

Produkcia: Alexandra Gundová

Obsadenie: Nada Balacenková, Michaela

Cingelová, Marek Gaj, Emma Kováčová

Hudba: Emma Kováčová, Nany Hudák

Pedagogické vedenie: Mgr. art Gejza Dezorz,

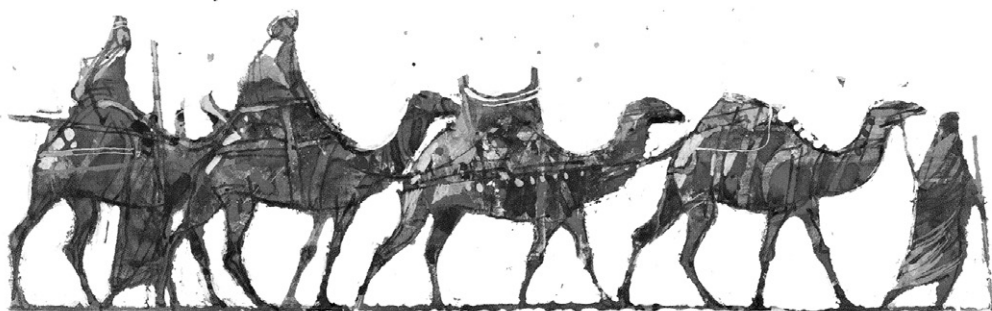
Mgr. art Martin Dubravay, Mgr. art

Barbora Zamišková, ArtD., Mgr. art Iveta

Konýčková, Mgr. art Michaela Malková,

Mgr. art. Martina Mašlárová, PhD.

Premiéra: 26. 01. 2023 v Štúdiu BIBIANY

MÁRIA LAZÁROVÁ

Líška s dúhovými očami

Il. Andrea Tachezy, Bratislava, Slovart, 2022, 128 s.

Meno Márie Lazárovej je už medzi rozprávarkami posledného desaťročia dobre zapísané. Po ešte pomerne nevyraznej prvotine *O medvedíkovi bez mena* (2012) publikovala úspešný príbeh *Ema a ružová veľryba* (2014), ocenený ako najkrajšia kniha roka a preložený do čínštiny. Po ňom nasledovala kniha *Adam a čarovná šmyklavka* (2015), pozoruhodný príbeh o detskom vyrovnávaní sa s pocitom osamelosti. K charakteristickým znakom autorkiných próz patrí vtipnosť, schopnosť budovať dejové napätie, zdôrazňovanie hodnoty priateľstva, obetavosti a vzájomnej pomoci, ako aj citlivosť vo vzťahu k živým bytostiam a prírode vôbec. Všetko to ponúka aj jednoduchý príbeh *Tri mačiatka tety Mily* (2016) a humorný príbeh s ekologickým nábojom *Škriatok Bertil a záhada strateného potoka* (2020).

Zdá sa, že v najnovšej knihe pre deti Mária Lazárová dôkladne zúročila skúsenosti nadobudnuté z viac ako desaťročného pôsobenia v literatúre pre deti. Apel na citlivý vzťah k prírode, ktorý zaznieva z jej predchádzajúcich próz, je však v tomto príbehu azda ešte silnejší.

Podľa autorkinho vlastného vyjadrenia v *Doslove* ju k napísaniu príbehu inšpirovali staré severské legendy, pretože sú to „*príbehy o múdrosti, vernosti, odvahe a priateľstve*“ (s. 118). Napokon, prítomnosť legiend nie je v jej tvorbe pre deti novým prvkom: stačí si spomenúť na knihu *Adam a čarov-*

ná šmyklavka, v ktorej sa protagonistu pohybuje po rozličných kútoch Zeme a do jeho putovania sú organicky zapracované mýty viažuce sa na príslušné lokality. Príbeh *Líška s dúhovými očami* sa odohráva v tajge, „*kde zastal čas, kde vládnu povery, ale aj úcta k prírode, kde ľudia nepoznajú mrazničky, nemajú mobily ani počítače, no dokážu prežiť aj v tých najťažších podmienkach*“ (s. 118). V takýchto podmienkach sú mýty zvlášť životaschopné, preto nepôsobia cudzorodo ani v tomto príbehu „*o vernosti a odvahe divých zvierat, o zvykoch a múdrosti obyčajných ľudí, ale aj o krutosti a chamtivosti mocných*“ (ibid.), ktorý autorka vytvorila aj s pomocou legiend a informácií o severských národoch.

Lazárovej príbeh môže čitateľovi svojim posolstvom aj citlivým vyobrazením vzťahu medzi človekom a divým zvieratom, vzťahu plného obojstranného porozumenia, pripomenúť príbeh Sary Pennypackerovej *Lišiak Pax*. Paralelu ponúka čistota a vrúcnosť vzťahu medzi dieťaťom (u Pennypackerovej chlapcom, u Lazárovej dievčaťom) a zachránenou a následne skrotanou líškou. Príbeh Márie Lazárovej je však určený pre mladších čitateľov (okolo 6 rokov), je jemnejší, rozprávkovejší, nepracuje s drsným motívom „*ľudí nakazených vojnou*“, ale skôr s mýtizáciou zápasu medzi dobrom a zlom. Mýtizovaným obrazom vernosti a priateľstva je vzťah a komunikácia medzi osemročnou sirotou, dievčaťom Hani, žijúcou len s deduškom v dalekej tajge, a mladou líškou, ktorú našli ťažko poranenú medveďom a ktorej dala Hani meno Merit. Medzi Hani a líškou,

na ktorej sú nápadné zvláštne dúhové oči, sa vytvorí pevné priateľské puto založené na vzájomnej pomoci a ochrane. V prvej časti knihy (Kniha prvá) Hani chráni líšku pred nebezpečenstvom, ktoré jej môže hroziť zo strany lovcov a ich psov, v druhej časti (Kniha druhá) sa situácia zvrtnie: Hani zúročuje to, čo sa naučila od dedka, a ochrankyňou dievčatka sa stáva líška.

Kniha prvá stvárnjuje vyvíjajúci sa vzťah dievčatka a líšky až do chvíle, keď líška vyzdravie, Hani jej daruje slobodu a stretávajú sa spolu už len na mieste, na ktorom ju pôvodne Hani s dedom našli. V Knihe druhej sa dej dramaticky zauzlí: po osade sa rozchýri falošná zvesť, že jednej zo žien zmizlo dieťa a miestny šaman obviní z únosu Hani- nu líšku. Na jeho pokyn sa začne hon na líšky a Hani sa v strachu o Merit rozhodne nájsť ju a zachrániť. Spoločný útek je dobrodružným putovaním plným nebezpečenstiev, na ktorom sa k nim pridá aj rys a na ktorom sa líška Merit sedemkrát prezentuje ako záchrankyňa. Pri každom záchrannom akte však jej oči strácajú časť svojej dúhovej farebnosti, až napokon zostávajú temné – slepé. Modrú farbu Haniných očí nadobudnú až potom, keď deduško uštedrí svojim spoluosadníkom explicitne didaktizujúcu lekciu o tom, ako sa treba správať (*„chráňte tajgu aj zvieratá, ktoré nás živia, šatia a mno-*

hokrát aj chránia. Ako táto malá líška. Nezabudnite na to, keď budete na love“, s. 117) a odmietne sa stať ich náčelníkom, lebo stačí, ak sa *„budete riadiť srdcom a zákonmi Severu“*.

Príbeh má výrazný príznak dobrodružnosti. Jej zdrojom je už samotná téma priateľstva medzi človekom a divým zvieratom. Dobrodružnosť je však podporená aj vyobrazením zvláštností životného štýlu ľudí zo Severu a nebezpečenstiev, ktoré im hrozia v divokej prírode; podotknime, že aj v tomto smere autorka veľmi dobre odhadla mieru a spôsob, ako tieto informácie organicky zapracovať do deja. V Knihe prvej sa spomínané zdroje dobrodružnosti stali prirodzenou súčasťou života dievčatka; obracajú pozornosť čitateľa na to, ako slobodne sa cíti v prírode a ako dobre jej rozumie. V Knihe druhej je dobrodružnosť výsledkom vyobrazenia toho, ako severský človek dokáže v drsnej prírode prežiť; a keďže o prežitie zápasí dieťa, je dobrodružno-rozprávkový náboj o to intenzívnejší. Zdrojom rozprávkovej mýtickosti je pravdaže aj líška – jej dúhové oči, ktoré sa postupne vyprázdňujú v súvislosti s tým, ako pomáha. Napokon je v deji prítomné aj akčné zauzlenie na báze zápasu dobra (Hani, dedko, líška a rys, ľudia zo Severu) so zlom (šaman) v Knihe druhej. Dedko totiž zistí, že za celým

honom na líšky je v skutočnosti šamanova chamtivosť (speňaženie líščích kožušín) a vydá sa hľadať Hani.

V krehkom, pritom napínavom príbehu autorka autenticky sprítomníla nepatetickú úctu človeka k prírode. Táto úcta je prítomná aj v spôsobe, akým je do príbehu začlenená životná filozofia obyvateľov Severu: nezabíjajú z rozkoše, ale pre živobytie, a ak sú nútení zviera zabiť, aby prežili, nasleduje rituál poďakovania za to, že vďaka usmrteniu zvieraťa sa môžu nasýtiť. Presvedčivo je vypracovaný nielen vzťah medzi dievčatkou a líškou, ale aj vzťah medzi dievčinkou a jej starým otcom. Cítiť v ňom starorodičovskú nehu aj lásku a oddanosť vnučky, samozrejmou generáčného odovzdávania skúseností na jednej strane a ochotu prijímania na strane druhej, aj drobné prejavy lásky prostredníctvom skromných darčiekov. Súčasťou narácie je primerane dávkovaný humor, súvisiaci s Haninou neskúsenosťou, s tým, že mnohé veci ešte iba spoznáva (vtipná je napr. epizóda s výkladom slova narodeniny).

Vydarená kniha Márie Lazárovej poteší a zušľachtí prvočitateľov a deti na prahu školopovinnosti. Jemné ilustrácie českej ilustrátorky Andrey Tachezy kongeniálne korešpondujú s vlastným príbehom. Čitateľovi našej zemepisnej šírky pomáhajú sprostredkovať charakteristické znaky života na ďalekom Severe (ľudský výzor, zasnežené pláne, vyobrazenia zvierat a pod.), ale poeticky stvárnajú aj nehu medzi postavami. Motivickou orientáciou a výtvorným uchopením motívov zároveň umocňujú environmentálne vyznenie príbehu.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

BEATA PANÁKOVÁ

Pygmalión a Galateia

Il. Igor Piačka, Bratislava: Perfekt, 2021, 48 s.

Bellerofontés a Filoné

Il. Ivan Pavle, Bratislava: Perfekt, 2022, 48 s.

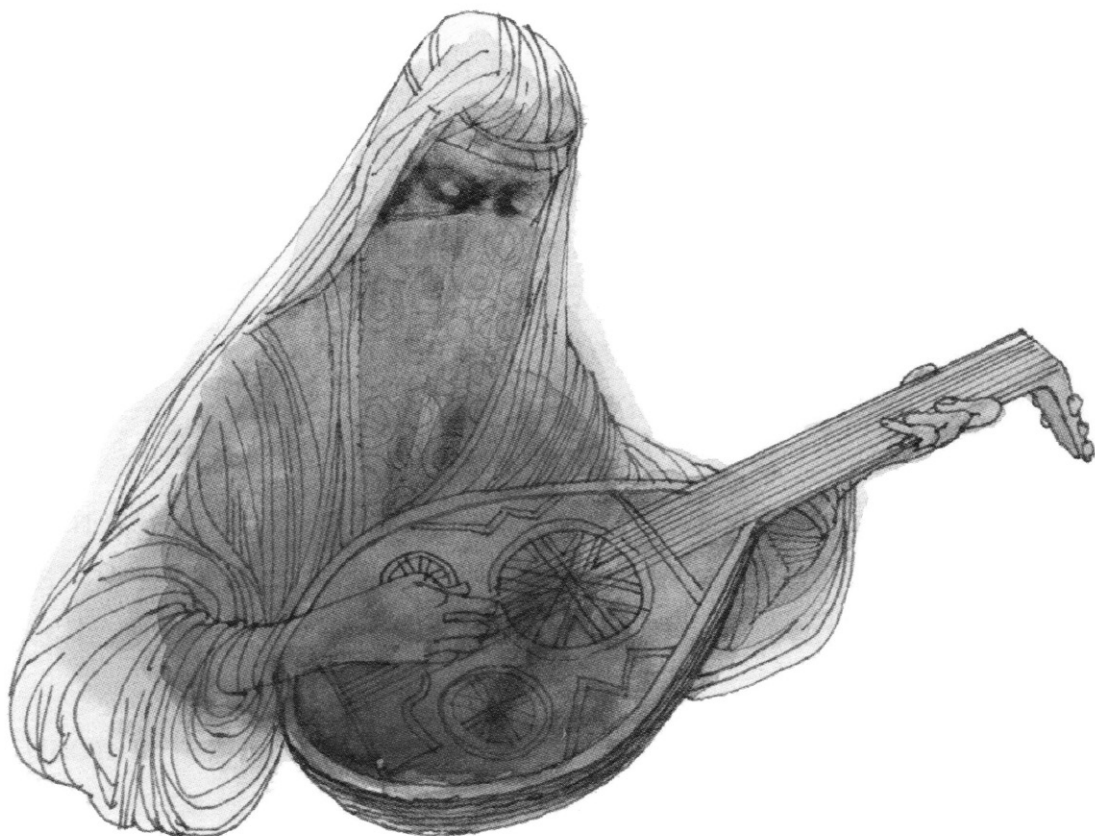
V ostatných dvoch rokoch sa rozšírila exkluzívna – čo sa obsahovej, grafickej i dizajnovej kvality týka – edícia Múzy vydavateľstva Perfekt o ďalšie dva slávne príbehy, pochádzajúce zo starovekej gréckej mytológie. K doteraz vydaným knihám v menovanej edícii *Dafnis a Chloé* (2013), *Orfeus a Eurydika* (2014), *Eros a Psyché* (2015), *Teseus a Ariadna* (2017), *Iason a Medeia* (2018) a *Perzeus a Andromeda* (2020), z ktorých mnohé boli ovenčené vzácnymi cenami podobne ako ich bájni hrdinovia, pribudol príbeh o chýrnom kráľovi Cypru a majestátnom umelcovi Pygmaliónovi i o statnom, krásnom, no pyšnom prvorodenom kráľovičovi Korintu Hipponoosovi, ktorý neskôr prijal meno Bellerofontés – Ten, kto zabil Bellera. Ich autorkou je rozhlasová dramaturgička, spisovateľka a prekladateľka Beata Panáková.

J. M. Meletinskij v publikácii *Poetická mýtu* vnímal mýty o kultúrnych hrdinoch ako tie, ktoré majú vysvetliť sociogenézu a kozmogenézu, pretože práve tieto postavy modelujú ľudskú spoločnosť. Ich putovanie sa stáva životnou púťou alebo prinajmenšom významnou životnou skúškou. Dôležitou časťou sujetu sú tak najmä rôzne skúšky, ktorým je hrdina podrobený. V prípade príbehu o Bellerofontovi je však podstatou mýtu jeho osobná životná púť. Beata Panáková v doslove nazvanom *Príbeh príbehu* poukazuje

na túto púť ako na cestu k sebe samému. Je to „cesta od úspešného, ale nevýznamného víťaza hier k skutočnému hrdinovi“ (2022, s. 43). Možno dodať, že pre súčasného príjemcu môže byť tento príbeh motivujúcou výzvou i výstrahou zároveň. Bellerofontés je totiž presne ten typ hrdinu, ktorého hrdinské skutky na jednej strane vôbec nevylučujú, že by nevedel konať aj zlé činy, porušiť sociálne normy, prestúpiť morálny zákon, čo sa aj deje pod vplyvom nadradenosti hrdinovho ega a nesmiernej pýchy, ale na strane druhej svoje mimoriadne schopnosti a možnosti robiť ľuďom dobro dosahuje cez zložité skúšky, často plné námahy a utrpenia. Napríklad, keď kráľ Lobatés videl, s akou obľubou si všímal jeho dcéru Filonoé, ktorá mu láskyplné pohľady zároveň opätovala, rozhodol sa podrobiť korintského princa skúškam, „nech sa ukáže, či mu bohovia naozaj prajú“ (2022, s. 30). A tak po podlom čine, keď počas pretekov dvojkoľosových vozov zabil mladého korintského šľachtica Bellera, prijal vinu a opustil Korint ako tulák i prosebník s novým menom Bellerofontés, dostal druhú šancu, ktorej sa dokázal chopiť. Oslobodil Lobatésovu krajinu od nepriateľských Solymov a porazil aj druhú nepriateľskú armádu bojovních Amazoniek. Ale ako to už v takýchto príbehoch – aj v rámci symboliky čísel – býva zvykom, tretia, najťažšia skúška, vyžadovala od hrdinu zabiť strašnú obludu Chiméru, ktorá v celej krajine rozsievala smrť i nešťastie. Na túto úlohu už bolo potrebné získať pomocníka, ktorým sa vďaka bohovi Poseidónovi stal bájný okridlený kôň Pegas. Bellerofontés totiž tak, ako vedel byť pyšným rebelom, dokázal mocných bohov veľmi

pokorne prosiť o pomoc v núdzi. I preto tkvie hlavné poslanstvo hrdinovej životnej cesty, spracované do zaujímavého mýtického príbehu, práve v tom, že „sebaláska oslepuje a pýcha predchádza pád“ (2022, s. 43). Jeho dej síce vrcholí Bellerofontésovým udatným činom, keď zahubí rozzúrenú Chiméru, vezme si Filonoé za ženu, s ktorou po smrti jej otca vládli celej Lýkii, avšak driemajúca pýcha v jeho vnútri a túžba byť ako bohovia ho opäť pripravili o všetko, čo vďaka nim nadobudol. Mohli by sme z toho napokon vyvodiť aj svojský záver, že azda nie nadarmo je pýcha v rebríčku katolíckej náuky o siedmich hlavných hriechoch na prvom mieste. Jej moc v ľudskom vnútri je dodnes rovnaká, ako v antických časoch – ľudia neustále podliehajú ambícii preceňovať vlastné sily, snahe získať neprimerané hodnosti, márnomyseľnej túžbe po vonkajších tituloch a hodnostiach. I najnovšie spracovanie tohto mýtu Beatou Panákovou dokazuje, že je to problém starý ako ľudstvo samo a premôcť ho môže iba ten, kto nad nezriadenou pýchou zvíťazí v sebe samom.

Možno aspoň tak, ako ďalší mýtický kultúrny hrdina Pygmalión, ktorého príbeh spracovala Beata Panáková pod názvom *Pygmalión a Galateia* (Perfekt, 2021). Ako je uvedené v doslove knižky, Pygmalión je na rozdiel od iných slávnych hrdinov gréckych mýtov, akými sú napríklad Teseus, Iason, Perzeus či spomínaný Bellerofontés, archetypom, pravzorom či predobrazom umelca: „Jeho hrdinská púť je cestou za vznešeným cieľom. Spočíva v uskutočňovaní premeny, premeny sveta, premeny seba samého. Jeho zbraňou je umenie“ (2021, s. 45).

Už samotný vstup do príbehu predznamenáva, čo bude jeho leitmotívom. Lyrický opis zrodu bohyně lásky a krásy Afrodity, na malebnom ostrove Cyprus, otvára priestor pre realizáciu sujetu, v ktorom bude dominovať najmä sila večnej lásky. V jeho centre stojí už spomínaný cyperský kráľ Pygmalión, ktorý bol vážnym a obľúbeným panovníkom, ale v majestátnom paláci žil sám. Hoci mu núkali „princezné, dievčiny zo vznešených rodov aj krásavice z pospolitého ľudu“ (2021, s. 16), kráľ našiel na každej nejakú chybu. Hľadal dokonalú krásu i radosť, ktorá ho dokáže očariť nielen zovňajškom, ale najmä vnútorným pôvabom spojeným s dobrom. Vo svojej sochárskej dielni preto vytesal z bieleho mramoru postavu, ktorá ste-

lesňovala všetky jeho sny i túžby. Dal jej meno Galateia a trávil pri nej mnoho času. Napokon hrdinovo vyslovenie vrúcnej modlitby v Afroditinej svätyni spustilo doslova proces *deus ex machina*, ktorý v príbehu mení ilúziu na realitu. Neživá socha sa vďaka bohyni lásky stáva živou bytosťou: „Pygmalión a Galateia sa ocitli v tuhom objatí, vedeli, že ich čaká šťastný spoločný život. (...) Už na druhý deň sa na Cypre chystala kráľovská svadba, akej na zemi dovedy nebolo páru“ (2021, s. 40 – 41).

Beata Panáková svojím rozprávačským nadaním oživila dávny príbeh o viere, nádeji a láske, ktorého završenie veľkolepo dokonal boží zázrak. Presne ten zázrak, ktorý nielen v literárnej tradícii aktivoval motívy preme-

ny z neživej podoby na ľudskú, a ako uvádza Timotea Vráblová, práve z tohto antického zdroja sa preniesli a varírovali v rozprávkach i významných dielach klasických autorov.

JÁN GALLIK

STANISLAV REPASKÝ

Kristínka a svet fantázie

Il. Peter Uchnár, Bratislava, Ikar – Stonožka, 2022, 128 s.

Mám rád príbehy balansujúce medzi žánrom fantasy a imaginatívnou rozprávkou, kde je trochu dobrodružstva, napätia, ale i tradičných hodnôt, ktorými sa bojuje proti všeobecnému zlu. Vždy sa poteším, ak v knihe nájdem čo len zrnko carollovskej, lewisovskej či barrieovskej fantázie. K mojim najobľúbenejším patria transfery z kvázi reálneho sveta do imaginatívneho. A ak je tu prítomná ešte aj kniha ako jeden z čarovných predmetov, nemôže už nič pokaziť čitateľský zážitok.

Akoby moje preferencie začul mladý autor Stanislav Repaský, ktorý ma pri brázení online kníhkupectvom už v prvom strete pozval priamo do „Kristínkinho sveta fantázie“. Prijatie spontánneho pozvania vo mne však urýchlil aj pohľad na dôverne známy zakrútený svet fantázie Petra Uchnára, ktorý Repaského fantazijno už na obálke krásne podčiarkol. Navyše (ako je už zrejmé) ten tiež patrí k mojim obľúbeným ilustrátorom... Toľko k prvému dojmu a mojim naj.

Čo sa týka faktov a samotného textu – autor sa (nielen) detskému čitateľovi prihovril po debutových *Natálkiných dobrodružstvách* (2018) opätovne prostredníctvom dievčenskej hrdinky

a tandemom s P. Uchnárom. Knižka začína svižne a s potrebnou dávkou tajomnosti, ktorá stimuluje čitateľovu zvedavosť. Do príbehu nás vťahuje počiatková scéna so záhadným mužom boriacim sa snehovou víchricou. Pomáha aj kletka s hundrajúcim výrom na chrbte cudzinca-tuláka. Nasleduje scéna s rozkošným dievčatkom Kristínkou, ktorá tuláka prinášajúceho nejedno tajomstvo zachráni a okamžite si získa srdce čitateľa. V duchu Proppovej terminológie spoznáваме čarovný predmet („*zvláštna kniha porastená machom a kvietkami*“) slúžiaci ako brána do neznámeho sveta. Rowlingová by použila termín „prenášadlo“. Následne sa dostavuje aj proppovská nedostač, keď Miško, druhý hlavný hrdina a Natálkin mladší brat, zmizne v čarovnej knihe, pretože „*potrebuje niečo nájsť*“. Za ním sa okamžite vydá aj záchranca – vždy odvážnejšia staršia sestra Kristínka, pretože aj ona čosi hľadá, hoci jej chvíľu trvá, kým príde na to čo. Začína sa tak fantazijné dobrodružstvo príznačne nazvané (titulom kapitoly) *SVET V KNIHE*. Čitateľ vniká do fantazijnej krajiny plnej protikladov a postupne odhaľuje jednotlivé významy. Napríklad, že Kráľ (obrovský tvor) a Prašan (mierumilovný obor) patria odjakživa k sebe, pretože prvý symbolizuje ZEM a druhý ŽIVOT. Dôležité je zistenie, že nenávisť ľudí voči inakosti alebo chorobná túžba po vlastníctve všetkého výnimočného môže priviesť svet a ľudí v ňom do záhuby. Rovnako aj, že láska si vždy k sebe nájde cestu, hoci jej občas treba pomôcť. Tak ako si ju našli chlapec Kôš (TIEŇ) a Luna na oblohe (MESIAC) s pomocou protagonistky a jej priateľov. Toto všetko a ešte

trochu viac prináša prvá epizóda v príbehu z naratívne hutnej knihy Stanislava Repaského. Prekvapením pre čitateľa bude zistenie, že nosný príbeh tvorí približne polovicu knihy a následne sa hrdinka Kristínka po obdarovaní druhým čarovným predmetom (čarovná kniha s Modravitom, ktorá protagonistke plní prania za dobrodružstvami, hneď ako ich do nej napíše) vydáva na ďalšie dve dobrodružstvá v *Príbehu o slobode a Svetluške*. Hoci všetky tri majú podobné črty a vysielajú podobné posolstvá, stredný príbeh je aj vzhľadom na rozsah príliš zjednodušený, chýba mu rozpracovanie jednotlivých pasáží, motívov a preto nie je natoľko uveriteľný. Princenzná Mea príliš jednoducho presvedčí brata, kráľa Lea, o novej pravde. V (pred)poslednom rozprávaní autor nedostatky dobieha, pretože opäť staví na stavebné princípy bájí a mýtov. Svetluška – dieťa so zlatým svetlom v očiach a večným teplom v rukách – hľadá a oslobodzuje SLNKO od ľadovej škrupiny a večnej TMY, ktorou ho zakliala ľadová kráľovná (na jej srdce príliš dlho pôsobil CHLAD). Svetluška súčasne získava pôvodný cieľ svojich túžob a nedostače – návrat otca, ktorý sa dávno vydal oslobodiť svet od tmy. Vidíme tak krásne symbolické prepojenie: svetlo a teplo = rodina a šťastie, tma a chlad = samota a smútok.

Oblúbený intratextový koncept Repaský uzaviera návratom do reálneho života hrdinky, v ktorom sa napokon sama stáva spisovateľkou a sama, tak ako jej otec, píše nové príbehy. Na záver sa pridáva ešte epizóda (de facto štvrtý príbeh) s domovým škriatkom Povalníkom, aby sa potvrdil výrok tulačka Matiasa (pôvodcu zápletiak), že

„*krásne príbehy nie sú iba v iných svetoch*“. Potreba tohto opäť iba minimalistického dôvetku však zostáva rozpačito a nefunkčne visieť vo vzduchu.

Vo všeobecnosti autor a jeho kniha prekvapili epickou zrelosťou. Neprekážali tu ani vypožičané fabulačné (azda intertextuálne) inštrumenty známych fantazijných próz, ktoré autor adekvátne prispôbil veku čitateľa. Hrdinka má potrebné dispozície – verí v to najlepšie v každom človeku; nezištne pomáha; neváha obetovať samu seba pre záchranu blížneho; obaja súrodenci sú zanieteny knihami. Verím, že ak by rozkúskovanú, príliš kvantitatívne koncipovanú naráciu spojil do jedného hutného celku s drobnými prepojenými digresiami, pôsobil by text profesionálnejšie a čitateľsky príťažlivejšie. Potenciál tu určite je.

PETER NAŠČÁK

MAREK TOMAN – JAN BLAŽEK

Odsunuté děti

Il. J. Bachorík, M. Rutová, S. Setinský, F. Loubat, J. Janíček, Praha, Post Bellum, 2021, 132 s.

„Jaký to byl pocit, být po skončení druhé světové války v Československu klukem či holkou německé národnosti?“ Tuto otázku si kladou autoři komiksových knihy *Odsunuté děti*, která přináší zpověď pěti německých pamětníků na období, kdy museli opustit svůj dosavadní domov, jímž bylo poválečné Československo. Scénář a texty vytvořili spisovatel Marek Toman a historik Jan Blažek, komiksových pasáží se ujala pětice výtvarníků: Jakub Bachorík, Magdalena Rutová, Stanislav Setinský, Františka Loubat a Jindřich Janíček. Je

jich rozdílné výtvarné prostředky tak posilují individuálnost a osobitost každého ze zachycených lidských osudů, jež v obrazové rovině získávají vlastní vypravěčskou perspektivu.

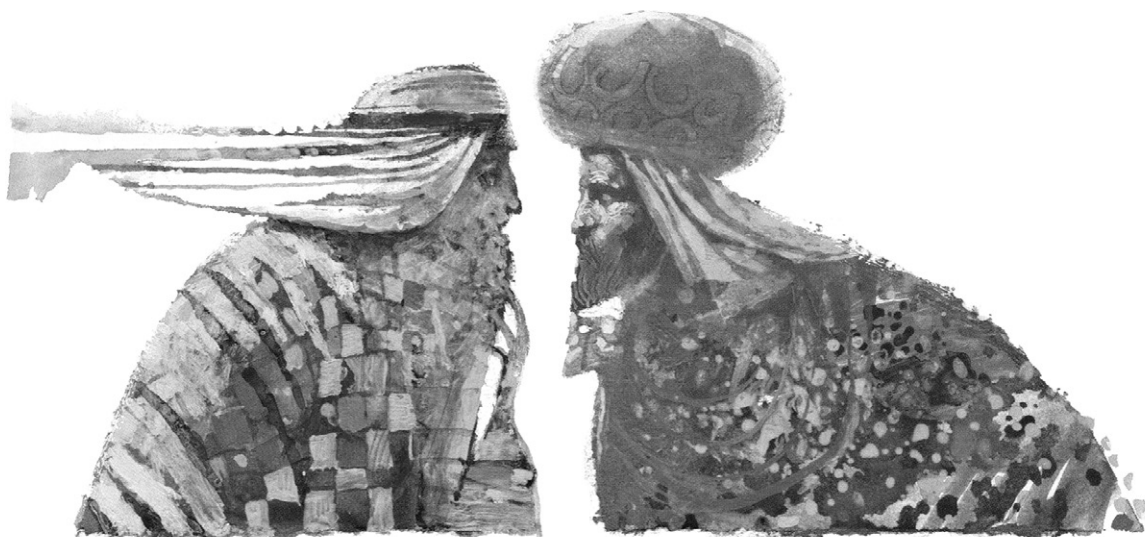
Knihu vydala roku 2021 nezisková organizace Post Bellum, která spravuje archivní sbírku Paměť národa, v evropském měřítku nejrozsáhlejší databázi memoárů přibližujících historické milníky i dějiny všedního dne 20. století, která se dlouhodobě věnuje zachycování autentických vzpomínek jak významných osobností, tak zcela obyčejných lidí a vytváří z nich prostřednictvím videonahrávek, audiozáznamů, jejich přepisů a obrazového materiálu pestrou koláž národní minulosti.

I v případě této knihy určené primárně starším dětem a dospívajícím respektují její tvůrci dokumentární rozměr pamětnických vyprávění a nepokoušejí se o jeho beletrizaci fabulováním příběhů, ostatně to dokáže nejlépe život sám, nicméně emoční potenciál posilují cestou estetického zážitku, který zprostředkovává právě komiksové zpracování. Kniha není na první pohled vůbec líbivá, je vytištěná na zažloutlém papíru a rozhodně nehýří barevností, která by upoutala. Čtenář tak má pocit, že drží v ruce starý dokument, reportáž z novin, které několik desetiletí ležely kdesi na půdě...

Osobní výpovědi jsou zasazeny do historického kontextu, jenž pomáhá uchopit fenomén odsunu Němců jako událost, kterou lze vnímat z perspektivy osobní i kolektivní, a to jako důsledek mnoha faktorů dějinných peripetií. Životní příběhy odsunutých dětí mnohdy navíc zajímavě ústí do aktivit, jež dokládají, že křivda a bezpráví v nich ne-

nechala vzklíčit hořkost, ale naopak je podnítila k tomu, aby se osobně zasadili za trvalé připomínání válečných konfliktů a jejich devastačních následků. Franz Gruss, hrdina vstupního příběhu *Jak chutná rebarbora*, se jako důchodce stává průvodcem v Osvětimi. Osud Rosemarie Kraus, pokrevně spřízněné s hudebním skladatelem Antonínem Dvořákem, zpečetilo to, že jako mateřský jazyk užívala němčinu, přesto hrdinka příběhu *Panenka v batochu* nezanevřela na zemi, odkud byla vyhoštěna, a v 80. letech podporovala český disent. Emil Baiertl z příběhu *Červené Dřevo*, lokalizovaného na Šumavu, zorganizuje s kamarádem po sametové revoluci sbírku na průzkum a obnovu zaniklé farnosti v rodné obci, kterou po skončení války jejich rodiče s dětmi raději prozíravě opustili. Zajímavý pohled na odsun přináší příběh liberecké rodačky Annelies Henning, která se dostala do východní části Německa a dramatické události vlastního dětství neměla možnost ventilovat ani duševně zpracovat, neboť komunistická ideologie vládnuoucí v NDR stejně jako náš tehdejší režim tabuizovaly.

To, že se jedná o stále velmi aktuální a palčivé téma, dokládají pochvalné odborné recenze na knihu, získání ceny Muriel 2021 v kategorii nejlepší krátký komiksový příběh, kterou si odnesl Stanislav Setinský, Jan Blažek a Marek Toman za epizodu *Tady to smrdí jako čert!*, a rovněž udělení Zlaté stuhý 2022 celé antologii v kategorii komiks. Na druhou stranu se pod anotací knihy v internetové České bibliografické databázi objevily nenávistné komentáře čtenářů, které jen potvrzují potřebnost knihy s tímto

tématem. Není bez zajímavosti, že problematiku odsunu Němců se dotkla také další oceňovaná publikace vydaná pro dospívající v roce 2021, a to román *Medailon Emilky Horové* od Nadi Revilákové, jenž zvítězil ve Zlaté stuze v kategorii literární tvorby pro mládež.

Současní čeští autoři dokazují, že se nebojí návratů do minulosti a že už nechtějí odsouvat témata, s nimiž si mnohdy nevědí rady ani učebnice dějepisu pro základní školy.

MILENA ŠUBRTOVÁ

ALENA MORNŠTAJNOVÁ

Kapka Ája

Il. Galina Miklínová, Brno: Host, 2022, 72 s.

Třetí kniha pro děti Aleny Mornštajnové, populární autorky mnoha románů přeložených do cizích jazyků, byla literárním kritikem Radimem Kopáčem v Mladé frontě DNES nazvána „Sympatickou ekologickou agitkou“. Nese název *Kapka Ája*. Je pravda, že

již na první pohled působí kniha příjemně, získává si čtenáře přírodní barevností i grafickou úpravou, citlivým a znakovým ilustračním zobrazením, esencialitou myšlenek a přirozeným sdělováním nových informací, které dětský vnímatel může přijmout za své. Netají se poznávací, naučnou, aktivizující funkcí, avšak neomezuje se v ní ani radost z fabulace. Čtenářská a ilustrační vizualizace literárního narativu je založena jak na obrazotvorném potenciálu vyprávěného a popisovaného, tak na podpoře tvorby čtenářských představ.

Strukturu tvoří sled minimalistických situací malé kapky vody, vtipně a zábavně prezentovaných a vždy vypointovaných, po okrajích stránek doplněných o stručné vysvětlivky slovní a ilustrativní méně známých názvů. Ája žije v nebeském rybníku spolu s ostatními dešťovými kapkami a vodními živočichy, neboť nebeský rybník nese takový odborný název, protože je napájen pouze deštěm. *Kapka Ája* se odlišuje účesem,

vesele se třepetající hlavičkou s červenou mašličkou. Humorné ilustrační scény zviditelňují její aktivitu, bystrost a zvědavost. Neustále se na něco vypovídá, dychtí dovědět se více a více, takže se rodiče rozhodnou dát jí o něco dříve do školy. Novinky, které následně k Áji přicházejí, se dotýkají pozoruhodných sdělení o důležitosti a prospěšnosti vody na světě, v životě lidí, zvířat, rostlin, v celém přírodním koloběhu. Začátek je těžký, avšak Kapku všechno baví a pod dohledem a vedením učitelky cvičí a zdokonaluje svou proměnu v páru, led, vločku, jinovatku, zkouší rychlost, s jakou je s to předvést sestavu, s níž by škola chtěla soutěžit na vodní olympiádě. Ve výuce sice převažuje hra s procvičováním pohybu, avšak zapomíná se, že každý jednotlivec potřebuje svůj čas, má své fyzické limity. Není snadné vždy obstát. Ája je nejmenší, navíc nová, nejistá, nezkušená, zkrátka je ze všeho vystrašená, protože se k tomu všemu přidává složitost a rozporuplnost vnitřního vyrovnávání se s nepřátelským postojem, ne-li šikanou, ze strany spolužačky Dáji, dosavadní školní superhvězdy. Také v ilustrativních zobrazeních je vzhledově zviditelněna kvintesence neskrývané antipatie. Miklínová má smysl pro karikaturní zkratku, ilustrace disponují komickými výrazovými kvalitami, avšak vyjádření počátku sociální stigmatizace se více zjevuje v textové složce. Mornštajnová ve své literární tvorbě pro dospělé i pro děti mnohokrát prokázala, že se dovede přiblížit mentalitě adresátů, tady pětiletým a výše věkově vymezeným čtenářům. Kontrast mezi nepřátelstvím spojeným až s fyzickou, strojovou výkonností Dáji staví proti Ájině emocionální zainteresovanos-

ti a nepodlehlosti. Povýšenost se klade proti kamarádství. Tím si získá jiné spolužačky: Jáju, Páju a Káju. Společný úspěch na olympiádě při prezentaci duhy plní přímo katarzní funkci. Nakonec se sblíží také Ája a Dája, souhra společného výkonu pětice kapek na obloze má obdivuhodný dopad. Pocity nepřátelství a odporu mizí, „environmentální agitka“ vrcholí, avšak tím, že semióza jednotlivých figurativních prvků vychází z metaforické obrazové transpozice a závěr můžeme přijímat a interpretovat nejen jako hybridní přerůstání kladu a záporu v životě a přírodě, ale také v duševní a osobnostní rovině, dané vlastnosti přijímáme jako součást pozitivně laděné autorské pohádky z přírodního prostředí, navíc plně agilitu a emocionalitu.

Od první stránky je zřejmé, že Mornštajnová vytvořila pohádku modifikačního a aktualizovaného typu. Modifikačního proto, že prototextem jsou zřejmě také autorské pohádky založené na personifikačním postupu v typologii postav zvířecích nebo přírodních. Připomeňme *Žabákovu dobrodružství* Kennetha Grahama. Vystupují a chovají se jako lidé, lépe řečeno jako děti. Najdeme v ní odpovědi zejména tam, kde se spojují subjektivní zkušenosti a zážitková báze s objektivním pohledem, přitom v průběhu celé dějové linky je textová variace na téma voda doplňována odbornými nebo popularizujícími vysvětlivkami umístěnými na modrém podkladu. Zní např. takto: „Horské oko je malé, většinou kulaté jezero, které vzniklo v horském údolí z rozpuštěného ledovce“ (s. 12) nebo „Mořské příkopy jsou nejhlubší místa na dnech moří a oceánů, jsou úzké a dlouhé. Na dno těch nejhlubších se

ještě žádný člověk nepoanořil.“ (s. 17). Jsou správné, o to spíše rozpoznáme šibalství skokana Roberta, když poradí Áji při plnění domácího úkolu naprosté výmysly. Jedná se o epizovaný výklad etymologie, o slovní humor, v němž se v autorčině podání představují v symbióze fakta a fikce. Robertovo šibalství a mystifikace vyznívá takto: „*Horské oko* je přece stejné jako volské oko, jenom z vejce horského ptáka. Třeba z vysokohorské slepice“ (s. 12); „Příkop je *Pří* – kop. To je takový malý kop. Mořský je, protože ho někdo udělal v moři. Menší kop v potoce se jmenuje potoční příkop a v rybníce – tedy u nás – se jmenuje rybniční příkop. To ti poví každý fotbalista“ (s. 13); „*Horké prameny* vznikají ohřátím studených pramenů. Nejdříve jsou z nich prameny takzvaně vlažné, pak prameny teplé a nakonec horké. Záleží samozřejmě na tom, jak moc přikládáš pod kotel“ (s. 13). „*Co jsou srážky?* Ke srážce dojde tehdy, když skočím do vody, a kapr Vladimír nestačí uhnout. To se mi přihodilo zrovna včera ráno. Vladimír má bouli na hlavě a já na...“ (s. 13).

Aktualizace je zřejmá nejen vyčleněným vysvětlujícím prostorem, ale také zrovnoprávněním živého a neživého světa ve finále knihy. Neboť dvě dvoust strany jsou věnovány výkladu s názvem Koloběh vody a Úpravna vody. Kapka Ája názorně vysvětluje rozehrané syžetové vztahy mezi početně těžko určitelnými kapkami. Když se rozhýbají, řadí jako rozverná děti na skluzavkách, v řece, rybníce, kalužích, oblacích aj., ale zklidní-li, stávají se zdrojem radostné harmonie. Prozaička Alena Mornštajnová a výtvarnice a ilustrátorka Galina Miklínová dovedou s nadhledem skloubit enviromen-

tální etiku s poeticky imaginativní složkou, dovedou umocnit problémovost s funkční estetikou, obohatí příběh informativně. Činí tak s humorem i s kresebnou zkratkou. Každá kapitola je na svém začátku vyzdobena celostránkovou barevnou ilustrací mnohdy s přesahem na další plochu.

Kapku Áju s červenou mašličkou a Dáju se zelenou čelenkou si jako figurky snadno identifikujeme v tom velkém množství anonymních kapek. Obě si nezadají s karikaturním zobrazením hlavy autorky Aleny Mornštajnové s nasazeným šnorchem v Nebeském rybníku. Dlužno říci, že nechybí vyčuhující šnorchl do příběhu ponořené, neportrétované Galiny Miklínové. Jedná se o jednu ze strategií implikovaných spoluautorek. Nechávací čtenáře nahlédnout nejen do narativní výstavby fikčního příběhového prostoru založeného na přírodním koloběhu, ale také do vztahů postav, obojí se snaží zvýznamnit, spojit do kontinuálního a smysluplného celku. Příběhový prostor tak vnímáme jazykově, kognitivně, ekologicky, vizuálně, přitom vypravěčská perspektiva se nevztahuje výlučně k zrakové percepci.

Jméno Ájiny kamarádky kapky Káji může mnohým malým čtenářům připomenout jinou českou naučnou knihu pro malé děti. Rovněž pojednává o dešťové kapce a užitečnosti deště v přírodě, avšak soustřeďuje se zejména na pozorované segmenty, které jsou významově lineárnější. *Kapka Kája* od Heleny Haraštové je 14-ti stránkovou publikací, která vyšla v roce 2018 v nakladatelství Albatros.

Doufejme, že nebude docházet k záměnám.

SVATAVA URBANOVÁ ■

Dni Kristy Bendovej pripomenuli kultovú detskú spisovateľku.

GABRIELA MIKULČÍKOVÁ

Veľké sťahovanie opíc z police do BIBIANY

Začiatkom roka oslávila BIBIANA viacerými podujatiami 100. výročie narodenia Kristy Bendovej, významnej slovenskej poetky, prozaičky, rozprávarky, novinárky a predovšetkým spisovateľky pre deti. Jej Osmijankove rozprávky či Opice z našej police, Básničky maličkým, Čačky hračky a mnohé veršovanky pre najmenších, pozná rovnako staršia generácia ako tá súčasná. Autorka napísala 26 básnických a 19 rozprávkových kníh, no azda najväčšiu popularitu majú u detí dodnes Opice z našej police. A práve tie nás inšpirovali vyhlásiť zimnú výtvarnú súťaž, ktorou sme chceli na Bendovej okrúhle výročie upozorniť najmladšiu generáciu. Odštartovali sme ju pred koncom minulého roka, aby aj deti, ktoré dielo Kristy Bendovej ešte nepoznajú, mali cez vianočné prázdniny čas sa najskôr s Frickom, Jupkom a ostatnými hrdinami kultovej knižky zoznámiť a príbehy si prečítať. Do polovice januára nám potom mohli deti posilať svoje výtvarné práce inšpirované dobrodružstvami opičiek a ich nezbedných majiteľov. Súťaž *Veľké sťahovanie opíc z police do BIBIANY* sa stretla s veľkým, pre nás

až nečakaným ohlasom. Počas dvoch týždňov sa k nám do BIBIANY presťahovalo z celého Slovenska 342 opíc, vytvorených rozmanitou technikou. Výtvarné práce prichádzali z celého Slovenska. Okrem bratislavských škôl (ZŠ Hrobáková, ZŠ a MŠ Hubeného, Gymnázium L. Sáru) prišlo aj veľa individuálnych prác z rôznych končín SR, aj hromadne zasielané práce detí zo základných škôl a tiež umeleckých škôl (Žiar nad Hronom, ZŠ Veľký Šariš, Spojená škola Belá, ZŠ Bezručova Trenčín, Prešov, Trstená, ZŠ a MŠ Vysoká nad Kysucou, Výtvarný krúžok Komárno, Piaristická ZŠ F. Hanáka Prievidza, Súkromná základná umelecká škola Pablo Trnava, ZŠ Hôrka, ZŠ Rumanová, ZUŠ Partizánske, ZŠ Báhoň, ZŠ Márie Medveckej Tvrdošín.)

Všetky zaslané detské diela prezerala a hodnotila odborná porota, ktorá vybrala najkrajšie, (od šestnástich autorov) a tie sme odmenili knižkami. Niektoré z nich si môžete pozrieť aj v marcovom čísle časopisu Slniečko. Súťaž sme zavŕšili trojtýždňovou výstavou víťazných obrázkov. No pretože nápaditých a zaujímavých detských

Zľava: Danka Rajniaková, Jolana Krausová a Jana Miklovičová počas programu *Príbehy za knižkami*

výtvarných prác bolo oveľa viac, než bolo možné umiestniť vo výstavnej miestnosti, rozhodli sme sa všetky neocenené obrázky umiestniť na chodbách BIBIANY. Takže každý, kto nám svoj výkres zaslal, si vlastný obrázok niekde v BIBIANE našiel.

Počas výstavy nás tiež milo potešili návštevy školských kolektívov, ktoré prichádzali aj zo širšieho okolia Bratislavy. Zapojili sa do súťaže a potom pricestovali, aby si pozreli vystavené práce svoje, aj ostatných detských tvorcov. A samozrejme využili príležitosť navštíviť aj ďalšie aktuálne výstavy v BIBIANE.

Malí aj veľkí návštevníci mali možnosť ešte sami označiť jednu z vystavených prác, ktorá sa im najviac páčila a prideliť jej svoj "bod". Po skončení výstavy sme dvanástim autorom, ktorých

práce získali od návštevníkov najviac bodov, zaslali knižné odmeny.

Zo spätných väzieb škôl, učiteľov, rodičov aj samotných malých autorov, ktorí nám nielen zaslali svoje kresby, ale písali aj o svojom vzťahu ku knižke *Opice z našej police*, o svojich domácich rituáloch čítania a plyšových opičkách, ktoré doma pomenovali podľa knižných hrdinov, sme si uvedomili, že o Bendovej tvorbu pre deti sa nemusíme báť. Jej *Opice z našej police* budú s najväčšou pravdepodobnosťou oslavovať výročie narodenia svojej autorky ešte mnoho rokov.

Príbehy za knižkami

Ďalším podujatím, pripraveným špeciálne v rámci Dní Kristy Bendovej, bol

experimentálny formát – Príbehy za knižkami. Experiment spočíval v tom, že sme po prvýkrát zapojili do prípravy programu pre deti aj seniorov. Spomedzi ochotných dobrovoľníčiek niektoré, žiaľ, ochoreli a tak sa nakoniec do programu ochotne a s nadšením zapojili dámy Danko Rajniaková, Jolana Krausová, Edita Kissová a Janka Miklovičová, ktorým aj touto cestou ďakujeme.

Išlo o spoločné čítanie senioriek a detí z predškolského ročníka MŠ a prvého stupňa ZŠ. V hodinovom programe seniorky čítali deťom krátke úryvky zo známych diel Kristy Bendovej a deti zase prednášali „naším tetám“ naspamäť ukážky, ktoré si v škole za pomoci učiteľov pripravili. Pridanou hodnotou spoločného čítania boli „príbehy za knižkami“ – rozprávanie senioriek o tom, ako si v detstve ony čítavali, aký mali vzťah ku knihám, spomínali na tvorbu Kristy Bendovej a na rôzne, dnes už takmer neznáme čitateľské aktivity v škole. V príjemnej atmosfére sa rozhovorili aj samotné deti, pre ktoré boli seniorky ako vlastné staré mamy.

Prepájanie generácií prinieslo potešenie a benefit obom stranám. Deti sa napríklad dozvedeli ako na Liptove, odkiaľ z Kráľovej Lehoty pochádzala aj Krista Bendová, žili ľudia v minulosti skromnejšie – kníh nebolo veľa, často mali v jednej rodine iba jednu rozprávkovú knižku, ktorú si susedia vzájomne vymieňali a požičiavali. Seniorky mali radosť z osviežujúcej prítomnosti a rozprávania školáčikov, recitovania básničiek a deti zase našli v tetách Danke, Jolke, Janke a Editke vďačné a trpezlivé poslucháčky, čo je pre ne v tejto rýchlej dobe obzvlášť cenné a dôležité.

Divadelné predstavenie Opice z našej police

Ponuku zapojiť sa do Dní Kristy Bendovej prijalo aj divadlo TUŠ. Pre deti MŠ a prvé dva ročníky ZŠ pripravilo na motívy knihy Kristy Bendovej predstavenie Opice z našej police. Kristína Sviteková a Barbora Zamišková našťudovali príbeh Barborky, ktorá – ako inak – namiesto živého zvieratka dostala na narodeniny plyšovú opicu. Tá sa však stane naozajstným kamarátom a Barborka s ňou zažije veľa dobrodružstiev. Predstavenie vzniklo v spolupráci s Vydavateľstvom BUVIK a Divadlo TUŠ odohralo v Štúdiu BIBIANY tri predstavenia.

Plietky Jožka Pletka, Čačky hračky a iné

Ponuku aktivít a podujatí BIBIANY v rámci Dní Kristy Bendovej doplnili workshopy Plietky Jožka Pletka, Čačky hračky a informačno-zábavné statusy na sociálnych sieťach. Známa báseň *Ako Jožko Pletko poplietol si všetko* bola námetom pre vznik interaktívneho dramatizovaného čítania pre deti v predškolskom a mladšom školskom veku. Bábkoherčky Emma Kováčová a Michaela Cingelová z VŠMU spracovali báseň Kristy Bendovej do zaujímavého vtipného programu, ktorý si užili všetky zúčastnené školské kolektívy. Pre najmenších od 18 mesiacov v sprievode dospelého pripravila program aj Knižnica BIBIANY pod názvom Čačky hračky. Medved' Brumlíček zoznámil najmenšie deti s jubilantkou Kristou Bendovou, nechýbala ani hostina, spev a výroba darčkov. ■

MEDZIFÁZA

Výstava mladého výtvarníka Ondřeja Brýnu rozpovie príbeh tvorby jeho bábkových animovaných filmov a klipov. Oboznámite sa s tým, ako film vzniká – od skíc, výtvarných návrhov až po hotové bábkky. Výstava je doplnená o projekcie, prostredia, scény a rekvizity, ktoré vás vtiahnu do jeho čarovného sveta. Novinkou sú interaktívne prehliadky výstavou s odborným lektorským vedením pre staršie deti a študentov SŠ.

Autor – O. Brýna

Termín: 3. 2. – 16. 4. 2023

NAJKRAJŠIE KNIHY SLOVENSKA 2022

Výstava ocenených kníh a súťažných titulov z rovnomennej celoslovenskej súťaže. Zo 169 súťažných titulov vybrala porota 20 najkrajších kníh vydaných v roku 2022 na Slovensku a udelila 7 cien. Medzi ocenenými sú aj 4 študentské práce.

Komisárka výstavy – E. Cíferská; výtvarno-priestorové riešenie – V. Král; technická realizácia – Allan Lučenič a kolektív

Termín: 28. 4. – 11. 6. 2023

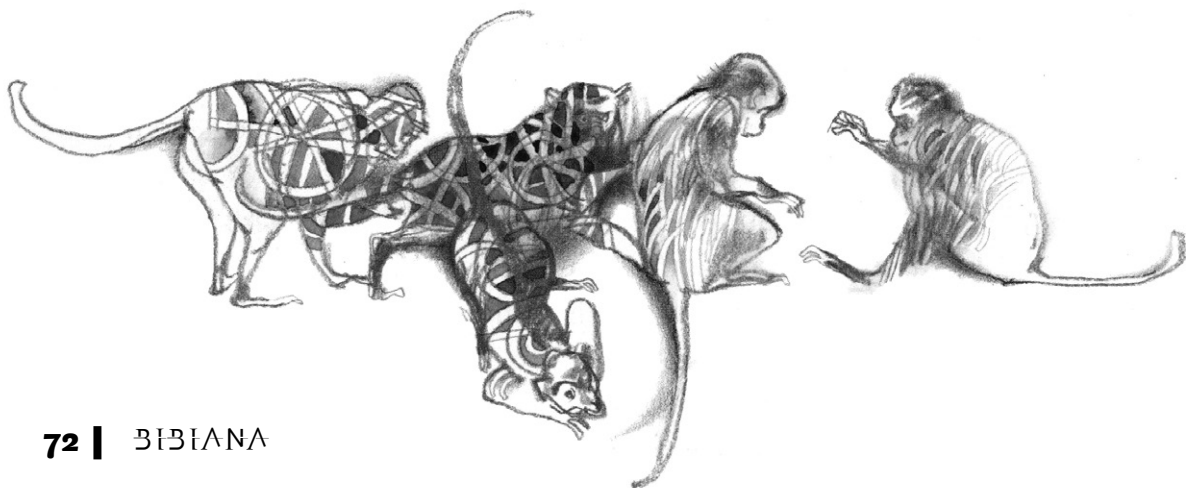
LOVCI ZNAKOV

Viete, aký je najväčší objav ľudstva? Predsa písmo! Svet znakov, symbolov a šifier ožije v novej interaktívnej svetelnej expozícii z dielne DEPO2015 BLIK x BLIK Lovci znakov.

Užijete si zábavu do sýtosti a prídete na to, že písmo je nielen kus našej histórie, ale tiež veľké dobrodružstvo. Zvládnete se dohovoriť s robotom Blablátorom? Porazíte svetelnú šibenicu, dokážete napísať text v klinovom písme alebo vyčistiť videomappingové mesto od reklám? Podarí sa vám cestou získať všetky znaky a rozšifrovať tajnú správu? Lov začína!

Autori – expozícia z dielne DEPO15

Termín: 18. 5. – 3. 9. 2023

In the first contribution *The Prince (Not a Little One at All)*, Zuzana Stanislavová discusses the work of the multifaceted and versatile author Peter Karpinský, who has become one of the distinctive and original personalities of modern Slovak fairy tales. His books for children are full of fairy-tale and fantasy stories, humour, poetics, playfulness, and through his work for children he responds to current and even unconventional themes.

Trojruža Award 2022 was given by the Literary Fund, the Slovak Section of IBBY and BIBIANA to Juraj Šebesta for his innovative methods in young adult prose, which is what Timotea Vráblová writes about in her article. Viera Anoškinová reports back from the *Ludovít Fulla Award 2022*, awarded to Peter Pollág for his fantasy and realistic illustration work for children by the Fine Arts Fund, the Slovak Section of IBBY and BIBIANA.

Zuzana Čížiková from the University of Belgrade analyses the prose of Slovak Vojvodina authors for children in her extensive paper *Children's Fictional Reader*.

On the occasion of 100th anniversary of Krista Bendová's birthday, Ondrej Sliacky has written an article entitled *I Am a Violet, With Eyes Like Heaven*, in which he pays tribute to Krista Bendová and the founding generation of writers who are already fading from our memory.

This year's first issue of the magazine bids farewell to two personalities, Dezider Banga (Bibiána Hlebová: *He Left to the Land of the Sun*) and Kveta Slobodníková (Beata Panáková: *Flowers from Kveta*).

Radio fairy tales broadcast during the Christmas holidays are discussed by Marta Žilková in her article *A Christmas Pre-*

sent Not Only for the Ears but Also for the Soul of a Child.

Dávid Dziak reflects on the functions and use of retrospect evaluations in his article *Retrospect Evaluations – the Way Forward*. He concludes with suggestions and challenges on how to work with them further.

Milena Šubrtová in *Letters from beyond Moravia* draws attention to *Novels You Shouldn't Miss*, published after 2000 for children and young people.

Dominika Horváthová regularly writes about the puppet theatre. In her article *From BIBIANA All the Way to America*, she analyses the graduation work of the students of the Academy of Performing Arts – *The Three Wise Little Goats Travel to America* – as a boisterous puppet journey with a happy ending, but without any deeper emotional enthusiasm.

The first issue of the magazine brings reviews of the books *The Fox with Rainbow Eyes* by Mária Lazárová (reviewed by Z. Stanislavová), *Pygmalion and Galatea* by Beata Panáková (reviewed by J. Gallik), *Kristínka and the Fantasy World* by Stanislav Repaský (reviewed by P. Naščák), *Removed Children* by Marek Toman and Jan Blažek (reviewed by M. Šubrtová), *A Drop Named Ája* by Alena Mornštajnová (reviewed by S. Urbanová).

Gabriela Mikulčíková regularly informs about the events in the Centre. In her article *The Great Moving of the Monkeys from the Shelf to BIBIANA*, she describes the atmosphere of events organized in BIBIANA for the centenary of Krista Bendová during the first two months of the year. The last page of the magazine gives an overview of the exhibitions at BIBIANA.

